

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

Методичні матеріали
для самостійної роботи для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня освітніх програм «Соціологія комунікацій, реклами та зв'язків
з громадськістю», «Соціально-політичні та маркетингові дослідження»

Електронний ресурс

Рецензенти:

Л. В. Калашнікова – доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри соціології та масових комунікацій Криворізького державного педагогічного університету (м. Кривий Ріг);

В. О. Чорна – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології та політології факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв).

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 10 від 21 травня 2025 року)*

М 74 **Моделі** економічної поведінки : методичні матеріали для самостійної роботи для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітніх програм «Соціологія комунікацій, реклами та зв'язків з громадськістю», «Соціально-політичні та маркетингові дослідження» [Електронний ресурс] / уклад. Л. М. Хижняк, Н. В. Погарська. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – (PDF 141 с.)

Навчальне видання містить методичні поради щодо організації вивчення навчальної дисципліни «Моделі економічної поведінки» (плани семінарів, завдання, рекомендовані теми рефератів, питання до дискусії, рекомендовану основну й допоміжну літературу до тем, індивідуальне творче завдання до самостійної роботи, критерії оцінювання різних видів роботи, основні терміни і поняття, тестові завдання до тем).

Призначене для вдосконалення науково-методичного забезпечення навчальної дисципліни «Моделі економічної поведінки» для здобувачів соціологічного факультету за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти, що навчаються за освітніми програмами «Соціологія комунікацій, реклами та зв'язків з громадськістю», «Соціально-політичні та маркетингові дослідження».

УДК 303.316.4+316.2

© Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, 2025

© Хижняк Л. М., Погарська Н. В., уклад., 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ. ЯК КОРИСТУВАТИСЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИМ ВИДАННЯМ	6
ЗМІСТ ТА ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	
Розділ 1. Поведінкова економіка: соціологічний ракурс	
Тема 1. Поведінкова економіка в цифровому суспільстві	8
Тема 2. Економічна поведінка, економічна культура і ринок в ракурсі соціології	11
Тема 3. Гроші в економічній поведінці	20
Розділ 2. Видове розмаїття економічної поведінки в соціологічному вимірі.	
Тема 4. Моделі поведінки у сфері доходів і споживання	23
Тема 5. Моделі підприємницької поведінки	33
Тема 6. Моделі трудової поведінки і поведінки ринку праці	37
Тема 7. Поведінка в неправових економічних практиках	44
РЕКОМЕНДОВАНІ ТЕМИ РЕФЕРАТИВ (ДОПОВІДЕЙ)	50
ТВОРЧЕ ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	52
ОСНОВНІ ТЕРМІНИ І ПОНЯТТЯ	55
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМ	69
ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ (ЕКЗАМЕНУ).....	100
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	102

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна «Моделі економічної поведінки» є обов'язковою для студентів/студенток, які навчаються за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти за спеціальністю 054 Соціологія, освітніми програмами «Соціологія комунікацій, реклами та зв'язків з громадськістю», «Соціально-політичні та маркетингові дослідження»

Мета викладання навчальної дисципліни – формування компетенцій, що формують у студентів/студенток вищої освіти здатність досліджувати моделі економічної поведінки з урахуванням трендів соціально-економічного розвитку сучасного суспільства в умовах цифровізації різних його секторів.

Одним із трендів розвитку сучасного знання про економічне життя є поведінкова економіка. Її засновником вважають Д. Колемана, лауреата Нобелівської премії з економіки 2002 р. за застосування психологічної методики в економічній науці при вивченні формування суджень і прийняття рішень в умовах невизначеності. Класиком у сфері поведінкової економіки є також Р. Талер, який отримав Нобелівську премію у 2017 р. за внесок у вивчення поведінкової економіки.

Основні ідеї, що змінили уявлення про економіку і економічну поведінку в соціологічному знанні:

1. Ідея рівнопокладеності сфер суспільства, де економіка – лише одна із сфер, яка впливає на інші сфери й одночасно сама залежить від них.
2. Ідея розвитку, зміни ресурсної основи економіки й економічної поведінки (аграрне, індустріальне, постіндустріальне суспільство).
3. Техніко-технологічні фактори розвитку економіки, залежність економіки від інформаційно-комунікативних технологій. Цифрова економіка.
4. Визнання людиноцентричної сутності економічного розвитку.
5. Ідея двох світів економіки – реального і віртуального (віртуальні фірми, віртуальні гроші, телеробота, фрілансери у віртуальній економіці).
6. Визнання ролі нематеріальних факторів у забезпеченні добробуту й процвітання країни.
7. Ідея технологізації знання про економіку (маркетинг, реклама,

менеджмент). 8. Ідея переходу до сервісної економіки. 9. Набуття економічними процесами у цифровому суспільстві цифрових форм (віртуальні фірми, віртуальні гроші).

Основні теоретичні підходи до вивчення економічної поведінки у міждисциплінарному дискурсі полягають у таких тезах: 1) економічна поведінка проявляється як у раціональних, так і ірраціональних рисах; 2) існують неадекватні, спонтанні і навіть нерозумні прояви економічної поведінки, їх дослідження має бути комплексним, що передбачає застосування економічних, соціологічних і соціопсихологічних даних, методів і технік; 3) не тільки економічні, а також соціальні і психологічні чинники обумовлюють економічну поведінку різних суб'єктів, її специфіку, спрямованість, форму, зміст; 4) багатоваріантність і багатоаспектність проявів економічної поведінки, її цілей, мотивів ускладнюють її вивчення щодо вимірювання та загальної оцінки, прогнозування. Люди взагалі приймають рішення не тільки на основі калькуляції вигод і вибору підходящого варіанту, але і спираючись на емоційно-розумові образи, які їм видаються придатними для того чи іншого випадку економічного і соціального вибору в конкретному часопросторі. Відмінність економічної поведінки як різновиду соціальної поведінки полягає в наявності певних елементів, без яких вона не може бути практично реалізована. До цих елементів, насамперед відносяться такі: економічні суб'єкти; наявні у них ресурси та вигоди від їх використання; економічне середовище; певні цінності, мотиви, норми і правила економічної поведінки як її регулятори.

Існує розмаїття моделей економічної поведінки при вивченні різних видів економічної поведінки. При цьому модель, як правило, розробляється в межах різних наук, кожна з яких використовує свій концептуальний і методичний підходи в рамках завдань і можливостей своєї науки і фокусується на рисах і ознаках економічної поведінки в рамках предмету галузі знання. Соціологи прагнуть, по-перше, дослідити типи економічної поведінки

представників різних соціальних груп, а по-друге – пояснити закономірності формування, розвитку й трансформації цих типів.

У даному авторському курсі запроновано вивчення тем за чотирма основними моделями економічної поведінки, а саме: 1) «людина економічна» (А. Сміт, В. Зомбарт, Й.Шумпетер, Ф.Хайєк та ін.); 2) «людина соціологічна» (Е.Дюркгейм, М. Вебер, Г.Зіммель, Т.Парсонс, Н. Смельзер, М. Гранноветтер, А. Етціоні та ін.); 3) «людина психологічна» (З. Фрейд, К. Юнг, Е.Фромм, Г. Салліван, Б. Скіннер, Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Левін, Р. Батлер та ін.); 4) «людина правова» (правові і неправові економічні практики).

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ. ЯК КОРИСТУВАТИСЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИМ ВИДАННЯМ

До структури навчальної дисципліни входить сім тем. Освоєння матеріалу варто почати з перегляду лекційних матеріалів і ознайомлення з рекомендованою літературою (основною й допоміжною). Далі йде опанування змісту й завдань до тем згідно з планом семінарів до теми. Треба підготуватися до дискусії за питаннями, що винесено на обговорення, для чого доцільно зробити певні нотатки.

До кожної теми передбачено проведення групової дискусії «Відкритий мікрофон», що є варіантом дебатів з метою всебічного аналізу й обговорення проблеми, яка дискусійна і не має простого розв'язання. Студенти/студентки по черзі виходять до мікрофону (умовного) і протягом 2-3 хвилин обґрунтовують свою позицію щодо запропонованих дискусійних тверджень з соціально-економічних проблем цифрового суспільства. Участь у груповій дискусії дозволяє їм розкрити ерудицію, вміння критично мислити, аргументовано представляти власну точку зору на актуальну соціально-економічну проблему. Для успішного оволодіння навчальною дисципліною треба відповідально віднестися до виконання завдань, передусім до тих, де від

студента і студентки очікується власна розробка моделі обраного виду економічної поведінки при виконанні індивідуального творчого завдання.

Таблиця 1

Схема нарахування балів за вивчення дисципліни

Поточний контроль, самостійна та контрольна робота							Творче індивідуальне завдання до самостійної роботи	Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1			Розділ 2							
T1	T2	T3	T5	T6	T7					
5	5	5	5	5	5	25 (5 завдань x 5 балів = 25)	60	40	100	

Рівень досягнення всіх запланованих результатів навчання визначається за результатами роботи студента/студентки на семінарських заняттях, якості підготовки завдань, творчого індивідуального завдання до самостійної роботи, презентацій та індивідуальних виступів. Семестрове оцінювання здійснюється у формі перевірки знань і навичок: активність і якість виступів, доповідей на семінарах, участь у дискусіях, якість підготовлених презентацій, активність в ході предметних дискусій.

Критерії оцінювання різних видів навчальної роботи (таблиці 2-3)

Таблиця 2

Критерії оцінювання відповіді на завдання до тем і розкриття одного питання творчого індивідуального завдання
(за 5-ти бальною шкалою)

Дуже високий рівень 5 балів	У відповіді враховано сучасні підходи до вивчення проблеми – 1 бал, відповідь оригінальна і самостійна – 1 бал; відповідь теоретично аргументована – 1 бал; є аргументи і аналіз прикладів – 1 бал і висновок – 1 бал.
Високий рівень 4 бали	Відповідь повна, глибока, змістовна з урахуванням сучасних підходів до вивчення проблеми – 1 бал; відповідь креативна і самостійна – 1 бал; відповідь теоретично аргументована – 1 бал; наведено аргументи і зроблено критичний аналіз прикладів – 1 бал. Однак відповідь не свідчить про оригінальність і самостійність.
Середній рівень 3 бали	Відповідь змістовна, з частковим урахуванням сучасних підходів до вивчення проблеми – 1 бал; відповідь креативна і самостійна – 1 бал; відповідь теоретично аргументована – 1 бал. Середній рівень знань матеріалу з теми. Є помилки.

Низький рівень 2 бали	Питання розкрито, однак без урахуванням сучасних підходів до вивчення проблеми – 1 бал. Відповідь свідчить про слабе знання матеріалу і відсутність самостійності. Багато помилок, немає обґрунтування та прикладів.
Дуже низький рівень 1 бал	Питання розкрито, однак поверхово – 1 бал. Дуже слабкий рівень знань як теоретичних, так і практичних соціально-економічних проблем.
Незадовільний рівень 0 балів	Завдання не виконано або відповідь не стосується теми (завдання).

Таблиця 3

Критерії оцінювання тексту доповіді (реферату)
(за 5-ти бальною шкалою)

Критерії	Максимальна кількість балів
1) Актуальність теми (проблеми)	1
2) Самостійність та оригінальність тексту	1
3) Обґрунтованість положень	1
4) Наявність та аналіз прикладів	1
5) Грамотність, оформлення тексту за вимогами	1
Разом	5

ЗМІСТ ТА ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Поведінкова економіка в цифровому суспільстві (4 год.)

План

1. Економіка в міждисциплінарному дискурсі і соціологічній уяві: еволюція підходів.
2. Людиноцентрична сутність соціально-економічного розвитку.
3. Економіка як соціальний інститут: трансформація в цифровому суспільстві.
4. Поведінкові інститути цифрової економіки.
5. Раціональне та ірраціональне в економічній поведінці.
6. Економіка вражень в соціологічному дискурсі. Циркулярна економіка.

Заняття 1 (2 год)

Питання до дискусії

Чим викликана потреба в соціологічному знанні про стан і розвиток економічної поведінки?

За якими ознаками доцільно проводити порівняння стандартної та поведінкової економічних моделей?

Які фактори зумовлюють ірраціональну економічну поведінку в умовах цифровізації соціального життя?

Як позначається на суспільному розвитку і життєдіяльності індивідів, груп перехід до сервісної економіки?

Яка роль інформаційних працівників у цифровій економіці?

Які існують виклики для економіки України за умов європейської інтеграції?

Що ускладнює прогнозування економічної поведінки особи (групи, спільноти) у цифровій економіці?

Групова дискусія «Відкритий мікрофон»

Чи поділяєте Ви твердження?

Практично усім явищам суспільного життя – нормам, звичаям, соціальним інститутам – можна дати раціональну економічну трактовку.

1. Так

2. Ні.

«Економічний підхід є всеохоплюючим, він може бути застосований до будь-якої людської поведінки» (Г. Беккер, «Економічний аналіз і людська поведінка»).

1. Так

2. Ні.

«Економічний порядок зазвичай буває функцією від соціального, причому другий забезпечує перший» (Карл Поланьї, «Велика трансформація»).

1. Так

2. Ні.

Заняття 2 (2 год)

Рекомендовані теми рефератів (доповідей)

Поведінкові інститути цифрової економіки в соціологічному вимірі.

Характеристики креативної економіки та їх вплив на моделі економічної поведінки.

Поведінкова економіка як предмет дослідження під час війни.

Доповіді (реферати) по книзі: Schwab Klaus. The Fourth Industrial Revolution. Crown Business, 2017. 184 p. Темі:

Сутність четвертої промислової революції: історія і зміни, які вона викликала.

Мегатренди, пов'язані з четвертою промисловою революцією.

Вплив четвертої промислової революції на соціально-економічне зростання і зайнятість.

Чотири основні наслідки четвертої промислової революції для окремих галузей економіки та суспільства.

Заняття 3 (2 год)

Завдання

1. Підготуйте есе на одну з тем:

Мій економічний ресурс: стан і способи підтримки або нарощування.

Моє уявлення про економічний успіх і критерії його оцінювання в цифровому суспільстві.

2. Студенти і студентки виконують аналітичне завдання, працюють у групах (2-5 осіб), кожна з яких розкриває соціально-економічні проблеми та особливості економічної поведінки на одному із виділених рівнів.

Аналітичне завдання:

I. Складіть перелік соціально-економічних проблем, які виникли наразі в сучасному українському суспільстві:

1) на рівні суспільства, тобто пов'язані з функціонуванням ідеологічної моделі суспільства;

2) на рівні окремих галузей економіки;

3) на регіональному рівні;

4) на рівні окремих підприємств, установ (проблеми, що виникають у трудовій/виробничій ситуації);

5) на рівні домогосподарств (повсякденних економічних проблем домогосподарств/громадян).

Наведіть приклади.

3. Опишіть, як позначилася на вас (вашій сім'ї або знайомих) соціально-економічна криза, пов'язана з російсько-українською війною, а саме: яких змін зазнали доходи і витрати, економічна поведінка (трудова, споживча тощо). Які стратегії виживання і чому використовуються, щоб уникнути значного погіршення рівня та якості життя?

Література

Основна

Талер Р. Поведінкова економіка. Чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду. Київ: Наш Формат, 2021. 464 с.

Коваліско Н. В. Економічна соціологія // Соціологія: теорії середнього рівня. Навчальний посібник. За ред. Ю. Ф. Пачковського. Львів: «Каравела», 2020. С. 172–179.

Цифрова економіка: підручник / за ред. А.І.Крисоватий, О.М. Десятнюк, О.В.Птащенко. Тернопіль:ЗУНУ, 2024. С. 9-30; 93-99; 153-161.

Мейсон П. Посткапіталізм. Путівник у майбутнє. Київ: Наш Формат, 2019. 360 с.

Schwab Klaus. The Fourth Industrial Revolution. Crown Business, 2017. 184 p.

Допоміжна

Артемов В. О., Бахчеван Е. В., Бочко О. А. Циркулярна економіка – виклик сучасності. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3276/3200>

Базилевич В. Д. Новаторські історико-економічні дослідження фундаментальних проблем українського соціуму. *Український соціум*. 2021. № 3. С. 170-174.

Варфоломєєв М. О., Чуріканова О. Ю. Циркулярна економіка як невід’ємний шлях українського майбутнього в аспекті глобалізації. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2020. 11 с. http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2020/202.pdf

Вербицька О. О. Сутнісна природа і ключові характеристики креативної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2024. Випуск 86. С. 86-91.

Війкман А., Сконберг К. Циркулярна економіка та переваги для суспільства. Звіт про дослідження на вимогу Римського клубу за підтримки Фонду MAVA. С. 3–9. URL: http://www.clubofrome.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/The-Circular-Economy-CoR_UA-2.pdf.

Герасименко С. С., Герасименко В. В. Економічні цикли сучасності: світовий та український тренди. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2021. № 4. С. 5-13.

Горбаль Н. І., Мазурик М. М., Микитин О. З. Впровадження циркулярної економіки на основі європейського досвіду. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2021. № 2. С. 280-289.

Гудзь М. Поведінкова економіка в умовах війни: вплив емоцій на економічні рішення громадян. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-27>

Гурочкіна В. В., Рябініна Н. О. Реалізація соціального капіталу як ключовий драйвер становлення поведінкової економіки. *Соціальна економіка*. 2020. № 59. С. 6-13. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2020-59-01>

Дмитренко Г., Головач Н. Людиноцентрична сутність економічного розвитку. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-8>

Лінькова О. Виклики для економіки України за умов європейської інтеграції. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 21. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/30>

Малхазов О. Методологічні обмеження прогнозування економічної поведінки українців. *Проблеми політичної психології*. 2023. № 14(28). С. 24-35. <https://doi.org/10.33120/ropp-Vol14-Year2023-138>

Цифрові технології в інноваційній трансформації економіки України: колективна монографія / Єгоров І.Ю., Никифорок О.І. та ін.; за ред.: Єгорова І.Ю., Никифорок О.І., Ліра В.Е.; НАН України, ДУ “Ін-т. екон. та прогнозув. НАН України”. Електрон. ресурс. К., 2020. 308 с. <http://ief.org.ua/docs/mg/321.pdf>

Хмілевська А., Войтко С. Формування індексу циркулярної економіки для порівняльного аналізу переходу країн Європи до циркулярної економіки. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 32. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-58>

Цифрові технології в інноваційній трансформації економіки України: колективна монографія / Єгоров І.Ю., Никифорок О.І. та ін.; за ред.: Єгорова І.Ю., Никифорок О.І., Ліра В.Е.; НАН України, ДУ “Ін-т. екон. та прогнозув. НАН України”. Електрон. ресурс. К., 2020. 308 с. <http://ief.org.ua/docs/mg/321.pdf>

Тема 2. Економічна поведінка, економічна культура і ринок в соціологічному ракурсі (6 год.)

Заняття 1.

Тема 2.1. Соціальна сутність економічної поведінки (2 год.)

План

1. Економічна поведінка в науковому дискурсі. Чотири моделі економічної поведінки: сутність, специфіка соціологічного вивчення.
2. Параметри економічної поведінки.
3. Типи економічної поведінки.

Питання до дискусії

Яка специфіка міждисциплінарного дискурсу вивчення економічної поведінки?

Які фактори актуалізують соціологічне вивчення економічної поведінки?

У чому полягає специфіка соціологічного підходу до вивчення економічної поведінки в умовах цифрової економіки?

Який внесок М. Вебера як основоположника поведінкового підходу в соціології економіки і дослідження економічної поведінки?

Які чинники визначають коливання та особливості економічної поведінки?

Яка різниця між традиційною та поведінковою моделями економіки?

Які методи дослідження застосовують соціологи при вивченні поведінкової економіки?

Хто і як використовує результати соціологічних досліджень поведінкової економіки?

Групова дискусія «Відкритий мікрофон»

Чи поділяєте Ви твердження?

Суб'єкт обирає прийнятну для нього модель економічної поведінки з обмеженого числа можливостей, в контексті сформованих у суспільстві виробничих і розподільних відносин, які задають «правила гри».

1. Так

2. Ні.

Якщо людина вміє щось робити помітно краще інших, то вона може через реалізацію відповідного типу економічної поведінки на цьому заробляти гроші.

1. Так

2. Ні.

Рекомендовані теми рефератів (доповідей)

Процес мотивації економічної діяльності в оптиці соціології економіки.

Роль соціального капіталу в економічному розвитку.

Ризик в структурі економічної поведінки: сутність, види, ідентифікація.

Первинні групи в економічній діяльності та їх вплив на економічну поведінку.

Інноваційна поведінка суб'єктів економічного життя суспільства.

Завдання

1. Визначте критерії раціональності економічного рішення (на прикладі одного з суб'єктів: а) банкіра; б) менеджера; в) соціального працівника; г) фермера). Як ви думаєте, у якій мірі можна вважати раціональним економічне рішення людини і наскільки раціональна її економічна діяльність взагалі? Аргументуйте відповідь. Наведіть приклади.

2. Розкрийте основні механізми, через які держава впливає на економічну поведінку а) особистості, б) групи, в) організації. Поясніть, у чому проявляється трансформація ролі держави як суб'єкта соціально-економічного життя у сучасній Україні. Наведіть приклади.

Література

Основна

Бергер Йона. Невидимий вплив. Приховані сили, які формують поведінку. Київ: Наш Формат, 2018. 240 с.

Відтворювальна динаміка економічних систем: інститути та діяльність: монографія / за ред. Гриценка А.А.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Електрон. дані. К., 2018. 524 с. <http://ief.org.ua/docs/mg/297.pdf>

Допоміжна

Бондарець М. В. Теоретичні аспекти трансформації економічних цінностей суспільства // Еволюція цінностей в епоху глобалізації: збірник наукових праць / за заг. ред. О. В. Зернецької. 2019. С. 140-145.

Бричко М. М. Довіра та ефективність державного сектору економіки: теоретичні аспекти взаємозв'язку. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Економічна»*. 2021. Вип. 100. С. 22-33.

Вартанова О., Ровнягін О. Ревіталізація концепції економічної поведінки та ірраціональності її суб'єктів у прийнятті рішень. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. № 13. С. 9-15. <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/257>

Великанова М. Методологічні засади впливу на ризик. *Цивільне право і процес*. 2018. № 4. С. 28-33.

Волошина-Сідей В.В. Аналіз оцінки ризиків як інструмент сталого розвитку підприємництва в умовах глобальних викликів та коронакризи. *Приазовський економічний вісник*. 2021. Вип. 2(25). С. 72-76.

Кононович Т. О. Економічна поведінка і прийняття рішення: Case Study / Т. О. Кононович, Т. А. Непокупна, К. П. М'ясоїд. *Психологія і особистість*. 2019. № 1. С. 192-210.

Малхазов О. Р. Типологія моделей соціально-економічної поведінки українців. *Габітус*. 2023. Вип. 56. С. 241-244.

Мульська О. Концептуальна сутність зв'язку економічної поведінки домогосподарств і розвитку територій. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 24. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-16>

Петінова О. Б. Економічна поведінка: до питання експлікації поняття. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2018. Т. 21. № 2. С. 60-65.

Петінова О. Б. Економічна поведінка: специфіка міждисциплінарного дискурсу вивчення. *Габітус*. 2018. Вип. 6. С. 106-109.

Решетило В. П., Федотова Ю. В. Невизначеність та ризик: співвідношення понять та специфіка прийняття рішень. *Економіка та управління підприємствами*. 2020. Вип. 3(77). С. 149-154.

Синиця М. А. Covid-19 та поведінкова економіка: окремі аспекти причин нераціональної поведінки під час пандемії. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2021. Том 6. Вип. 1. С. 117-121.

Танклевська Н. С., Повод Т. М. Поведінкова економіка: етимологія, сутність, теорія. *Науковий вісник Льотної академії. Серія: Економіка, менеджмент та право*. 2021. Вип. 3-4. С. 38-45.

Фінансові ризики ведення бізнесу в Україні: сектор нефінансових корпорацій : колективна наукова доповідь / за ред. д.е.н. В.В. Зимовця ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електрон. дані. К., 2022. 260 с. <http://ief.org.ua/docs/sr/309.pdf>

Шеремет П. Тотальний маркетинг в економіці вражень. URL: <http://innovations.com.ua/ua/articles/13554>.

Заняття 2

Тема 2.2. Економічна культура (2 год.)

План

1. Роль культурних факторів у розвитку економіки. Економічна культура: поняття, функції, методи вивчення, рівні реалізації, регулятори.
2. Характеристика економічної культури економічно розвинених країн.
3. Тренди розвитку економічної культури в сучасному суспільстві.
4. Економічна свідомість: визначення, функції, характерні риси.
5. Свідоме і несвідоме в економічній поведінці.
6. Стереотипи економічної свідомості.

Питання до дискусії

Які види економічної поведінки включають несвідоме і чому?

Які ознаки характеризують економічну свідомість в умовах надзвичайних ситуацій?

- 2) менеджер – підлеглий (рядовий співробітник);
- 3) покупець – продавець на ринку;
- 4) відбідувач кафе (клієнт) – офіціант;
- 5) співробітник банку – клієнт (позичальник).

Опишіть ситуацію довіри/недовіри в економічних відносинах між ними. Запропонуйте правила, за якими має відбуватися взаємодія між представниками цих груп на основі довірчих відносин. Чого слід уникати під час взаємодії (комунікації)?

3. Назвіть характерні риси економічної культури країн з розвиненою капіталістичною економікою. Які з цих рис і за яких умов можуть, на ваш погляд, затвердитися в Україні?

4. «Ми живемо в епоху загострення економічної рефлексії, напруженої та витонченої економічної самосвідомості, коли питання економічного буття владно зайняли у думці і чутті одне з перших місць,» – писав С. Булгаков у праці «Філософія господарства». Що, на ваш погляд, складає зміст поняття «соціально-економічна свідомість особистості (групи)»? Як співвідносяться між собою такі поняття, як соціально-економічна свідомість; економічна самосвідомість; економічні погляди; економічне мислення? Проведіть теоретичну і емпіричну соціологічну операціоналізацію цих понять.

5. В Україні трансформацію суспільства стримує розповсюдження таких стереотипів соціально-економічної свідомості, як: комплекс патерналізму, урівняльні чекання та настрої, догматизм економічного мислення, інертність економічного мислення. Напишіть, які ще? Ломка стереотипів в соціально-економічній свідомості – складний процес, який потребує соціологічного забезпечення. Проаналізуйте зазначені стереотипи соціально-економічної свідомості, скориставшись такою схемою:

зміст стереотипу – форми його прояву – його об'єктивна зумовленість – шляхи подолання негативних наслідків стереотипу.

6. На рівні суспільної свідомості основні економічні категорії (доход, багатство, власність, ціна, прибуток тощо) часто оцінюються з погляду

праведності або неправедності (справеливості) їх виникнення та використання. Як ви вважаєте, чому це відбувається і які може мати соціально-економічні наслідки? Аргументуйте свою відповідь. Наведіть приклади.

7. Відомо, що цінності суттєво впливають на економічну поведінку різних суб'єктів. Проведіть групування наведених нижче цінностей крізь призму народного фольклору, виділивши при цьому:

а) цінності, котрі сприяють розвитку ринкового господарювання, відображають активність, ринкову поведінку, ощадливість;

б) цінності, котрі гальмують розвиток ринкового господарювання, відображають пасивність, надію на вдачу, традиційну економічну поведінку.

Цінності, що знайшли відображення в народному фольклорі:

«Смирну собаку і ковчет заклює».

«Хто живе тихо – той не побачить і лиха».

«Вдача кляча, сідай та поганяй».

«Богу молися, а свого розуму держися».

«Дружба – дружбою, а гроші порознь».

«Зароблений ломоть краще краденого каравая».

«З миру по нитці – голому сорочка».

«Хоч на годину – та на коні».

«Терпіння і труд – все перетруть».

«На щастя сподівайся, але й сам не плошай».

«Не нашим розумом, а божим судом».

«Що не робиться – все то до кращого».

«Де б не жити, тільки б ситому бути».

«Не пійманий – не крадій, а що взято, то й свято».

«З рідної землі – помри, не сходь».

Література

Основна

Вебер Макс. Протестантська етика і дух капіталізму. Київ: Наш формат, 2018. 216 с.

Сакало О., Степаненко С., Яковенко Л. Економічні цінності українського суспільства: за даними сьомої хвилі WORLD VALUES SURVEY. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-31>

Допоміжна

Артюмова Т. І. Ціннісні засади рівноважного економічного розвитку в умовах новітніх глобальних викликів. *Український соціум*. 2021. № 3. С. 88-106.

Бричко М., Кузьменко О. Моделювання циклічності (нелінійності) суспільної довіри до фінансового сектору економіки та його основних складових. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 2 (18). С. 190-201.

Буряк А. В. Сучасний стан довіри до фінансового сектора: міжнародний та вітчизняний огляд / А. В. Буряк, Я. М. Кривич, В. В. Сердечна. *Бізнес Інформ*. 2018. № 10. С. 314-320.

Слісєєва Л. В. Вимір та роль довіри в економічному розвитку: макроекономічний аналіз. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 23. С. 3-7.

Завальна Ж. В. Економічна культура в договірному регулюванні суспільних відносин. *Форум Права*. 2020. № 62(3). С. 44-54. https://forumprava.pp.ua/files/044-054-2020-3-FP-Zavalna_6.pdf

Ізмайлов Я. О., Осмятченко В. О., Панура Ю. В. Вплив економічної свідомості та культури громадян на формування податкової культури суспільства. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2020. Вип. 4. С. 34-42.

Карпенко А. В., Ільїна А. С. Вплив ментальності на економіку. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 9. С. 231-236. https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/40.pdf

Колосова М. О., Шевченко М. О. Формування соціотипу та його економічної культури споживача: нейроекономічний аспект. *Підприємництво і торгівля*. 2020. № 27. С. 37-42. <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2020-27-06>

Лепак П. А. Трансформація стану економічної культури в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 11. С. 111-115. <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4450&i=22>

Ревенко А. Д. Концептуальні засади реалізації глобальної економічної справедливості у XXI столітті. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2022. № 9. С. 141-155. <https://doi.org/10.31866/2616-745X.9.2022.265456>.

Рудан Н. С. Генезис та еволюційні трансформації економічної культури: соціально- філософський аналіз. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2018. № 21(3). С. 124–131. <https://doi.org/10.15421/10.15421/171848>

Сабініч А. Як наша свідомість формує українську економіку? <https://tokar.ua/read/29805>

Стукало Н., Сімахова А. Глобальні тренди розвитку соціальної економіки. *Міжнародна економічна політика*. 2021. № 1 (34). С. 7-22. http://ierjournal.com/journals/34/2021_34_1_Stukalo_Simakhova.pdf

Ціннісна складова економічних орієнтацій та поведінки : наукова доповідь / за ред. Р.Я. Левіна ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електрон. дані. Київ, 2022. 152 с. <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Cinnisna-skladovaeconomichnyh-orijentaciy.pdf>

Шамонова О. Стереотипи: чому важливо з ними боротися. <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/10/17/242716/>

Заняття 3

Тема 2.3. Ринок в ракурсі соціології (2 год.)

План

1. Соціологія ринку як напрямок економіко-соціологічних досліджень.
2. Економічна поведінка й еволюція ставлення до ринку.

3. Функціональні слабкості ринку: сутність, види та шляхи подолання негативних соціальних наслідків.

Питання до дискусії

Як інститути ринку впливають на суспільство?

Чи впливає і як саме суспільство на характер ринкових відносин?

Чи має ринок визначати розвиток суспільства, чи суспільству слід спрямовувати розвиток ринку?

Яка роль ринку для виробництва особливого типу культури, особливого типу раціональності, особливого акценту в процесі соціалізації раціональних індивідів?

Групова дискусія «Відкритий мікрофон»

Чи поділяєте Ви твердження?

Ціноутворюючі ринки не універсальна форма господарства; є чимало господарських секторів, що інтегруються неринковими способами.

1. Так

2. Ні

Ринки не автономні від інших сфер суспільства, а їх учасники керуються не тільки економічною логікою.

1. Так

2. Ні

Будь-який ринок є продуктом регулювання з боку держави і соціальних інститутів, які не просто впливають, але конституують даний ринок.

1. Так

2. Ні.

Завдання

1. Дайте характеристику основним стадіям еволюції ставлення до ринку: 1) нехтування ринком, 2) схиляння перед ринком, 3) захист від ринку, 4) приручення ринку. Поясніть, на якій із цих стадій знаходиться сучасна Україна і які це має соціально-економічні наслідки.

2. У постмодерністській економіці основні елементи економічної діяльності поступово віртуалізуються і така реальність вимагає нових підходів до вивчення взаємодії економічних і соціальних інститутів, до характеристики економічної поведінки різноманітних суб'єктів. Наведіть ці нові підходи.

3. В умовах інтелектуалізації економічної діяльності на ринку праці затребуваний інтелект працівника, однак цей ринок його не нарощує, це функція інших інститутів (освіти тощо). Поясніть, яких саме і чому. Наведіть приклади.

4. Розкрийте, у чому проявляються слабкості (дефекти, обмеженість) ринку в сучасному українському суспільстві. Наведіть приклади. Поміркуйте над тим, які заходи (напрямки соціально-економічної політики) з боку держави в Україні сприятимуть подоланню функціональних слабкостей ринку, тобто негативних соціальних наслідків «відмови ринку». Для цього заповніть наведену нижче табл. 1.

Таблиця 1. Слабкості ринку і державні заходи, спрямовані на подолання їх негативних наслідків

№ з/п	Слабкості ринку	Заходи, напрямки соціально-економічної політики, спрямовані на подолання негативних наслідків слабкості ринку
1	2	3

5. Прокоментуйте та обґрунтуйте наведену нижче точку зору: «Спроби відокремити бізнес, що функціонує за законами ринку, і суспільство, що прагне до того, щоб не стати «ринковим», матимуть успіх за умови, що слабкості ринку будуть піддаватися соціальному управлінню, в т. ч. через активізацію державних інституцій та соціальних інститутів, що реалізують цілі сталого соціально-економічного розвитку».

6. Проведіть порівняльний аналіз пояснень ідеї ринку і того, чому і як виник ринок, що пропонували К. Маркс, М. Вебер і К. Поланьї. Яка ідея ринку, вказана цими дослідниками, відповідає соціально-економічним реаліям сучасного українського суспільства і чому?

7. Студенти і студентки об'єднуються у групи (до 4-х осіб в кожній) і обирають один із видів наведених ринків послуг. Форма виконання завдання: письмовий текст і презентація на семінарському занятті. Схарактеризуйте організацію, функціонування та соціальне регулювання таких ринків послуг:

1) ринок весільних послуг; 2) ринок страхування життя; 3) ринок донорства внутрішніх органів; 4) ринок ритуальних (похоронних) послуг. Поясніть, чому цих ринкам буває притаманне ірраціональне споживання. Розкрийте специфіку і взаємодію ринків виробництва товарів і ринків надання послуг на цих ринках.

Визначте: а) чинники, що впливають на легальне і нелегальне в цих ринках; б) правила ритуалу, що впливають на ці ринки. Опишіть кожен із вище виділених ринків за такими параметрами:

- соціально-економічні та культурні умови існування ринку;
- еволюція становлення і розвитку ринку;
- роль соціальних інститутів в регулюванні даного ринку;
- економічний і сакральний сенси послуг на ринку;
- співвідношення правил ритуалу і правил ринку;
- основні товари та послуги (специфіка благ) на даному ринку;
- агенти на даному ринку;
- специфіка і механізми формування попиту і пропозиції на даному ринку.

Література

Основна

Коваліско Н. В. Ринок як економічний інститут та соціальна система // Соціологія: теорії середнього рівня. Навчальний посібник. За ред. Ю. Ф. Пачковського. Львів: «Каравела», 2020. С. 180-189.

Karl Polanyi. Economy and Society. <https://www.amazon.com/Economy-Society-Selected-Karl-Polanyi/dp/1509523316>

Допоміжна

Мельничук Н. Ю., Залюбовська С. С., Колупаєв Ю. Б. Страховий ринок України: стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. №1-2. С. 82-90.

Микуланинець С. Порівняльний аналіз типів ринкових структур. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-23>

Соціальна ринкова економіка: основні орієнтири для України / Під ред. Р. Клапгама. 64 с. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=fd09040-c287-9b41-fb80-f1d8620ab725&groupId=252038

Фединець Н. І., Миронов Ю. Б., Гонська М. Р. Соціологія ринку. <https://kerivnyk.info/sociologia-rynku9>

Шадура-Никипорець Н. Т., Мініна О. В. Основні підходи до змістовного наповнення категорії «ринок». *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 35-40.

Poliakova Yuliia, Stepanov Andriy, Dubil Taras. Specific features of the modern intellectual property market: experience for Ukraine. *Причорноморські економічні студії*. 2024. Випуск 86. С. 104-111.

Тема 3. Гроші в економічній поведінці (4 год.)

План

1. Еволюція становлення, розвитку і перспективи грошової культури.
2. Грошові типи особистостей в поведінковому контексті.
3. Гроші як соціальний інститут і регулятор економічної поведінки.
4. Електронні гроші в моделях економічної поведінки.

Групова дискусія «Відкритий мікрофон»

Чи поділяєте Ви твердження?

Залежно від соціально обумовленого цільового призначення грошей грошові операції (хабар, подарунок) можуть відрізнятися від звичайних ринкових угод.

1. Так

2. Ні.

Впровадження та використання криптовалюти для здійснення операцій за допомогою інтернет-технологій - виклик грошовій системі.

1. Так

2. Ні.

Жадобу до грошей провокує лавиноподібне формування у значної частини населення за допомогою засобів реклами штучних потреб та їх задоволення за допомогою грошей.

1. Так

2. Ні.

Рекомендовані теми рефератів (доповідей)

Економічна, соціальна, культурна функції цифрових валют в сучасному світі.

Електронні гроші як соціально-економічний феномен.

Завдання

1. Підготуйте есе на одну з тем:

Функції грошей та їх реалізація в повсякденності життя моєму (моєї родини).

Криптовалюти: їх значущість і роль в економічній поведінці сучасної людини.

2. Існує розмаїття грошових типів особистостей, яке в умовах грошової культури (як розвиненої, так і на стадії її формування) прямо не детермінується рівнем добробуту, статусом особистості, а є результатом впливу численних факторів на особистість в ході її соціалізації і повсякденного існування у світі грошей. Прикладом грошової типології особистості може бути виокремлення таких типів, як скряга, транжир, грошовий мішок, торгаш, гравець, колекціонер, конкретик, паразит, задрісник, фальшивомонетник. Дайте характеристику цих типів особистостей. Розкрийте етапи формування ставлення людини до грошей і формування визначених грошових типів особистості. Як ставлення до грошей впливає на економічну поведінку особистості на кожному з етапів?

3. Складіть перелік видів грошових заощаджень, які використовуються у нашій державі. Які грошові заощадження вважаються в сучасному

українському суспільстві нормальними, а які – вимушеними? Розробіть опитувальний лист для визначення мотивів заощаджень, що роблять представники різних соціально-демографічних груп. Складіть перелік чинників, які впливають на схильність людей до грошових заощаджень у сучасній Україні.

4. Розкрийте економічну, соціальну, культурну функції цифрових валют в сучасному світі. Наведіть приклади.

5. Розкрийте сутність, соціальні наслідки впровадження криптовалют та перспективи їх розвитку. Наведіть приклади.

6. СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ.

6.1. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

Чи вистачає Вам заощаджень, які б підтримали ваш добробут принаймні впродовж року? (у %, опитано населення України старше 18 років)

	2002	2005	2006	2008	2010	2012	2014
Не вистачає	86.1	83.4	76.7	74.7	80.2	80.4	75.9
Важко сказати	8.8	10.4	15.6	14.5	12.6	13.3	14.4
Вистачає	3.0	3.7	5.9	8.8	5.7	4.5	7.9
Не цікавить	1.6	2.3	1.3	1.9	1.5	1.6	1.3
Не відповіли	0.5	0.2	0.4	0.2	0.1	0.2	0.4

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

6.2. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

Якби у вас несподівано з'явилася велика сума грошей, де б ви захотіли їх зберігати? (у %, опитано населення України старше 18 років)

	2002	2003	2004	2005	2006	2008	2010	2012	2014
У державному українському банку	8.0	9.7	11.3	21.1	21.1	19,4	14.4	15.9	19.3
У комерційному українському банку	3.2	2.2	5.2	6.4	6.7	7,9	4.4	5.4	4.4
У банку за кордоном	16.6	17.0	14.8	13.9	15.8	16,1	12.5	15.1	14.0

Ніяким банкам я б свої гроші не довірив. Шукав би інший спосіб збереження своїх грошей	50.2	51.1	50.4	39.5	39.0	39,5	51.4	46.7	44.1
Інше	6.5	6.6	6.2	7.6	5.8	5,7	6.0	4.1	4.5
Важко сказати	15.2	13.2	12.1	11.3	11.6	11,5	11.2	12.3	13.3
Не відповіли	0.4	0.2	0	0.1	-	0,0	0.1	0.6	0.3

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

6.3. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

Який рівень вашої довіри банкам?

(у %, опитано населення України старше 18 років)

	2002	2003	2004	2005	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Зовсім не довіряю	38.5	35.1	32.2	21.0	19.3	18.2	35.3	30.2	31.0	30.5
Переважно не довіряю	23.6	24.2	24.0	27.5	27.3	28.7	31.8	31.4	31.0	30.3
Важко сказати, довіряю чи ні	28.4	28.7	28.5	32.3	33.3	31.7	22.6	25.2	24.6	28.6
Переважно довіряю	8.1	10.6	13.2	17.7	18.3	19.2	9.2	12.2	11.8	9.4
Цілком довіряю	1.3	1.1	2.0	1.3	1.6	1.8	0.8	0.7	1.1	0.7
Не відповіли	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2	0.5	0.2	0.2	0.6	0.6
Середній бал	2.1	2.2	2.3	2.5	2.6	2.6	2.1	2.2	2.2	2.2

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в наведеній соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

Література

Основна

Кричевська Т. О. Довіра у грошово-кредитній сфері: логіко-історичне дослідження: монографія / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». К., 2020. 504. с.

Петков С. В. Цифрова валюта у світі та в Україні: правове регулювання, судова практика, цифрові валюти, е-гривня / С. В. Петков, Д. В. Журавльов, О. Ю. Дрозд, В. Г. Дрозд. Видавництво ЦУЛ, 2022. 298 с.

Шаров О. М. Грошова глобалізація. Історіософський трактат з питань гео економічного поширення грошових відносин: монографія / НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ, 2020. 680 с.

Допоміжна

Буряк А. В. Суспільна довіра до центральних банків: значення та основні детермінанти / А. В. Буряк, І. М. Кошлата. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2018. № 4. С. 12-21. <https://economics.opu.ua/files/archive/2018/No4/192.pdf>.

Голобородько А. Ю. Електронні гроші як нова форма фінансово-економічних відносин в умовах цифровізації економіки та суспільства / А. Ю. Голобородько, С. В. Легомінова. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2020. № 4. С. 28–34. <https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No4/28.pdf>

Дзюблюк О. Сутнісні аспекти електронних грошей в умовах цифровізації банківського бізнесу. *Вісник економіки*. 2020. № 2. С. 76-92.

Енаф Марсель. Ціна істини: дар, гроші, філософія. Видавництво Дух і Літера, 2019. 512 с.

Козюк В. Під тиском діджиталізації та геополітичних викликів: інтернаціоналізація валют та їх резервний статус. *Журнал європейської економіки*. 2023. № 3. С. 352-377.

Маршук Л., Складанюк М. Фінансове шахрайство з банківськими рахунками в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип 32. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-55>

Пайн II Б. Джозеф, Гілмор Джеймс Г. Економіка вражень: битва за час, увагу та гроші клієнта. Видавництво Vivat, 2021. 416 с.

Піонт Н. С. Теоретичні аспекти формування заощаджень домашніх господарств. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. (19). С. 22-26. https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/4.pdf

Попова А. Аналіз ринку та визначення статусу криптовалют в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 33. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-56>

Скільки грошей потрібно українцям для «нормального життя»: опитування. 2023. <https://pon.org.ua/novyny/10072-skilky-groshei-potribno-ukrainciam-dlia-normalnogo-zhyttia-opytuvannia.html>

Сусленко, В., Затонацька Т., Длугопольський О., Кузнєцова А. Використання криптовалют bitcoin та ethereum у сфері електронної комерції: приклад України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 1(42), 62–72. <https://doi.org/10.55643/fcaptr.1.42.2022.3603>

Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в цифровій економіці: матеріали наук.-практ. інтерн. конф. студ. аспір. і молод. вчених. Київ, 23 березня 2020 р. / [Л.О. Примостка, І.Б. Охрименко, А.В. Нікітін]. Дніпро: Середняк Т.К., 2020. 432 с.

Тріпак М. Психологія фінансів та стресу суб'єктів соціуму в умовах світової пандемії. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 1. Частина 1. С. 210-216.

Хижняк Л. М., Хижняк К. В. Грошова культура у взаємодії "Суспільство – Інформація – Природа". *Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії та практики: збірник наукових праць*. Вип. 83. 2019. С. 165–173.

Шаров О. Геоенкономічні аспекти грошової глобалізації. *Журнал європейської економіки*. 2020. Том 19. № 3. С. 419-432.

Тема 4. Політика і поведінка у сфері доходів і споживання (6 год.)

Заняття 1-2 (4 год.)

План

1. Доходи в ракурсі соціальної нерівності й економічної поведінки.
2. Політика і поведінка у сфері доходів в концепції держави загального добробуту.
3. Бідність як глобальна проблема соціально-економічного розвитку.

Питання до дискусії

Як співвідносяться доходи і поняття «добробут населення», «рівень життя», «якість життя», «вартість життя»?

Що обумовлює диференціацію доходів населення та поширення бідності в Україні під час російсько-української війни?

Чому держава загального добробуту покликана впливати на добробут громадян в ситуації негараздів ринку?

Групова дискусія «Відкритий мікрофон»

Чи поділяєте Ви твердження?

Незначна диференціація доходів стимулює соціально-економічний розвиток українського суспільства.

1. Так

2. Ні.

Не можна мати рівних можливостей у суспільстві з великими нерівностями в доходах.

1. Так

2. Ні.

Сучасна держава загального добробуту – це більше, ніж просто захисна мережа, що забезпечує мінімальні умови гідного життя.

1. Так

2. Ні.

Рекомендовані теми рефератів (доповідей)

Економічна поведінка в умовах нерівності доходів.

Бідність в ракурсі політики у сфері доходів й економічної поведінки.

Завдання

1. Напишіть есе на одну з тем:

Роздуми про те, якою має бути політика доходів (на державному і місцевому рівнях) в умовах російсько-української війни.

Роздуми про соціальні наслідки нерівності в доходах у цифровому суспільстві.

2. Розкрийте тезу: основою бідності є нерівність, яка породжена комплексом причин, серед яких: глобальні, загальноекономічні, трансформаційні та особисті. Запропонуйте заходи по подоланню цих причин.

3. ЄС з метою подолання бідності виробив пріоритетні напрями діяльності. Обґрунтуйте, які з цих заходів доцільно реалізувати в Україні:

збільшення зв'язку між соціальним захистом, освітою та навчанням через активну політику зайнятості;

модернізація системи соціального захисту, забезпечення її стабільності, адекватності й доступності для всіх;

усунення перешкод щодо доступу до освіти та перепідготовки кадрів на всіх вікових етапах людського життя, з особливою увагою до найбільш знедолених груп;

допомога сім'ям для боротьби з дитячою бідністю;

забезпечення гідного житла для вразливих груп, розробка комплексних підходів до боротьби з безпритульністю;

покращення доступу до якісних послуг у таких сферах: охорона здоров'я, соціальні послуги, транспорт, нові інформаційно-комунікативні технології;

усунення гендерної дискримінації, забезпечення соціальної інтеграції осіб з особливими потребами (інвалідів), а також етнічних меншин та іммігрантів;

запобігання надмірної заборгованості громадян.

4. СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ

4.1. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

*Якби Ви загалом оцінили матеріальне становище вашої сім'ї?
(у %, опитано населення України старше 18 років)*

	2002	2003	2004	2005	2006	2008	2010	2012	2014
Злиденне	5.6	7.7	5.3	5.9	4.2	4.4	5.7	4.7	6.3
Бідне	40.4	37.9	35.7	40.4	40.7	38.7	42.8	45.7	40.1
Середнє	52.0	53.1	57.1	52.9	53.6	56.0	50.8	48.6	52.2
Заможне	1.0	0.8	1.2	0.6	0.9	0.5	0.7	0.6	1.1
Багате	0.1	0.1	0.1	0	0.1	0	0.0	0.1	0.2
Не відповіли	1.0	0.3	0.5	0.1	0.6	0.4	0.1	0.3	0.2
Середній бал	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

4.2. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

Визначте матеріальний стан Вашої сім'ї загалом за останні 2-3 місяці (у %, опитано населення України 18 років і старше)

	2002	2004	2008	2010	2012	2013
Часто не маємо грошей та харчів – інколи жебракуюмо	3.1	1.7	0.8	1.5	1.3	0.7
Не вистачає продуктів харчування – інколи голодуємо	9.6	5.9	3.0	3.9	4.3	3.7
Вистачає лише на продукти харчування	49.3	42.0	32.6	36.4	38.7	37.8
Вистачає загалом на прожиття	23.5	32.4	37.9	38.1	36.7	33.3
Вистачає на все необхідне, але нам не до заощаджень	11.6	13.9	20.7	15.9	15.4	12.1
Вистачає на все необхідне, робимо заощадження	2.0	2.1	3.8	3.4	2.7	2.9
Живемо у повному достатку	0.3	0.6	0.4	0.2	0.2	0.2
Не відповіли	0.6	1.4	0.7	0.4	0.7	9.3

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

Література

Основна

Банерджі А., Дуфло Е. Економіка бідності. Як звільнити світ від злиднів / пер. з англ. Київ: Наш формат, 2018. 312 с.

Бурлай Т. В. Соціально-економічна конвергенція: теорія та практика: монографія / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Київ, 2019. 364 с.

Малиш Л. Принципи та правила вимірювання структурних нерівностей у соціології: монографія. Київ: НаУКМА, 2019. 370 с.

П'ятнадцяте загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи (23-24 липня 2022). Соціологічна група Рейтинг. https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pyatnadcat_obschenaci_opros_ukraina_vo_vremya_voyny_zanyatost_i_dohody_23-24_ilyulya_2022_goda.html

Допоміжна

Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу / Е. М. Лібанова; Нац. академія наук України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2020. 456 с.

Буткалюк В. Нерівність за умов економічної глобалізації: емпіричний соціологічний вимір. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 1. С. 66-85.

Вдовин М., Міщук Т. Рейтингування регіонів України за показниками добробуту населення. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2022. № 1 (91). С. 3–9. <https://doi.org/10.32782/bsnau.2022.1.1>

Економіка невизначеності: практичний погляд на проблему: Монографія / за ред. В. І. Грушка. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2021. С. 136-267.

Коваль О. «Держава загального добробуту» та «шведська модель»: історико-теоретичний аналіз понять. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2019. № 29. С. 109-116. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-29-109-116>

Крот Л. М. Еволюція наукових поглядів на зміст теорії добробуту. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 22. [file:///C:/Users/user/Downloads/115-Текст%20статті-110-2-10-20210216%20\(1\).pd](file:///C:/Users/user/Downloads/115-Текст%20статті-110-2-10-20210216%20(1).pd)

Лозиченко О. М. Трансформація механізму державного регулювання заощаджень домогосподарств в умовах нестационарної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2023. Випуск 84. С. 27-32.

Мелих О. Ю. Заощадження домогосподарств: соціально-економічна роль та тенденції формування в Україні [Електронне видання]. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/69.pdf

Опалько В. В. Соціально-економічна нерівність і формування нової парадигми інклюзивного розвитку в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38-2. С. 63-69.

Павлюк Т. І., Вільчинська О. Я., Петрик В. О. Добробут населення – основа розвитку держави. *Економічні студії*. 2019. № 4 (26). С. 128-131.

Петрушина Т. Множинні чинники бідності у XXI столітті. Методологічні аспекти. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2021. № 1. С. 42-59.

Пищуліна О. Економічна модель «безумовного базового доходу»: нова соціальна альтернатива. <https://razumkov.org.ua/statti/ekonomichnamodelbezumovnohobazovohodokhodu novasotsialnaalternatyva>

Порохня В. М., Іванов Р. В. Сценарне моделювання діяльності домогосподарств у загальній економічній структурі держави. *Бізнес Інформ*. 2019. №2. С. 146-153. https://www.business-inform.net/article/?year=2019&abstract=2019_2_0_146_153

Пугачова О. Г. Агентне моделювання політики перерозподілу доходів. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*. 2019. Том 2. С. 16-22.

Робертс Майкл. Багатство чи дохід? <https://commons.com.ua/uk/bagatstvo-chi-dohid/>

Стігліц Джозеф. Держава загального добробуту у 21-му столітті. <file:///C:/Users/user/Downloads/DERZHAVA-ZAGALNOGO-DOBROBUTU-U-21-mu-STOLITTI.pdf>

Стігліц Джозеф. Нерівність та економічне зростання. <https://sg-sofia.com.ua/nerivnist-ta-ekonom-zrostannya>

Сфера зайнятості і доходів в умовах цифрової економіки: механізми регулювання, виклики та домінанти розвитку: зб. тез доповідей учасників Міжнар. наук.-практ. конф.; 23-24 жовт. 2019 р. Київ: КНЕУ, 2019. 341 с.

Толстих Н. Малозабезпеченість як системний бар'єр на шляху соціально-економічного розвитку України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 3. С. 99-109.

Толстих Н. Рівень життя населення в умовах воєнного стану // Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. С. 368-374.

Тютюнникова С. В., Пивоварова К. Л. Багатовимірна бідність як глобальна проблема сучасного соціально-економічного розвитку. *Соціальна економіка*. 2018. № 55. С. 70-79.
<https://periodicals.karazin.ua/socseconom/article/view/11686/11086>

Фоміна О. О., Гоголева Н. Ф. Нерівність доходів населення в Україні: особливості економічної поведінки домогосподарств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2021. № 42. С. 5-11.

Хижняк Л. М. Феномен бідності в оптиці соціології і соціальної статистики: теоретичний аспект. *Габітус*. 2020. № 12. С. 127-131.

Чи говорить середня зарплата про добробут?
[https://www.facebook.com/soc.knu/videos/ чи-говорить-середня-зарплата-про-добробут/1250270821737649/](https://www.facebook.com/soc.knu/videos/чи-говорить-середня-зарплата-про-добробут/1250270821737649/)

Швайко М., Оковита А. Наповнення дохідної частини місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Соціальна економіка*. 2022. № 64.
<https://periodicals.karazin.ua/socseconom/article/view/21158>

Шиманська О. Радикальне переосмислення економіки бідності в дослідженнях А. Банерджі, Е. Дюфло, М. Кремера (Нобелівська премія з економіки 2019 року). *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 1. С. 213-225.

Юрчик Г. Особливості формування первинних та вторинних доходів населення: теоретичний аспект та реалії в Україні. *Соціальна економіка*. 2022. № 64. <https://periodicals.karazin.ua/socseconom/article/view/21150>

Юрчик Г. Теоретико-методологічні аспекти виміру бідності населення як індикатора ефективності соціальної політики. *Соціальна економіка*. 2021. № 62. С. 64-77. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-62-06>

Як інвестує Фонд національного добробуту Норвегії. Плюс хороша новина від норвежців українцям.
<https://www.youtube.com/watch?v=LEHirdh86fE>

Заняття 3 (2 год.)

План

1. Споживча поведінка: поняття, сутність, види, форми, чинники.
2. Багатоступеневість споживання як соціально-економічна проблема.
3. Харчова поведінка в сучасному суспільстві: сутність, чинники, ризики.
4. Соціальна політика захисту прав споживачів та її соціологічне забезпечення.

Питання до дискусії

Чи завжди поведінка споживача керується функціональними факторами попиту і чи завжди її можна вважати раціональною?

Яка роль споживання в соціології постмодерну?

Які прояви гендерних відмінностей у споживчій поведінці?

Які негативні соціальні аспекти багатоступеневої моделі споживання, і переваги, що вона надає, зокрема, виробникам споживчих товарів та послуг?

Чи є відмінності і які саме між необхідністю і потягом до розкоші у споживанні сучасної особистості?

Які риси має онлайн-шопінгу як специфічна форма сучасного споживання?

Які чинники впливають на відмінності у структурі споживання?

Як співвідносяться консьюмеризм і права споживачів у цифровому суспільстві?

Групова дискусія «Відкритий мікрофон»

Чи поділяєте Ви твердження?

Найбільших зусиль потребує не стільки перехід людини (сім'ї) на новий рівень споживання, скільки необхідність утримання на ньому, досягти повного стандарту задоволення потреб у новій страті.

1. Так

2. Ні.

Ієрархія потреб людини здатна змінюватися швидше, ніж ієрархія її цінностей.

1. Так

2. Ні.

Рекомендовані теми рефератів (доповідей)

Сучасна людина і система речей. Споживання знаків.

Культура споживання в умовах глобалізації.

Практики і моделі гастрономічного туризму.

Конвергентні медіа як чинник споживчої поведінки.

Вплив соціальних інститутів на виховання споживача.

Вплив екологічної свідомості індивідів на їх поведінку у сфері споживання.

Онлайн-шопінг як форма споживання і модель економічної поведінки.

Феномен поведінки споживачів і гастрономічної культури в соціологічному вимірі.

Завдання

1. Підготуйте есе на одну з тем:

Фаст-фуд як актуальна гастрономічна практика споживання.

Економічна поведінка і продовольча безпека.

Харчова поведінка в умовах надзвичайних ситуацій.

2. Розробіть систему чинників, що визначають споживацькі настрої в цифровому суспільстві різних соціально-економічних груп сучасного українського суспільства, та розкрийте соціальний механізм їх дії. Наведіть приклади.

3. Розробіть критерії порівняння споживання у мирний час і під час війни.

4. Опишіть особливості демонстративної поведінки («ефекту Веблена») у цифровому суспільстві. Розробіть показники для ідентифікації цього виду економічної поведінки.

5. СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ

5.1. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

*Чи вистачає Вам можливості купувати найнеобхідніші продукти?
(у %, опитано населення України старше 18 років)*

	1998	2000	2005	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Не вистачає	60.6	57.8	43.6	35.7	32.2	32.4	31.8	23.3	26.6
Важко сказати	18.2	17.2	17.3	19.4	17.5	17.8	21.5	21.4	21.4
Вистачає	19.4	22.8	37.5	42.3	47.5	47.3	44.3	52.4	50.0
Не цікавить	1.0	1.9	1.6	2.0	2.4	2.3	1.8	2.5	1.8
Не відповіли	0.8	0.3	0.1	0.6	0.4	0.2	0.6	0.3	0.2

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

5.2. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

Чи вистачає Вам можливості харчуватися відповідно до своїх смаків?

(у %, опитано населення України старше 18 років)

	1996	2000	2005	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Не вистачає	72.1	72.8	63.0	53.6	48.9	49.8	51.9	47.2	43.8
Важко сказати, вистачає, чи ні	14.6	13.8	15.3	20.1	19.0	20.8	21.9	23.2	25.3
Вистачає	11.8	11.4	19.8	24.2	29.5	26.8	23.8	26.4	27.9
Не цікавить	1.6	1.8	1.8	1.8	2.2	2.4	2.1	2.8	2.7
Не відповіли	0.0	0.2	0.1	0.4	0.3	0.2	0.3	0.3	0.3

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

5.3. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

Чи вистачає Вам модного та красивого одягу?

(у %, опитано населення України старше 18 років)

	1996	2000	2005	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Не вистачає	44.3	44.0	38.5	35.2	32.3	35.6	36.3	29.6	28.0
Важко сказати, вистачає, чи ні	17.9	15.8	18.1	19.2	18.3	16.7	18.3	20.2	20.1
Вистачає	9.9	10.2	15.8	20.1	23.4	21.4	20.6	22.1	25.9
Не цікавить	27.8	29.8	27.5	24.9	25.6	26.2	24.4	27.7	26.0
Не відповіли	0.0	0.2	0.2	0.6	0.4	0.2	0.3	0.4	0.1

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

5.4. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

Чи вистачає Вам необхідних меблів?

(у %, опитано населення України старше 18 років)

	1996	2000	2005	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Не вистачає	35.5	32.0	35.2	30.9	32.3	27.4	28.8	23.7	22.8
Важко сказати, вистачає, чи ні	18.3	16.2	15.4	19.2	16.7	15.1	17.2	17.9	15.9
Вистачає	32.6	35.4	35.0	20.1	40.0	46.4	42.9	48.3	49.2
Не цікавить	13.6	16.0	14.2	14.2	11.9	10.9	10.6	9.7	11.7
Не відповіли	0.0	0.3	0.2	0.6	0.5	0.2	0.5	0.4	0.3

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

Література

Основна

Кудринська Г. І. Соціологія споживання // Соціологія: теорії середнього рівня. Навчальний посібник. За ред. Ю. Ф. Пачковського. Львів: «Каравела», 2020. С. 190-218.

Допоміжна

Антощенкова В. В., Семперович І. В. Основи глобального продовольчого забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3385/3312>

Буткалюк В. Нерівність за умов економічної глобалізації: емпіричний соціологічний вимір. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 1. С. 66-85.

Горох О. В., Остапенко Р. М., Тихий О. М. Продовольча безпека України і світу в контексті інноваційного підходу до сталого розвитку економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3291/3215>

Демченко М. В. Кількісні методи вивчення потреб та поведінки споживачів у контексті сучасних маркетингових комунікацій. *Communications and Communicative Technologies*. 2019. Вип. 19. С. 41-47. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/675352.pdf>

Д'ячкова Н. А. Проблеми захисту прав споживачів у разі придбання неякісної продукції. *Нове українське право*. 2022. Вип. 1. С. 35–40.

Колачинська О. Г. Специфіка програм на споживчу тематику в українському медіапросторі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації»*. 2019. № 15. <https://periodicals.karazin.ua/sc/article/view/15103>

Костиря І. О., Білецька О. О. Гастрономічний туризм як інструмент культурного брендингу України. *Питання культурології*. 2021. № 38. С. 301-313.

Мащак Н. Дослідження екологічно свідомої поведінки споживачів на ринку питної води. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 30. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-29>.

Набруско І. Особливості онлайн-шопінгу як специфічної форми сучасного споживання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія*. 2017. № 1(8). С. 5–9.

Назарова Г. Паттерни споживчої поведінки в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-59>

Плюта О. П. Їжа та кухня в системі ціннісно-ментальних символів культури. *Питання культурології*. 2019. № 35. С. 215-226.

Проскурніна Н., Бестужева С., Козуб В. Аналітичні аспекти дослідження поведінки споживачів в умовах цифровізації економіки України. *Економіка і суспільство*. 2022. Випуск 36. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1149/1107>

Соколовська М. І. Споживання як форма соціально-економічної поведінки індивіда // Збірник наукових праць з соціогуманітарних дисциплін «Славута». [Електронний ресурс]. URL: <http://slavutajournal.com.ua/archiv->

nomeriv/slavuta-vipusk-4-5-2011/spozhivannya-yak-forma-socialno-ekonomichno%D1%97-povedinki-individa/.

Трайно В. Особливості поведінки споживачів в умовах COVID-19. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-20>

Хижняк Л.М., Сичова В.В., Хижняк О.В. Соціальні аспекти безпечної харчової поведінки: українські реалії. *Габітус*. 2024. № 63. С. 50-54.

Шебанова В., Яблонська Т. Особливості Інтернет-самопрезентації осіб із розладами харчової поведінки. *Проблеми сучасної психології*. 2022. № 55. С. 150-172. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2022-55.150-172>

Шевченко А., Петренко О. Продовольча безпека України в умовах війни та пріоритетні напрямки врегулювання її стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/59>

Тема 5. Моделі підприємницької поведінки

План

1. Соціологія підприємництва як наукова і практична проблема.
2. Підприємництво і підприємець в поведінковому контексті.
3. Цифрова трансформація підприємницької діяльності.
4. Інтелектуальне підприємництво.
5. Бізнес-спільноти в соціальному розвитку сучасного суспільства.
6. Моделювання підприємницької поведінки.
7. Соціальне підприємництво.

Питання до дискусії

Поясніть, чому у своїх останніх роботах Й. Шумпетер, розмірковуючи про соціальну роль підприємництва, на питання «Чи може зберегтися капіталізм, що базується на приватному підприємстві?» дав негативну відповідь. Наведіть аргументи.

Поясніть, чому Д. Кейнс вважав, що приватна власність і підприємництво необхідні для розвитку суспільства. Чи стосується це суспільства з цифровою економікою?

Які існують відмінності інтелектуального підприємництва від класичного? Які соціальні інститути сприяють розвитку інтелектуального підприємництва?

За яких умов інтелектуальне підприємництво стає драйвером розвитку інноваційної економіки?

Групова дискусія «Відкритий мікрофон»

Чи поділяєте Ви твердження?

Процвітаючим підприємцем може стати не кожна людина, навіть якщо вона має добрі ділові якості.

1. Так

2. Ні.

Дослідження підприємницької поведінки потребують збалансованості: вивчати треба як феномен успіху, що досягається економічним суб'єктом, так і тих, хто не досягає очікуваного результату і виявляється банкрутом.

1. Так

2. Ні.

У сучасній економіці та підприємстві напрями конкуренції змінилися і боротьба за інтелектуальні ресурси потіснила залежність від природних ресурсів.

1. Так

2. Ні.

Рекомендовані теми рефератів (довідей)

Соціальна відповідальність бізнесу.

Жіноче підприємництво: сутність, особливості, проблеми та перспективи.

Соціальне підприємництво в умовах цифровізації різних сфер суспільства.

Державно-приватне партнерство в контексті соціального підприємництва.

Гендерні особливості підприємницької поведінки.

Вікові особливості підприємницької поведінки.

Офшорний бізнес в умовах глобалізації економіки.

Завдання

1. Підготуйте есе на одну з тем:

Мотиви підприємницької діяльності.

Моє уявлення про успішного і неуспішного підприємця.

2. Й. Шумпетер у праці «Теорія економічного розвитку» навів такі характерні риси підприємця:

«Бути підприємцем означає вступити на стежку, де закінчується звичний порядок. Тих, хто може пройти по цій стежці, набагато менше ніж тих, хто зупиниться від того, що боїться перешкод. Підприємницькі здібності – рідкість, адже йти за новим планом – це все рівно, що будувати дорогу; керуючись звичним означає йти по готовій дорозі. Різний не тільки обсяг робіт – робота якісно інша. ... Підприємець ... перебуває в постійному напруженні. На відміну від керівників, які обіймають високу посаду, підприємець часто позбавлений зовнішнього блиску. Він може навіть здаватися смішним у тому суспільному положенні, якого він досяг. За самою суттю своєю він – типовий вискокка, позбавлений традицій, і тому за межами свого кабінету часто буває невпевненим у собі. Він – революціонер в економіці. ... Отримавши життєві блага, він щасливий. Але почуття це не пов'язане із задоволенням від їх споживання. Споживати йому просто ніколи. І навіть нецікаво. Важко повною мірою усвідомити це, але працює він, не знаючи спокою, тільки тому, що не може інакше. Мета його життя – одержувати насолоду від праці. Саме в його голові біфштекс та ідеал вперше були приведені до одного знаменника. Доход для нього – це скоріше символ успіху. Він – спортсмен в економіці».

Поміркуйте над питаннями: Чи відповідає цьому образу сучасний український підприємець? Якщо відповідає, то яким саме рисам? Якщо не відповідає, то чому? Наведіть приклади.

2. Визначте основні умови формування підприємницького середовища у сучасній Україні в умовах трансформації суспільства. Розкрийте, які чинники,

на Ваш погляд, сприяють розвитку підприємництва, а які, навпаки, стримують його в сучасній Україні.

3. Уявіть, що Ви відкриваєте власний бізнес в Україні. Які фактори Ви будете враховувати при виборі конкретних організаційних форм своєї підприємницької діяльності і чому? Аргументуйте свою відповідь.

Література

Основна

Пачковський Ю. Ф. Соціологія підприємництва // Соціологія: теорії середнього рівня. Навчальний посібник. За ред. Ю. Ф. Пачковського. Львів: «Каравела», 2020. С. 219-247.

Гринько П. Л. Управління інноваційним розвитком бізнесу в умовах цифрової економіки: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2020. 342 с.

Підприємництво в Україні: історико-інституційний аналіз: монографія / [В.В.Небрат, Н.А.Супрун та ін.]; за ред. В.В. Небрат; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Електрон. дані. К., 2019. 532 с. Режим доступу: <http://ief.org.ua/docs/mg/314.pdf>

Цифрова стратегія. Посібник із переосмислення бізнесу / Суніл Гупта ; пер. з англ. Київ : Видавнича група КМ-БУКС, 2020. 320 с.

Допоміжна

Бержанір А. Досягнення цілей сталого розвитку засобами соціальної відповідальності бізнесу. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 2(8). С. 11-21. <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/3684/3704>

Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Державне регулювання розвитку малого бізнесу і його соціальної відповідальності. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2019. № 3. С. 111-119.

Величко К., Цибульська Е. Трансформація бізнес-моделей компаній: сучасні виклики та перспективи у цифровій економіці. *Економіка та суспільство*. 2023. № (52). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-39>

Гармаш А. О. Аналіз сучасних бізнес-моделей в ІТ-секторі. *Статистика України*. 2021. № 3. С. 39-46.

Дергачова Г. М., Колешня Я. О. Цифрова трансформація бізнесу: сутність, ознаки, вимоги та технології. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2020. № 17. С. 280-290.

Дзюба О., Берідзе К. Розвиток соціального підприємництва в Україні та зарубіжних країнах під впливом кризи, спричиненої пандемією Covid-19. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-29>

Каменко І. С. Соціальне підприємництво в Україні: економіко-правовий аналіз // EU4YOUTH – Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні. URL: https://euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf.

Киристюк С. В. Підтримка інклюзивного розвитку малих сімейних ферм. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 19. С. 171-179.

Кухарик В., Фаримець В. Сучасний стан розвитку офшорного бізнесу у світі. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. № 1. С. 21-40.

Лісова Р. М. Вплив діджиталізації на бізнес-моделі: етапи та інструменти цифрової трансформації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 24. Частина 2. С. 114-118.

Мурована Т. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>

Мур Кен., Крейг Джастін Б. Сімейний бізнес. Найкращі практики для перспективного наставництва та довгострокового управління. Видавництво Баланс Бізнес Букс, 2020. 280 с.

Никифорок О. І., Бережницька У. Б. Трансформації інституціонального середовища розвитку малого та середнього підприємництва. *Український соціум*. 2021. № 4. С. 64-84.

Руда М. В., Мирка Я. В. Циркулярні бізнес-моделі в Україні. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2020. Вип. 2. № 1. С. 107-121.

Самофатова В. Забезпечення сталості та інклюзивності розвитку малого та середнього підприємництва в повоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-3>

Семяновський В. М. “Барометр проблем” як інструмент співпраці Громади, Влади і Бізнесу: досвід Швейцарії. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2019. № 3. С. 139-147.

Синегуб П. Концепції створення та призначення бізнес-спільнот в економічному просторі. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 35. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-32>

Сірий Є. В. Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2020. № 6. С. 107-124.

Слободянюк О., Шостак Л. Створення та розвиток вітчизняного соціального бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-69>

Смолій Л., Осіпова А., Костюк, В. Тенденції трансформації міжнародного бізнесу під впливом глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-6>

Соціальне підприємництво: досягнення соціальних змін за ініціативою «знизу». URL: <https://socialbusiness.in.ua/>

Стратегічні напрями безпеки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах обмежених можливостей / О. Ф. Новікова, Я. В. Остафійчук,

Н. А. Азьмук, О. О. Хандій, О. В. Панькова. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1 (40). С. 80-86.

Фарат О., Косовська В., Кедебец К. Проблеми соціального підприємництва під час пандемії. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-64>

Філіппов В. Ю. Еволюція понятійно-категорійного апарату підприємництва. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2019. № 1. С. 72-80. <https://economics.opu.ua/files/archive/2019/No1/72.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.3416425

Фролова Л. В., Бойко І. М. Трансформація підприємництва в умовах цифрової економіки. *Економіка: реалії часу*. 2021. № 2 (54). С. 47-56. <https://economics.net.ua/files/archive/2021/No2/47.pdf>

Черничко Т., Михайляк Г. Інструменти підтримки розвитку підприємств малого бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-43>

Шабатура Т. Соціально-відповідальна поведінка вітчизняних бізнес-одиниць. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2018. № 4 (16). С. 43-48.

Тема 6. Моделі трудової поведінки і поведінки на ринку праці

План

1. Світ праці і трудова поведінка у цифровому суспільстві.
2. Трудова поведінка і нерівності у сфері праці.
3. Цифрова зайнятість як виклик і ресурс цифрового суспільства.
4. Цифровий ринок праці: сутність, характеристики, тренди розвитку.

Питання до дискусії

Яких нових рис набудуть соціально-трудова відносини, коли серед їхніх суб'єктів стане більше представників цифрового покоління?

У чому полягає сутність тренду до скорочення попиту на працю як один із основних викликів, що постають перед економічно активним населенням в цілому і цифровим поколінням зокрема?

Які потенційні переваги і труднощі працевлаштування цифрового покоління?

Дискусія на тему «Інтелектуальний потенціал працівника»

Питання

1. Що розуміється під інтелектуальним потенціалом працівника і яку роль він відіграє в діяльності сучасних організаційних утворень?

2. Який зв'язок існує між інтелектуальним потенціалом працівника і рівнем його освіти, установкою на самоосвіту, підвищення професійної майстерності?

3. Як позначається на інтелектуальному потенціалі працівників (підприємств та установ) в сучасній Україні «витік мізків»?

Завдання

1. Складіть перелік базових інтелектуальних якостей, якими повинен володіти сучасний працівник, щоб бути конкурентноспроможним.

2. Подумайте над тим, чи можуть тільки освітні установи, загальноосвітні та професійні, сприяти інтелектуальному розвитку реальних і потенціальних працівників. Поміркуйте над тим, на яких умовах та у якій формі можна залучити до процесу підвищення інтелектуального потенціалу працівників сім'ю, сферу політики, засоби масової інформації.

3. Розкрийте роль інтелектуальної еліти у формуванні і розвитку інтелектуального потенціалу населення сучасної України. Покажіть, які проблеми стоять перед окремим регіоном у даній сфері. Розкрийте сильні сторони регіону в галузі функціонування інтелектуальної еліти.

Групова дискусія «Відкритий мікрофон»

Чи поділяєте Ви твердження?

Негативні наслідки роботизації та автоматизації будуть відчуватися нерівномірно за професіями та сферами діяльності. Кращі робочі місця майбутнього потрапляють до одного сегмента технологічного обслуговування.

1. Так

2. Ні.

Цифрові технології масово вимивають цілі професії, безліч видів робіт, на яких традиційно базувалася зайнятість у суспільному виробництві.

1. Так

2. Ні.

Проблема гідної праці залишається актуальною у цифровій економіці.

1. Так

2. Ні.

Рекомендовані теми рефератів (доповідей)

Конкурентоспроможний працівник у цифровій економіці: сутність, якості.

Соціально-трудоий розвиток у XXI столітті: основні тренди.

Цифровий робочий простір як складова сучасного ринку праці.

Концепція «гідної праці» в дослідженнях моделей трудової поведінки.

Активне і пасивне регулювання зайнятості і ринку праці.

Завдання

1. цифровій економіці для представників різних поколінь створюються як нові можливості розвитку і використання трудового потенціалу, так і нові виклики щодо їхньої адаптації до умов сьогодення та реалізації життєвих планів. Розкрийте, які можливості відкриваються особисто для вас і як це впливає на ваші плани щодо працевлаштування.

2. Розробіть систему заходів (min 4) по подоланню негативних наслідків роботизації та автоматизації, які будуть відчуватися або відчуваються для інформаційних працівників (для фахівців вашої освітньо-професійної програми).

3. Підготуйте есе на одну з тем:

Моє уявлення про бажану працю після закінчення університету.

Моє уявлення про власну бажану трудову кар'єру.

4 Поділіться власним досвідом працевлаштування, якщо він у вас є, за такою схемою: мета, мотиви працевлаштування, відповідність очікувань реальній праці, труднощі при працевлаштуванні. Якщо такого досвіду ще немає, то визначте свої вимоги до робочого місця (посади), яке ви бажаєте обійняти.

5. Складіть перелік факторів сегментації ринку праці в Україні в умовах російсько-української війни. Розкрийте дію кожного з них.

6. СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ

6.1. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

Чи вистачає Вам можливості мати додатковий зарібок? (у %, опитано населення старше 18 років)

	1			2					
	998	000	005	006	008	010	012	013	014
Не вистачає	55.6	55.9	47.6	44.8	41.0	47.2	51.1	47.7	46.9
Важко сказати	18.5	16.2	16.9	18.2	16.8	16.6	16.2	19.2	18.4
Вистачає	9.3	11.7	16.7	18.9	23.8	17.6	15.9	16.4	19.9
Не цікавить	15.2	16.1	18.5	17.5	17.9	18.4	16.3	16.3	14.5
Не відповіли	1.3	0.2	0.3	0.5	0.5	0.2	0.6	0.4	0.3

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

6.2. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

Чи важко знайти роботу у вашому населеному пункті за вашою кваліфікацією та з достатнім зарібком? (у %, опитано населення старше 18 років)

	2002	2005	2006	2008	2010	2012	2014
Легко	2.7	4.1	4.9	6.5	1.7	2.2	2.2
Важко	73.7	74.3	73.2	74.1	80.3	82.9	85.1
Не знаю	21.3	21.2	21.9	18.9	17.3	14.1	12.7
Не відповіли	2.3	0.4	0.1	0.5	0.7	0.8	0.1

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в наведеній соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

6.3. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

Який статус зайнятості ви маєте на роботі? (у %, опитано населення старше 18 років)

	2002	2004	2005	2010	2012	2013	2014
Роботодавець (власник, що використовує найману працю)	2.5	2.8	2.0	3.7	2.3	2.7	2.8
Самозайнятий (індивідуальна трудова діяльність, представник вільної професії)	12.7	11.2	10.6	10.0	10.5	11.9	13.8
Найманий працівник	80.3	77.4	78.7	80.0	78.6	81.1	79.9
Важко сказати	-	6.3	7.8	5.7	6.2	3.7	3.3
Не відповіли	4.5	2.3	0.9	0.5	2.5	0.6	0.2

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

6.4. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

*Чи вистачає Вам роботи, що підходить?
(у %, опитано населення старше 18 років)*

	1995	2000	2004	2005	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Не вистачає	41.5	56.0	45.5	45.9	43.0	37.0	46.5	48.6	44.0	42.3
Важко сказати	18.1	12.2	14.2	15.4	15.9	15.9	13.7	15.1	15.5	16.9
Вистачає	27.6	19.0	25.3	23.5	26.4	32.0	24.6	22.6	26.3	28.8
Не цікавить	11.8	12.4	14.9	14.9	14.2	14.7	14.9	13.4	13.9	11.9
Не відповіли	1.0	0.4	0.2	0.2	0.4	0.4	0.3	0.4	0.2	0.1

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

6.5. Є такі дані загальноукраїнського моніторингу соціально-економічної ситуації в Україні, який проводиться Інститутом соціології НАН України.

*У державному чи приватному секторі ви зараз працюєте?
(у %, опитано населення старше 18 років)*

	1994	2000	2005	2008	2010	2012	2013	2014
У державному	51.2	31.8	26.8	24.9	19.6	17.7	17.9	19.7
У приватному	6.1	13.8	22.8	30,9	29.8	33.2	34.7	35.8
І в тому, і в тому	1.8	1.5	3.5	2,8	2.2	2.4	2.3	2.3
Не працюю	39.3	52.9	46.8	41,4	48.1	46.5	44.7	42.0
Не відповіли	1.6	0	0.1	0,0	0.3	0.1	0.3	0.1

Опишіть, поясніть і спрогнозуйте соціально-економічну ситуацію, що знайшла відображення в соціологічній інформації. Зробіть висновки і розробіть рекомендації для органів державної влади та управління.

Література

Основна

Цифрова економіка: підручник / Т. І. Олешко, Н. В. Касьянова, С. Ф. Смерічевський та ін. Київ: НАУ, 2022. С. 28-35.

Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти: наукова доповідь / керівник проєкту О. Пищуліна. Київ, 2020. С. 38-80.

Допоміжна

Аксьонова І. Структурно-динамічний аналіз ринку праці України: виклики сьогодення. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-20>

Аровіна М. Експорт молодшої робочої сили з України до Польщі: основні економічні фактори та ризики. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 30. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-3>

Базалійська Н. П. Еволюція та генезис поведінкової концепції управління персоналом підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 35. С. 43-50.

Бенанав Арон. Світ без праці? <https://politkrytyka.org/2020/11/23/svit-bez-pratsi/>

Буткалюк В. Праця у ХХІ столітті: виклики постфордизму/неолібералізму і становище трудящих у сучасному глобальному світі. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2021. № 1. С. 60-81.

Буткалюк В. Нерівність у сфері праці: глобальний вимір. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2021. № 2. С. 75-93.

Варга Н. І. Інституціоналізація соціальних практик неформальної зайнятості населення в транзитивному суспільстві: монографія. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2020. 288 с.

Гор. А. Замкнуте коло ейджизму: чому роботодавці поставили хрест на українцях 35+ і як це перемогти. <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2021-02-02/zamknutyiy-krug-eydjizma-pochemu-rabotodateli-postavili-krest-na-ukraintsah-35-i-kak-eto-pobedit/37516>

Даниліна С., Коцюрубенко Г., Шикіна О. Соціально-економічні наслідки впливу пандемії на стан безробіття в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-22>

Данілкова А., Шелест Є., Глушко Т. Дистанційна робота: особливості організації та оформлення в сучасних умовах карантинних обмежень. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 33. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-17>

Ейджизм по-українськи або як протидіяти дискримінації за віком. <https://trudovi.org.ua/analytics/eydzhyzm-po-ukrainsky-abo-iak-protydiiaty-dyskryminatsii-za-vikom/>

Інституційні засади розвитку ринку праці в Україні: колективна монографія / за наук. ред. І.Л. Петрової, В.В. Близнюк; НАН України, ДУ «Інтекон. та прогноз. НАН України». Електрон. дані. К., 2021. 472 с. Режим доступу: <http://ief.org.ua/docs/mg/360.pdf>

Жаровська І. М., Ковальчук В. Б. Дискримінація в сучасному глобальному суспільстві: на прикладі вікового критерію. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2020. № 3. С. 4-9.

Коваліско Н. В. Соціологія праці // Соціологія: теорії середнього рівня. Навчальний посібник. За ред. Ю. Ф. Пачковського. Львів: «Каравела», 2020. С. 267-299.

Колот А. М., Герасименко О. О. Праця XXI філософія змін, виклики, вектори розвитку: монографія. Київ: КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2021. 487 с. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/36870/Pfzvvr_2021.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Колот А. М., Герасименко О. О. Соціально-трудоий розвиток у XXI столітті: до природи глобальних змін, нових можливостей, обмежень і викликів. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 1 (35). С. 97-125.

Литвишко Л., Марченко П. Технології мотивації персоналу підприємств у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31->

Людський розвиток в Україні. Пріоритети національної політики мінімізації асиметрії українського ринку праці / кер. авт. кол. О.І. Цимбал; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Київ: Академ-періодика, 2021. 210 с. https://idss.org.ua/arhiv/Block_Libanova_Ludskij_rozvytok_web.pdf

Майданік І. П. Темпоральні характеристики зовнішньої трудової міграції в Україні / Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. К. 2020. 255 с. https://idss.org.ua/arhiv/Темпоральні_характеристики_зовнішньої_трудової_міграції_в_Україні.pdf

Макарова О., Гоцуляк О. Питання ейджизму в Україні. *Молодий вчений*. 2020. № 8 (84). С. 74-77. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-15>

Откидач М. В. Асиметричність характеристик «гідної праці» в аспекті регіонального людського розвитку. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 4(42). С. 106-119.

Пікулик О. Причини, особливості та наслідки трудової міграції в Україні. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 21.

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/24>

Петрова І. Л., Балака О. Г., Качан Г. М. Цифрова економіка та поява цифрової зайнятості. *Social and Labour Relations: Theory and Practice*. 2020. Volume 10. Issue 1. P. 10-20.

Роботи замінять 20 мільйонів заводських робітників до 2030 року. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-48768076>

Стукан Т. Актуальні професії майбутнього для молоді на ринку праці України. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 24. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-4>

Томчук О. Аналіз трендів розвитку ринку праці в Україні: ключові зміни та виклики воєнного часу. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 2. С. 110-119. <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.110.119>

Хандій О. О., Шамілева Л. Л. Вплив цифрових трансформацій на економіку та сферу праці: соціально-економічні ризики та наслідки. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3. С. 181–188.

Чернятевич Я. В. Цифровий робочий простір як складова сучасного ринку праці. *Підприємництво і торгівля*. 2021. № 32. С. 60-65. <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2021-32-08>

Черьомухіна О., Чалюк Ю., Кириленко В. Сучасний вимір ринку праці в умовах цифровізації. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-85>

Чудаєва І., Дмитрук Б. Впровадження досягнень штучного інтелекту – безальтернативна передумова трансформації ринку праці. *Соціальна економіка*. 2022. № 64. <https://periodicals.karazin.ua/socseconom/article/view/21153>

Якімова Н. С. Сутність та характеристики поведінкових моделей суб'єктів ринку праці // Особливості соціально-економічного поступу національної економіки в умовах інформаційно-технологічних викликів: колективна монографія / За наук. ред. Квасній Л. Г., Татомир І. Л. Трускавець: Посвіт, 2020. С. 119-128.

Якимова Н., Шадріна С. Напрями регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 30. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-50>

Якимова Н. С. Економічні індикатори трансформації поведінкових моделей суб'єктів ринку праці. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 10. С. 148-153.

Якимова Н., Панченко І. Концептуальні засади державної політики регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 22. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-55>

Future of work 2030: Як підготуватись до змін в Україні. https://careerhub.in.ua/future-of-work-research.pdf?fbclid=IwAR1Po761mINiEVxFpfJOCwboRJcE48oFcdWROIUo1lqCHgr9NHgF2_DuDyo

Тема 7. Неправові економічні практика: поведінковий вимір (4 год.)

Заняття 1 (2 год.)

План

1. Неформальне в економічній поведінці. Конструктивне і деструктивне в економічній поведінці.

2. Неправові економічні практики: сутність, ідентифікація, соціальні наслідки, запобігання руйнівного впливу на суспільство.

Питання до дискусії

Розкрийте проблемні питання, що пов'язані з неправовими економічними практиками в сучасному українському суспільстві:

- Чому в сучасних умовах різні індивіди (групи) включаються в неправові економічні практики?
- Хто включається в неправові економічні практики добровільно і, як правило, з вигодою для себе, а хто робить це, не знайшовши законних способів адаптації до ринкових умов?

- Хто більше виграє, а хто – програє від занурення в неправовий економічний простір?

Групова дискусія «Відкритий мікрофон»

Чи поділяєте Ви твердження?

Рейдерство та корпоративний шантаж (грінмейл) є загрозою економічній безпеці України.

1. Так
2. Ні.

Рекомендовані теми рефератів

Деструктивні форми економічної поведінки, їх класифікація, соціологічні характеристики.

Гендерні проблеми в неформальній економіці.

Тіньова підприємливість як різновид соціально-економічної поведінки.

Торгівля людьми як неправова економічна практика і поведінка.

Завдання

1. Підготуйте есе на одну з тем:

Основні напрямки скорочення масштабів тіньової зайнятості в Україні.

Дієві способи подолання корупційних економічних практик в сучасній Україні.

2. Поясніть, чому в сучасних умовах різні групи громадян України включаються в неправові економічні практики. Визначте, хто включається в неправові економічні практики добровільно, з вигодою для себе, а хто - робить це підневільно, не знайшовши законних способів адаптації до ринкових умов. Наведіть приклади.

3. Прокоментуйте і доповніть ознаки нелегального працевлаштування за кордоном як неправову економічну практику:

Вимога надати оригінал паспорту.

Байдужість до професійних навичок потенційного працівника.

Інша віза (пропонують зробити туристичну, культурну або будь-яку іншу візу).

Сумнівний трудовий договір.

Приховані дані про роботодавця (без точної назви компанії, графіку роботи, умов праці, характеристик робочого місця, розміру трудової винагороди)

[https://ipress.ua/articles/yak_ne_potrapytu_u_trudove_rabstvo_za_kordonom_214915.html].

Література

Основна

Закон України Про запобігання корупції.
https://urst.com.ua/act/pro_zarobigannia_koruptsii

Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи: кол. моногр. / НАН України, Секція суспільних і гуманітарних наук. Київ, 2019. 350 с. https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/monografia_2019-ek_compressed.pdf

Інституційне середовище неформальних трудових відносин в Україні: масштаби, динаміка, наслідки. Аналітична доповідь / Центр Разумкова. Київ, 2019. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Zaynat.pdf

Допоміжна

Асєєв Р. О., Щербань А. В. Проблеми запобігання та протидії корупції в Україні. *Соціологія права*. 2020. Вип. 4 (35). С. 7-11.

Буремний початок 2023: найбільші антикорупційні справи і виклики.
URL: <https://ti-ukraine.org/news/buremnyj-pochatok-2023-najbilshi-antukoruptsijni-spravu-i-vyklyku/>

Ванькович Ю. М. Фактори виникнення тіньової діяльності підприємств. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2019. № 6. С. 47-52.
<https://economics.opu.ua/files/archive/2019/No6/47.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.3877355

Верховод Л. Особливості інтерпретації корупції та хабарництва в науковому та суспільному дискурсі сучасної України. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2019. № 22(1). С. 86-94.

Дослідження Transparency International Індекс сприйняття корупції – 2022. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>

Ксендзук В. В. Окремі питання в сфері запобігання економічній злочинності в Україні / В. В. Ксендзук, Д. О. Бондаренко. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал.* 2020. № 2 (48). С. 44-50. <https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No2/44.pdf>

Луцишин Г. І., Лукач Н.М. Досвід ООН щодо протидії глобальній проблемі торгівлі людьми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародні відносини.* 2019. Випуск 6. С. 79-84.

Маршук Л., Складанюк М. Фінансове шахрайство з банківськими рахунками в Україні. *Економіка та суспільство.* 2021. Випуск 32. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-55>

Мирошниченко Ю. О. Корупція та підприємницька діяльність в Україні: інституційний вимір. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління.* 2019. Вип. 2 (19). С. 81-87.

Наумова М., Гончарук Н. Системно-динамічне моделювання рівня тіньової економіки України. *Економіка та суспільство.* 2021. Вип. 34. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-6>

Огреба С. Статистичне відображення обсягів тіньової економіки у системі національних рахунків. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка.* 129/2011. С. 51-52.

Самодай В.П., Бакута Р.О., Кизим В.В. Розвиток антикорупційної інфраструктури. *Економіка та суспільство.* 2024. Вип. 60. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3551/3483>

Тарасенко О., Перетяцько В. Детінізація економіки як спосіб збільшення податкових надходжень до бюджету. *Економіка та суспільство.* 2021. Випуск 25. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-75>

Тютюник І. В. Сучасний стан та тенденції розвитку тіньового сектору економіки /І. В. Тютюник, А. О. Золковер, О. В. Люльов, С. В. Леонов.

Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2020. № 3. С. 47-54.
<https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No3/47.pdf>

Цвігун Т. В., Нечипорук О. І. Тінізація економіки: причини та особливості впливу на економічний розвиток. *Економіка та суспільство.* 2018. Вип. 19. С. 251-254.

18 жовтня – Європейський день боротьби з торгівлею людьми.
<https://khoda.gov.ua/18-zhovtnja%C2%A0---%D1%94vopejskij-den-borotbi-z-torg%D1%96vleju-ljudmi>

Яцина Ю. О. Особливості застосування інноваційних аналітико-статистичних технологій в інформаційних системах з моніторингу та виявлення корупції. *Актуальні проблеми філософії та соціології.* 2023. № 40. С. 206-213.

Заняття 2

Практикум «Трудове рабство в системі глобальної економіки: сутність та шляхи подолання» (2 год.)

Мета практикуму: визначити сутність, соціально-економічні механізми виникнення та шляхи викорінення рабської праці в сучасному світі.

Питання для дискусії

За допомогою яких показників можна визначити внесок рабської праці у сучасну світову економіку?

На чому базується висока економічна ефективність нового трудового рабства?

Які існують форми сучасного трудового рабства?

Яку роль у глобалізації рабства відіграють фальшиві трудові контракти?

Яка роль примусу (економічного та неекономічного) у старих і нових формах трудового рабства?

Якими способами рабство влітається в систему світової економіки?

Якою має бути роль держави та громадських організацій у боротьбі з трудовим рабством?

Яку роль у поширенні трудового рабства відіграє корупція?

Які методи боротьби з сучасним рабством у сфері праці найбільш ефективні?

Групова дискусія «Відкритий мікрофон»

Чи поділяєте Ви твердження?

Хоча неформальні правила пронизують усе економічне життя, їх досить важко виміряти та дослідити. Формальні економічні норми і правила, які в свою ієрархію включають сукупність законодавчих форм (від конституції до статутів), описати простіше, ніж неформальні.

1. Так

2. Ні.

Неформальні економічні практики можуть витіснити формальні правила, підміняючи їх; займати сфери, що знаходяться поза офіційним регулюванням; порушувати «не норми, але дух закону», використовуючи нормативно-правові документи як інструмент досягнення неформальних домовленостей.

1. Так

2. Ні.

Завдання

1. Розробіть заходи по подоланню наведених нижче практик трудової експлуатації:

використання людини, яка працює через погрозу застосування насильства;

невиплата винагороди за раніше виконану роботу;

погроза видачі працівника-нелегала органам влади;

обмеження свободи пересування;

неповернення невідібраного паспорту;

примусова консумація та примусове залучення особи до жебрацтва; експлуатація в дитячій порностудії; схиляння до проституції; дитяча праця у сфері послуг та жебрацтво.

2. Прокоментуйте а) визначення раба, яке наводить К. Бейлз: раб – це людина, яка «... закобалена силою чи загрозою застосування сили з метою економічної експлуатації». Складіть перелік ознак, які доцільно враховувати для того, щоб розробити соціологічний портрет сучасного трудового раба.

3. Прокоментуйте наступну тезу: «Перехід від володіння рабом до контролю над ним і присвоєння результату його праці характерний практично для всіх форм сучасного рабства». Наведіть приклади.

4. Користуючись табл. 1, порівняйте старе і нове рабство.

Таблиця 1. Старе і нове рабство в трудових відносинах (за К. Бейлзом) [Bales Kevin. *Disposable People. New Slavery in the Global Economy. University of California Press, 1999. P. 118*]

СТАРЕ РАБСТВО	НОВЕ РАБСТВО
Офіційно оформлене право власності	Офіційно неоформлене право власності
Ціна рабів висока	Ціна рабів надзвичайно низька
Прибуток малий	Прибуток максимально високий
Нестача потенційних рабів	Надлишок потенційних рабів
Довгострокові трудові відносини	Короткочасні трудові відносини
Життя рабів є предметом турботи господаря	Раби замінні
Етнічні відмінності між рабами важливі	Етнічні відмінності в більшості випадків не мають значення

5. Розробіть перелік ознак, на основі яких можна визначити рабський статус сучасного працівника. Які категорії громадян України найбільш вразливі для насильства в сфері праці і чому? Наведіть приклади.

6. Прокоментуйте наведені нижче умови формування системи нового трудового рабства. Які з цих умов, на ваш погляд, існують в сучасному українському суспільстві? Як уникнути порушення трудових прав людини і трудового рабства в сучасній Україні?

Умови формування системи нового трудового рабства (за К. Бейлзом)

[Bales Kevin. *Disposable People. New Slavery in the Global Economy. University of California Press, 1999. P. 33*]

- крайнє зубожіння населення, при якому найуспішніше розвивається трудове рабство;
- повинні бути люди (не обов'язково місцевих уродженців), доступні для закабалення; необхідний попит на робочу силу;

- рабодержателі повинні мати достатні ресурси, щоб захопити і утримати контроль над рабами; вартість утримання раба повинна бути нижче вартості утримання найманої робочої сили;
- повинен мати місце попит на товари, вироблені рабською працею по ціні, яка робить зміст рабів вигідним;
- у потенційного раба не повинно бути ефективних засобів захисту

Література

Основна

Буцик Є. Ціна рабства. Видавництво Зелений пес. 2019. 276 с.

Bales Kevin. Disposable People. New Slavery in the Global Economy. University of California Press, 1999. 297 p.

Допоміжна

Безоплатна праця. Війна загострила проблему рабства в Україні [Електронний ресурс]. <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/bezoplatna-pratsja-vijna-zahostrila-problemu-rabstva-v-ukrajini.html>

Вернигор П. Хотіли роботу — втратили свободу. Як українці потрапляють у трудове рабство та чому ця проблема ширша, ніж здається [Електронний ресурс]. <https://zaborona.com/hotily-robotu-vtratyly-svobodu-yak-ukrayinczi-potraplyayut-u-trudove-rabstvo-ta-chomu-czya-problema-shyrsha-nizh-zdayetsya/>

Дзюба О., Левіщенко О., Величко А. Нове економічне рабство у практиці сучасних компаній та протидія йому в рамках соціальної відповідальності бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 35. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-46>

Забуга Ю. Ю., Михайліченко Т. О. Форми використання людини: частина I. *Форум Права*. 2020. № 62 (3). С. 29-43. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3883849>

Павленко С. О. Сучасний стан торгівлі людьми з метою трудової експлуатації в Україні та світі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 1. С. 120-126.

Рабство 21 сторіччя: чому і як люди потрапляють в трудове ув'язнення? [Електронний ресурс]. <https://podrobnosti.ua/2419699-rabstvo-21-storchchja-chomu-jak-ljudi-potrapljajut-v-trudove-uvjaznennja.html>

Урок 22: Особливості застосування статті 4 «заборона рабства і примусової праці» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. <https://www.sumyjust.gov.ua/urok-22-osoblyvosti-zastosuvannya-statti-4-zaborona-rabstva-i-prymusovoyi-praczi-konvenziiyi-pro-zahyst-prav-lyudyny-i-osnovopolozhnyh-svobod/>

Фалкс Марк Сидоний. Як керувати рабами. Видавництво Фабула, 2019. 176 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ ТЕМИ РЕФЕРАТИВ (ДОПОВІДЕЙ)

Доповіді (реферати) по роботі: Schwab Klaus. The Fourth Industrial Revolution. Теми: Сутність четвертої промислової революції: історія і зміни, які вона викликала. Мегатренди, пов'язані з четвертою промисловою революцією. Вплив четвертої промислової революції на соціально-економічне зростання і зайнятість.

Інтерпретація економічного життя суспільства М.Вебером.

Економічна поведінка в контексті розвитку «суспільства органічної солідарності» (за Е.Дюркгеймом).

Модель економіки й економічної поведінки в концепції соціальної економіки М. Кондратьєва.

Циклічність економіки та її вплив на економічну поведінку.

Циклічність економіки та її вплив на стан, проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку.

Економічна поведінка в контексті інституціонального підходу Т.Парсонса.

Соціоекономіка в інтерпретації А. Етціоні.

Дослідження економічної поведінки в контексті теорії соціального капіталу.

Сучасні концепції соціологічного вивчення економічного життя суспільства.

Модель раціонального вибору в інтерпретації економічної поведінки.

Протиріччя і проблеми ринкової цивілізації в інтерпретації К. Поланьї.

Соціальна стратифікація та її вплив на економічну поведінку різних соціально-демографічних груп.

Солідарний соціальний потенціал нових соціально-економічних груп українського суспільства

Проблема раціональності економічної поведінки у міждисциплінарному дискурсі.

Соціальні комунікації та їх вплив на економічну поведінку.

Економіка і економічна поведінка в рамках соціологічного підходу.

Інститут власності та його вплив на економічну поведінку.

Інститут контрактних відносин та його вплив на економічну поведінку.

Інститут політики та його вплив на економічну поведінку.

Інститут права та його вплив на економічну поведінку.

Вплив мас-медіа на економічну поведінку: сутність, напрямки і проблеми.

Чотири основні наслідки четвертої промислової революції для галузей економіки.

Процес мотивації економічної діяльності в оптиці поведінкової економіки.

Концептуалізація економічної поведінки в контексті глобальних цілей сталого розвитку.

Ризик в структурі економічної поведінки: сутність, види, ідентифікація.

Первинні групи в економічній діяльності та їх вплив на економічну поведінку.

Інноваційна поведінка суб'єктів економічного життя суспільства.

Антропологічні та аксіологічні критерії оцінювання різних видів і форм економічної поведінки.

Методи дослідження економічної поведінки: загально наукові і соціологічні.

Дані офіційної статистики та їх роль в аналітичних дослідженнях економічної поведінки.

Типологічний підхід у дослідженні економічної поведінки.

Компаративний підхід у дослідженні економічної поведінки.

Вплив ментальності на економічну поведінку різних соціально-економічних груп.

Особистісний та інституціональний рівні економічної культури.

Економічна свобода як елемент економічної культури та її вплив на економічну поведінку різних соціально-демографічних груп.

Етнічні стереотипи в економічній поведінці.

Економічна, соціальна, культурна функції цифрових валют в сучасному світі.

Електронні гроші як соціально-економічний феномен.

Сучасна людина і система речей. Споживання знаків.

Культура споживання в умовах глобалізації.

Практики і моделі гастрономічного туризму.

Конвергентні медіа як чинник споживчої поведінки.

Вплив соціальних інститутів на виховання споживача.

Вплив екологічної свідомості індивідів на їх поведінку у сфері споживання.

Онлайн-шопінг як форма споживання і модель економічної поведінки.

Феномен поведінки споживачів і гастрономічної культури в соціологічному вимірі.

Соціальна відповідальність бізнесу в умовах надзвичайних ситуацій.

Жіноче підприємництво: сутність, особливості, проблеми та перспективи.

Етнічне підприємництво в Україні та сучасному світі.

Підприємництво і солідаризація українського суспільства під час воєнного часу та повоєнного відновлення

Соціальне підприємництво в цифровому суспільстві.

Державно-приватне партнерство в контексті соціального підприємництва.

Гендерні особливості підприємницької поведінки.

Вікові особливості підприємницької поведінки.

Конкурентоспроможний працівник у цифровій економіці: сутність, якості.

Соціально-трудова розвиток у XXI столітті: основні тренди.

Комунікативні процеси у взаємодії суб'єктів трудових відносин у цифровій економіці.

Цифровий робочий простір як складова сучасного ринку праці.

Активне і пасивне регулювання зайнятості і ринку праці.

Інтелектуальна міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країни.

Ринок праці і міжнародна трудова міграція.

Деструктивні форми економічної поведінки, їх класифікація, соціологічні характеристики.

Неформальна економіка і поведінка індивідів і груп у неформальному секторі як соціальна проблема.

Гендерні проблеми в неформальній економіці.

Тіньова підприємливість як різновид соціально-економічної поведінки.

Рейдерство та корпоративний шантаж (грінмейл) як загроза економічній безпеці України.

Торгівля людьми як неправова економічна практика і поведінка.

Глобальні трансформації економічних систем та їх вплив на економічну поведінку різних соціально-демографічних груп.

ТВОРЧЕ ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Студент/студентка виконує письмово творчу роботу по одній з тем, що розкривають специфіку соціологічного вивчення економічної поведінки:

1. Монетарна поведінка
2. Споживча поведінка
3. Ощадна поведінка
4. Посередницька поведінка
5. Інвестиційна поведінка
6. Дистрибутивна поведінка
7. Підприємницька поведінка в малому та середньому бізнесі
8. Підприємницька поведінка у великому бізнесі
9. Трудова поведінка: сутність, риси у цифровій економіці
10. Комерційна поведінка
11. Поведінка фрілансерів у сфері зайнятості і на цифровому ринкові праці
12. Поведінка на ринкові праці низько кваліфікованих працівників
13. Поведінка на ринкові праці осіб з особливими потребами
14. Поведінка роботодавців на ринкові праці
15. Поведінка на ринкові праці випускників закладів вищої освіти
16. Харчова поведінка різних соціально-економічних груп: соціологічний аналіз
17. Позбавлення від непотрібних речей в домогосподарствах як економічна поведінка
18. Економічна поведінка бездітних і багатодітних сімей
19. Самостійна зайнятість: формальний статус і поведінкові типи
20. Сімейний бізнес як модель економічної поведінки

У роботі при виконанні цього завдання розкрити такі питання, що характеризують конкретний вид економічної поведінки:

- 1) визначення поняття; з'ясування структури, суб'єктів даного виду економічної поведінки;
- 2) розкриття специфіки даного виду економічної поведінки (мотивація, ресурси тощо);
- 3) розробка індикаторів для соціологічного дослідження даного виду економічної поведінки;
- 4) обґрунтування методів (методу) та розробка інструментарію для соціологічного вивчення даного виду економічної поведінки;
- 5) визначення тенденцій розвитку даного виду економічної поведінки в сучасному українському суспільстві.

Критерії оцінювання творчого індивідуального завдання

№ з/п	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
1	визначення поняття; з'ясування структури, суб'єктів обраного для аналізу виду економічної поведінки;	5
2	розкриття специфіки даного виду економічної поведінки (мотивація, ресурси тощо);	5
3	розробка індикаторів для соціологічного дослідження даного виду економічної поведінки;	5
4	обґрунтування методів (методу) та розробка інструментарію для соціологічного вивчення даного виду економічної поведінки;	5
5	визначення трендів розвитку даного виду економічної поведінки в сучасному українському суспільстві	5
	Разом	25

За виконання контрольної роботи здобувачі можуть отримати до 25 балів за розкриття 5 питань (5 питань x 5 балів = 25 балів).

Критерії оцінювання окремого завдання творчої індивідуальної самостійної роботи

Дуже високий рівень 5 балів	Відповідь повна, глибока за змістом, знанням матеріалу з теми, вільним володінням поняттями дисципліни, креативністю, наведено приклади.
Високий рівень 4 бали	Відповідь характеризується не повним знанням теоретичного матеріалу з теми, недостатнім володінням поняттями; недостатня аргументація.

Середній рівень 3 бали	Відповідь характеризується слабким знанням матеріалу; багато помилок у виконаному завданні.
Низький рівень 2 бали	Дуже слабкий рівень знання теоретичного матеріалу; змістовні помилки.
Дуже низький рівень 1 бал	Дуже слабкий рівень знання теоретичного матеріалу; багато змістовних помилок у відповіді на завдання; відсутні аргументи і приклади.
Незадовільний рівень 0 балів	Відповідь на завдання відсутня або не стосується питання.

Використовуйте рекомендовану літературу, наведену в даній методичній розробці. Зразок титульного листа наведено в Додатку 1.

ДОДАТОК 1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н.
КАРАЗІНА

Соціологічний факультет
Кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій

ТВОРЧЕ ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
з навчальної дисципліни
«Моделі економічної поведінки»

на тему: **«НАЗВА ТЕМИ»**
(... ПОВЕДІНКА В СОЦІОЛОГІЧНОМУ РАКУРСІ)

Студента (студентки)
Групи _____

Прізвище, ім'я, по-батькові (повністю)

_____
Науковий керівник:

Кількість балів _____

Харків – 20...

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ І ПОНЯТТЯ

ГРОШІ В ЕКОНОМІЧНІЙ ПОВЕДІНЦІ

Грошова культура (за Г. Зіммелем): 1) раціоналізує існування і навіть психологію людини, яка прагне мати в своїх руках як можна більше грошей з метою накопичення при цьому влади; 2) створює особливі критерії розподілу людей на багатих і бідних; 3) сприяє формуванню екстравагантності через поширення надмірних витрат грошей для акцентування людьми свого багатства і соціального положення; 4) приводить до того, що людина опускається до рівня посередника грошей і навіть стає об'єктом грошової оцінки (шлюб заради грошей, хабар) пов'язана з цинізмом, адже в умовах ринкової культури навіть базові людські цінності стають предметом купівлі-продажу за гроші тощо.

Криптовалюта – впровадження та використання для здійснення операцій за допомогою інтернет-технологій; вважають, що першою криптовалютою виступає біткоїн, який започаткував еру криптовалюти. З цією валютою свою ринкову капіталізацію порівнюють інші криптовалюти. Перший блок Біткоїн було створено 1 вересня 2009 року. Переваги використання криптовалют як платіжного засобу: конфіденційність, безпека даних власників, незалежність від держави, відсутність часових або територіальних обмежень у проведенні фінансових транзакцій, низька вартість обслуговування.

Соціальність грошей – має такі прояви: 1) «Соціальне виробництво» грошей виражається у взаємопов'язаних процесах: гроші по-різному позначаються залежно джерел їх отримання; гроші різняться залежно від того, ким вони використовуються та залежно від цільового призначення. 2) Відношення до однієї і тієї ж суми грошей багато в чому визначено тим, як вона дісталася. 3) Для кожного виду «легких» і «важких» грошей є свої способи витрат і свої негласні заборони. 4) Засоби витрачання грошей можуть залежати від того, хто їх заробив. 5) Існує різниця між грошима залежно від

того, хто їх використовує. 6) Чайові – різновид грошей, соціальна норма, що важко пояснити з економічної точки зору, адже вони не є прямою оплатою послуг і не обов'язкові з формальної точки зору. 7. Залежно від соціально обумовленого цільового призначення грошей грошові операції можуть відрізнятися від звичайних ринкових угод. Кожен спосіб витрачання грошей передбачає певні соціальні умови у вигляді інститутів (правил поведінки), що наказують розмір належних грошових сум, способи їх передачі та коло осіб, яким такі гроші можуть бути передані. 8) Грошові подарунки – соціальне явище.

ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ

індикатор соціально-економічного розвитку країни; важливий показник суспільного добробуту; нерівність у доходах населення – характерна риса усіх соціально-економічних систем, диференціація населення за рівнем доходів пов'язана із суттєвими відмінностями у становищі членів суспільства. Політика і поведінка в сфері доходів визначає добробут індивіда (домогосподарства). Все більше визнання того, що не можна мати рівних можливостей у суспільстві з великими нерівностями в доходах і багатстві.

Бідність – сприймається як явище, що охоплює низький дохід та відсутність можливостей для гідного життя. Соціологи вивчають бідність у різних контекстах: поколінському, поселенському, професійному, гендерному. У документах ООН виділено чотири основних прояви бідності: 1) коротка тривалість життя; 2) низька професійно-освітня підготовка; 3) позбавлення економічної бази нормального життя (чистої питної води, медичних послуг, якісного харчування); 4) усунення від суспільного життя.

Поведінка у сфері доходів в концепції держави загального добробуту: люди можуть не накопичити достатньо, у гуманному суспільстві потрібно, щоб була обов'язкова програма заощаджень з мінімальними виплатами; щоб забезпечити гідне життя у старості, існує необхідність в підтримці людей; соціальне благополуччя можна поліпшити шляхом надання

соціального захисту – соціального страхування від примх на нестабільності ринків.

ЕКОНОМІКА

Економіка вражень – теорія, яка описує економіку, що йде за аграрною, промисловою та економікою послуг. Термін «економіка вражень» запропонували Б. Джозеф Пайн II і Джеймс Г. Гілмор у 1998 р. Сутність поведінки організацій – створювати унікальні зв'язки, щоб завоювати прихильність партнерів і особливо клієнтів, споживачів, адже пам'ять сама є продуктом – враженнями. Сучасні споживачі прагнуть більшого за традиційні товари і послуги, що надаються на відповідному ринку, їм потрібні емоції та досвід, які заохочують їх звернутися до організації ще. У боротьбі за свого споживача організація має запропонувати унікальну цінність, яка вирізнятиме її з-поміж інших в соціально-економічному просторі; прагнути винайти переваги, завдяки яким її бренд став би неповторним і привабливим.

Економіка неформальна – багатоманітність якісно різноманітних видів діяльності, які повністю чи частково знаходяться поза формальними нормами господарювання, не підкріплюються контрактами і не фіксуються статистичними рахунками; її конструює не виконання або відхід від встановлених правил економічної поведінки у формі комерційного ліцензування і реєстрації, процедури кредитування, соціального страхування і т. ін.; неформальна зайнятість та неформальна економіка не підпорядковані формальним інститутам економічного життя, а регулюються її неформальними нормами і правилами суспільного життя. Неформальні практики можуть витіснити формальні правила, підмінюючи їх; займати сфери, що знаходяться поза офіційним регулюванням; порушувати «не норми, але дух закону», використовуючи нормативно-правові документи як інструмент досягнення неформальних домовленостей. Неформальна економічна діяльність – явище універсальне, яке існує в країнах різного рівня економічного розвитку і соціальної організації, включаючи країни

високорозвинені та країни з плановою економікою; неформальні компоненти економіки різного типу мають свої особливості, що обумовлені рівнем економічного розвитку, характером інституційного середовища, роллю держави в регулюванні економіки.

Обмеженість економічного підходу до аналізу соціально-економічної реальності – проявляється в таких моментах: абсолютизація автономності і незалежності економіки; абсолютизація ролі економічних критеріїв серед критеріїв життєвого успіху; неможливість за допомогою логіки економічного аналізу пояснити виникнення капіталізму.

Соціальний механізм розвитку економіки (за Т. Заславською): це усталена система економічної поведінки соціальних груп, взаємодій їх одна з одною та з державою з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання благ та послуг; це система, що регулюється, соціальними інститутами даного суспільства (державою, інститутами політики, культури та ідеології) і соціально-економічним положенням і свідомістю (цінностями тощо) цих груп.

ЕКОНОМІЧНА КУЛЬТУРА

Економічна культура – сукупність соціальних цінностей і норм, які є регуляторами економічної поведінки і виконують роль соціальної пам'яті економічного розвитку; частина загальної культури суспільства й особистості, що виявляється як у процесі господарювання (в рамках фірми, регіону, країни), так і в економічних відносинах між людьми та в економічному мисленні; сукупність економічних знань, здібностей по їх застосуванню і цінностей, що регулюють економічну поведінку; сукупність інституціоналізованих способів діяльності, які забезпечують адаптацію конкретних спільнот, груп та індивідів до економічних умов свого існування.

Рівні, на яких проявляється економічна культура: ментальний (національні стереотипи способу життя); структурно-функціональний (організаційні форми існування, ступінь реалізації економічної мети і

завершеності самої економічної діяльності, міра інтенсивності освоєння (обробки) економічного простору); аксіологічний (цінності, норми і зразки соціальної взаємодії господарських суб'єктів, способи відтворення і трансляції цих зразків); поведінковий (культурні зразки економічних уявлень і економічна поведінка, трудова етика, рівень і структура споживання, типи і форми споживання).

Шляхи впливу культури на економіку, господарське життя (за Я. Щепанським): соціалізація і формування окремої особистості; утворення і впровадження цінностей; зразки економічної поведінки; формування моделей економічних інститутів і соціальних систем (банки, біржі ...).

КОРУПЦІЯ ЯК НЕПРАВОВА ЕКОНОМІЧНА ПРАКТИКА

уявлення щодо корупції: 1) включення корупції в суспільне й особисте життя позбавляє закон, право і мораль монополії регулювання суспільних відносин, руйнує національну державу; 2) через корупцію ключові цінності – право, мораль, соціальна справедливість – відходять на другий план у повсякденному житті; 3) корумпована держава за своєю сутністю соціально-орієнтованою і соціально-справедливою бути не може, оскільки вона лише декларує принципи правової законності і високої моральності. Це робить феномен корупції небезпечним для суспільства, що актуалізує соціологічний аналіз й супровід опору корупції на індивідуальному, колективному й інституційному рівнях. Сучасна корупція мають характеристики: універсальність, вона поширена у різних за рівнем соціально-економічного розвитку країнах; наявність транснаціональних форм корупції. Відбулося усвідомлення необхідності створення ефективної міжнародної системи протидії корупції, що потребує вивчення впливу корупції на економічну поведінку.

Вимірювання корупції – Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) – щорічний рейтинг країн світу, що укладається організацією Transparency International з 1995 р. Країни у рейтингу

впорядковані за показником рівня корупції, який базується на оцінках підприємців та аналітиків. У рейтингу за 2015 рік відображено сприйняття корупції у 167 країнах за шкалою від 100 (немає корупції) до 0 (сильна корупція). Барометр світової корупції (Global Corruption Barometer) – це дослідження, яке проводиться Міжнародним дослідницьким центром Gallup International Association і присвячується вимірюванню впливу корупції на життя громадян в усьому світі, включаючи й Україну. Барометр дозволяє визначати суспільну думку щодо участі громадян у корупційних діях та їхню оцінку діяльності органів влади в подоланні корупційних зловживань. Дослідження здійснюється з 2003 року за принципом індивідуальних інтерв'ю.

Медіатизація боротьби з корупцією – суперечлива, бо медіа-образ корупції (індивідуальний і колективний) не завжди відповідає реальності, часто не спирається на наукові розробки, зокрема соціологічні дослідження (або спотворено представляються їх результати). У висвітленні проблеми корупції медіа часто не вистачає аналітичних оцінок, а експертні думки не завжди охоплюють весь спектр оцінок феномену корупції.

Класифікація корупції – поширений її поділ на побутову, ділову та політичну (або корупцію верховної влади). Побутова корупція – це взаємодія пересічних громадян і чиновників (подарунки чи послуги посадовій особі чи наближеним до неї особам); ділова корупція – це взаємодія влади і бізнесу. Наприклад, неформальні платежі за призначення на керівні посади тощо; політична, або корупція верховної влади – це корупція, що стосується політичного керівництва та верховних суддів у демократичних системах (посадові зловживання, спрямовані на досягнення політичних цілей: утримання та зміцнення влади, розширення владних повноважень та/або з метою власного збагачення. Політична чи ділова корупція, як правило, найбільше пов'язана з державним сектором, справляє найсильніший вплив на економіку. Цікаве судження Г. Беккера, який зазначає: «Якщо скасувати державу, то ми скасуємо корупцію». Розмаїття корупції проявляється і у таких її видах: вимагання хабарів керівною особою або підкуп з ініціативи прохача

як учасника корупційної дії; індивідуальний хабар, підприємницький підкуп; кримінальний підкуп; грошовий хабар, обмін взаємними послугами (патронаж, непотизм); прискорювальний хабар, гальмівний хабар, хабар задля «добрих відносин»; децентралізована корупція; централізована корупція «знизу – вгору»; централізована корупція «згори – вниз»; верхівкова корупція; низова корупція; міжнародна корупція; епізодична корупція, систематична (інституційна) корупція; клептократія – корупція як компонент владних відносин.

ПІДПРИЄМНИЦТВО

Індекс активності по стартапам – індикатор створення нового бізнесу в США, який об'єднує кілька високоякісних джерел своєчасної інформації про підприємництво в один показник. **Завантаження відео на YouTube** – індекс, який не особливо поширений в сфері підприємництва зараз. Через повну оцифровку сучасного світу не дозволено ігнорувати такі великі інтернет-майданчики, як YouTube. Хоч він і позиціонує себе як відео-хостинг, як просто майданчик для розміщення контенту, це вже не зовсім так. YouTube сьогодні – найбільший рекламний ринок, на який немає обмежень для входу і на якому відбувається напевно одна з найбільших віддач для рекламодавців.

Індекси для визначення інтелектуального підприємництва:

Індекс дослідницького таланту в бізнесі – означає вироблення тих самих спеціальних знань, мислення і внутрішнього відчуття у підприємців, що гарантує досягнення мети в можливості отримання прибутку.

Індекс TNW (The Next Web) – платформа для стартапів, корпоративних брендів і інвесторів. Вони використовують дані про сотні тисяч компаній для стимулювання зростання та інновацій в усьому світі шляхом підключення інноваційних стартапів до корпоративних брендів і інвесторів.

Індекс цифровізації бізнесу BDI (Business Digitalization Index) – характеризує: швидкість адаптації організації до цифрової трансформації;

рівень використання широкосмугового Інтернету, хмарних сервісів, RFID-технологій, ERP-систем; залученість до електронної торгівлі організацій підприємницького сектора. Індекс інтегрує п'ять субіндексів: 1) канали передачі та зберігання інформації – використання хмарних технологій, корпоративної пошти, месенджерів, систем автоматизації тощо; 2) інтеграція цифрових технологій – рівень упровадження на фірмі таких технологій, як штучний інтелект, Інтернет речей, 3D-друк, використання онлайн-документів, електронний документообіг тощо; 3) використання інтернет-інструментів для просування і розвитку фірми – наявність сайту, сторінки в соціальних мережах, використання каналів просування тощо; 4) інформаційна безпека – рівень готовності фірми до потенційних цифрових загроз у процесі ведення бізнесу; 5) людський капітал – рівень готовності керівництва підприємств до навчання персоналу щодо цифрових технологій.

Інтелектуальне підприємництво – драйвер стабільного та інноваційного соціально-економічного розвитку; обумовлює домінування цілей самовираження і соціальної орієнтації діяльності над цілями збагачення (максимізації прибутку); пов'язане з виробництвом нових знань і втіленням їх у конкретні життєві блага за допомогою механізмів співпраці та взаємодії економічних агентів, які приймають форму різних інтелектуальних спільнот; визначає ефективність впровадження в підприємницьку структуру не тільки нових продуктів і технологій, а й прийняття і реалізацію адекватних стратегічних рішень, що визначають довгострокову конкурентоспроможність організації на ринку. Термін «інтелектуальне підприємництво» запропонував професором Техаського університету в Остіні А. Червітц у 2002 р. Напрями конкуренції змінилися і боротьба за інтелектуальні ресурси у сучасному світі потіснила домінуючу залежність економічної поведінки від природних ресурсів.

Модель підприємницької поведінки – може бути побудована на основі результатів визначення передумов і факторів, які визначають особливості формування і прояву підприємницької поведінки в часопросторі.

Алгоритм її дослідження: 1) визначення/уточнення категорії «модель підприємницької поведінки» та понятійного апарату складових цієї категорії; 2) визначення характеристик поведінки та класифікація на цій основі окремих типів їх моделей; 3) визначення критеріїв і показників, що характеризують окремий тип поведінкової моделі; 4) визначення критеріїв, показників і загальної схеми алгоритмічного підходу до оцінювання ефективності поведінкової моделі, а також створення відповідної методики оцінювання; 5) побудова багатофакторної моделі економічної поведінки, яка відображає зв'язок відповідних показників, що характеризують модель та її фактори; 6) створення моделі можливого позитивного впливу зміни факторів впливу на ефективність економічної поведінки через оптимізацію розподілу ресурсів.

Соціальне підприємництво – це підприємництво, підприємство, підприємницька діяльність, покликані вирішити соціальні проблеми та задовольнити потреби суспільства; це унікальна можливість поєднання соціальної місії з бажанням заробити гроші, надати певні послуги та продати товари. Такий бізнес повинен виділяти частку свого прибутку не на самозбагачення, а на розвиток соціальних проєктів, які за своєю суттю є неприбутковими, а іноді навіть збитковими. Для того, щоб соціальний бізнес був успішним, він повинен однаково гарно вміти вести як бізнес складову, так і вміти орієнтуватися у соціальній складовій і соціальному маркетингу. Суб'єктом і провідником соціального підприємництва виступає соціальний підприємець, для нього головним критерієм успішності стає «соціальна віддача» (репутація, імідж тощо); створюється для вирішення соціальних завдань, це підприємницька діяльність, спрямована на позитивні інноваційні зміни у суспільстві; вона несе на собі подвійне навантаження та подвійні ризики: соціальні та економічні. Передбачає використання стартапів та інших засобів підприємництва для розробки, фінансування та реалізації рішень соціальних, культурних чи екологічних проблем. У цьому аспекті соціальне підприємництво зближується із третім сектором.

ПОВЕДІНКА ЕКОНОМІЧНА

Елементи, що необхідні для формування, реалізації та розвитку економічної поведінки: економічні суб'єкти; використовувані ними ресурси та вигоди від їх використання; економічне середовище; регулятори, норми та правила економічної поведінки; соціально-економічна політика на різних рівнях.

Компоненти прийняття економічного рішення в економічній поведінці людини: 1) особистісні (насамперед емоції як психофізіологічна реакція, що відображує відношення суб'єкта до об'єкта сприйняття та виникає, як правило, в ситуаціях невизначеності); 2) процедурні (визначення поточного стану конкретної проблеми, визначення обсягу подальших змін, а також розробка заходів щодо подолання розриву між ними); 3) технологічні (визначення результату і його показників, прогнозування наслідків ризику, пошук джерел та ін.).

Механізми ірраціональної економічної поведінки – відображає триада: 1) зараження, яке відіграє важливу роль у поведінці споживачів і схоже на зараження вірусом або хворобою, так само як споживачі заражаються чужим настроєм, приймаючи відповідну поведінку, але не всі заражені; частіше зустрічається у людей з пригніченою волею; 2) наслідування, яке полягає в тому, що багато форм поведінки відтворюються без зайвої думки. Наприклад, у сфері споживчої поведінки людина поводиться, «як усі», щоб «не виділятися з натовпу», при цьому покупки приносять більше задоволення, ніж раціональний вибір; 3) навіювання – є психологічним впливом на свідомість людини, що сприяє некритичному сприйняттю інформації із зовнішнього середовища. Ці механізми є узагальненими, є вплив психологічних, культурних, соціальних та інших факторів, характерних для конкретного менталітету.

Основні положення поведінкової економічної моделі: обмежена раціональність (передбачувана ірраціональність); максимізація соціальної корисності, залежної від дій інших суб'єктів; в оцінці майбутнього -

гіперболічне дисконтування майбутнього. Ця модель пояснює відсутність стаціонарності, адже люди диспропорційно оцінюють «майбутнє» порівняно з «сьогоденням», дисконтують майбутнє і часову нестабільність; це теорія перспекти, де успіх економічних суб'єктів визначається насамперед поведінковими аспектами прийняття соціально-економічних рішень.

Основні положення стандартної економічної моделі: досконала раціональність; максимізація очікуваної корисності, що не залежить від очікуваної корисності інших агентів (немає альтруїзму, немає заздрості); рівномірне дисконтування майбутнього, де теперішня вартість завжди перевищує майбутню; стабільні міжчасові переваги на основі того, що будь-які складові багатства суб'єктів є взаємозамінними.

Поведінка економічна – форма економічної активності суб'єктів у сфері виробництва, розподілу і споживання різних благ, що здійснюється з метою задоволення їхніх потреб та максимізації корисності; її результат – вигоди (винагороди) за дії, пов'язані з використанням і комбінацією економічних ресурсів; системне явище, об'єднує економічні, соціологічні, психологічні аспекти; відбувається формування міждисциплінарного знання про економічну поведінку (передусім на перетині соціології, психології та економіки). Формування економічної поведінки пов'язане зі специфікою соціально-економічних структур суспільства. Так, для функціонування ринкової економіки необхідна відповідна ринкова інфраструктура, система установ, економічних організацій, що обслуговують ринки (біржі, банки, підприємства тощо). Поведінка економічна у кризовому суспільстві – має такі риси: порушення співвідношення у економічній діяльності витрат та результатів: відсутність гарантованості доходу; скорочення свободи вибору легальних форм економічної діяльності, які б забезпечували особистості гідне життя; формування об'єктивних умов для розповсюдження неформальних відносин, девіацій в економічній поведінці.

Чинники, які визначають коливання та особливості економічної поведінки: характер економічних ресурсів у ринковому обороті та способи

отримання вигоди від обернення економічних ресурсів; ступінь і фактори ризику економічної поведінки; тривалість циклу «витрати-відшкодування»; можливість і точність розрахунку очікуваного результату економічної дії; способи розподілу доходу; число учасників, що включені в процес обернення ресурсів; межі просторово-часової локалізації суб'єктів економічної поведінки та ступінь легальності економічних дій.

ПОВЕДІНКОВА ЕКОНОМІКА

Поведінкова економіка – теорія, що вивчає вплив соціальних, когнітивних і емоційних чинників на ухвалення економічних рішень окремими особами і установами та наслідки їхнього впливу на ринкові зміни (ціні, прибуток, розміщення ресурсів); може бути використана для розробки і реалізації програм соціально-економічного розвитку і прийняття соціально-економічних рішень. Трендом сучасності є перехід від стандартної економічної моделі до поведінкової.

Первинні групи в економічному житті – існують у різних формах (деякі з цих груп історично виступали у вигляді таких форм господарювання, як артіль, община); також утворюються і функціонують поза межами економічних організацій (наприклад, сім'я/домогосподарство). Між членами таких груп, як правило, встановлюються відносини взаємної допомоги, взаємної вимогливості і відповідальності, а також виробляються групові норми, санкції по відношенню до різних форм поведінки.

Раціональні моделі поведінки споживачів – мають такі риси: не виходять за межі реального доходу; сприяють створенню оптимального балансу витрат і надходжень відповідно до структури споживання, що склалася й раціонально дозувалася; забезпечують контроль і нормування структури споживання і відповідних їм витрат, що не перевищують ліміти реального доходу; сприяють резервуванню частини засобів з метою страхування від непередбачених ситуацій та обставин.

ТРУДОВА ПОВЕДІНКА

Атрибути цифрової організації праці: розробка і запровадження мережових форм поділу та кооперації праці; проектування трудових процесів на основі цифрових технологій; формування та реалізація проєктів трудової мобільності; введення адекватних умовам цифрової економіки форм навчання та підвищення кваліфікації з метою формування нового типу креативних працівників; запровадження системи матеріальної та нематеріальної мотивації, що враховує умови цифровізації та цифрової економіки в цілому.

Гендерна рівність у сфері праці й зайнятості (відповідно до Концепції гідної праці Міжнародної організації праці, МОП) означає: рівність можливостей у сфері зайнятості; рівна винагорода за працю рівної цінності; рівний доступ до безпечних і здорових умов праці та до соціального забезпечення; рівність прав в об'єднаннях і колективних переговорах; рівні можливості в області цілеспрямованого професіонального розвитку та кар'єрного росту; справедливий як для чоловіків, так і для жінок баланс між роботою та сімейним життям; рівна участь в процесах ухвалення рішень, у тому числі і в органах МОП. Гендерні нерівності у сфері праці та зайнятості проявляються, по-перше, у розподілі на «чоловічі» і «жіночі» професії, при якому жінки зайняті в непрестижних і малооплачуваних галузях (горизонтальна сегрегація); по-друге, у розподілі на висококваліфіковану і низькокваліфіковану працю, при якому велика кількість жінок, порівняно з чоловіками, виконує роботу, яка не потребує високої кваліфікації (вертикальна сегрегація), по-третє, у різниці в оплаті чоловічої і жіночої праці. Відповідно до теорії людського капіталу, більш низькі зарплати жінок є результатом дії ринкових законів. Знаючи, що їм доведеться провести багато років поза ринком праці, піклуючись про свої сім'ї, жінки іноді свідомо вирішують не робити інвестицій у своє майбутнє, людський капітал (професійну підготовку, придбання професійного досвіду і кваліфікації). Оскільки, вони мають більш низьку кваліфікацію, то менше заробляють. Якщо ж жінки інвестують у свою підготовку, чоловічі та жіночі зарплати вирівнюються. Це характерно,

наприклад, для випускників навчальних закладів, що працюють за однією і тією ж професією.

Компетентності для активної трудової поведінки: готовність і здатність до самонавчання, перенавчання та неперервної освіти; готовність до змін і прагнення до нового; здатність адаптуватися до постійно змінюваних умов життєдіяльності; уміння працювати в команді; готовність до професійної мобільності; здатність до розумного та відповідального ризику; спроможність до критичного мислення; уміння та готовність працювати віддалено; уміння працювати з великою кількістю даних; уміння формулювати та усвідомлювати достеменні цінності трудового життя.

Самозайнятість – це особливий вид участі людей у суспільно-корисній праці, заснований на їх особистій ініціативі, самостійності і відповідальності, спрямований, як правило, на отримання трудового доходу, що забезпечує самореалізацію і самоствердження індивіда. Самозайнятість розглядається як: перспективний напрямок вирішення проблем зайнятості, одна з форм реінтеграції незайнятих людей у соціум, механізм працевлаштування незайнятих індивідів; може бути засобом виживання, забезпечувати вільний вибір (залежно від життєвої ситуації, в якій опинився самозайнятий індивід) трудової поведінки; має соціальну цінність, оскільки сприяє зниженню і подоланню утриманських настроїв, зміцнює віру незайнятих у свої сили, розширює її можливості реалізації трудового потенціалу; створює можливості реалізувати право на працю, самостійно вирішувати свою долю; передбачає навчання осіб, які мають статус самозайнятих, основам підприємництва, адже не всі незайняті готові до самозайнятості.

Цифрова зайнятість – це корисна і доцільна діяльність економічно активного населення за допомогою використання інформаційно-комп'ютерних технологій, результатом якої є інформаційний продукт, а сама діяльність спрямована на задоволення суспільних і особистих потреб, економічно вигідна як для працівників, так і роботодавців. Пропозиція

робочої сили і попит на неї фіксується на спеціальних онлайн-платформах, де формуються умови найму, оплати і оцінка результатів праці.

Цифровий ринок праці – специфічний сегмент глобального ринку праці, на якому формуються дистанційно попит і пропозиція на трудові цифрові послуги, при цьому взаємодія його суб'єктів; відбувається винятково з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій. Відмінність цифрового ринку – взаємодія його суб'єктів відбувається через різні онлайн-платформи, які є місцем зустрічі для працівників і роботодавців, узгодження винагороди за надані послуги. Товаром, який реалізується на цифровому ринку праці, є трудова послуга, створена за допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій. Штучний інтелект став новим елементом цифрового ринку праці; неоднозначна його роль і місце на ньому; відбуваються трансформації ролі штучного інтелекту з об'єкта ринку праці у суб'єкт.

Соціологічний підхід до економічної поведінки: економічна дія є формою соціальної дії; вона вкорінена в соціальних інститутах, а самі господарські інститути є соціальними конструкціями. Соціологи прагнуть не тільки виявити й описати ті чи інші типи економічної поведінки, характерні для представників різних соціальних груп та організацій, але й пояснити закономірності формування, розвитку й трансформації цих типів. При цьому у соціології відсутня загально прийнята класифікація видів економічної поведінки, адже існує різноманітність макро і мікропідходів при аналізі явищ і рівнів економічного життя суспільства, їх багатомірність і структурна складність та наявність безлічі теорій в рамках тих чи інших соціологічних та економічних концепцій.

Теоретичні підходи до економічної поведінки: економічна поведінка має не тільки раціональні, але й ірраціональні прояви; неадекватні, спонтанні і непродумані акти економічної поведінки мають право на існування і повинні аналізуватися комплексно, із застосуванням економічних і соціопсихологічних методів і технік; форму, зміст, особливості та

спрямованість економічної поведінки суб'єктів обумовлюють як економічні процеси, так і соціальні явища і психологічні компоненти; мотиви, цілі економічної поведінки багатоваріантні, багатоаспектні та складні і частина з них важко піддаються вимірюванню та оцінці.

РИНОК

– тип господарства, що базується на особливій формі обміну - регулярного, переважно грошового, взаємовигідного, добровільного і конкурентного обміну товарами, тобто продуктами, що від початку виготовлені для обміну. У сучасному суспільстві є такі тренди: ринок став світовим, де домінують великі промислові, торговельні, банківські, медійні корпорації. Це складні ієрархічні структури, носії економічної влади і тим самим політичного впливу; ціноутворюючі ринки не універсальна форма господарства адже існують господарські сектори, що інтегруються неринковими способами; ринки не автономні від інших сфер суспільства, а їх учасники керуються не тільки економічною логікою; будь-який ринок є продуктом регулювання з боку держави і соціальних інститутів, які не просто впливають, але конституують даний ринок; ринок сприяє поширенню споживацької психології, орієнтованої на присвоєння, використання матеріальних та інших благ. Зв'язок ринку і суспільства — одна з ключових проблем сучасного суспільного розвитку. Два підходи: перший підхід: уявлення про суспільство як системне ціле, де економічні відносини «вмонтовані» в соціальні (а не навпаки!) (К. Маркс, М. Вебер); другий підхід трактує ринкові відносини як універсальний принцип самоорганізації суспільства, яке виступає як Великий Ринок, а індивід розглядається з точки зору моделі «економічної людини». Соціологами ринок розглядається як діада: ідеальна модель і форма господарювання та сукупність мереж, інститутів і культур.

Базові інститути ринкових економічних систем – інститут приватної власності; інститут конкуренції; інститут обмінів; інститут найму праці; інститут прибутку.

Етапи еволюції ставлення до ринку: нехтування ринком; схилення перед ринком; захист від ринку; приручення ринку. Перед обличчям породжуваних техногенної цивілізацією викликів і загроз «приручення ринку» стає одним з вирішальних умов самозбереження і життєздатності суспільства. Проводити політику сталого розвитку - значить ставити правильно поняті довгострокові інтереси суспільства вище утилітарною ринкової раціональності, сьогохвилинних політичних розрахунків і вузько понятих національних інтересів.

Моделі ринку: 1) неоліберальна модель тяжіє до ринкового фундаменталізму; 2) соціал-демократична модель описує ринок як необхідний, однак не єдиний засіб досягнення соціально значущих цілей (кейнсіанська ідея регульованого ринку, посткейнсіанська теорія «третього шляху» як альтернативи і ринковому фундаменталізму, і бюрократичному централізму планової економіки).

Функціональні слабкості ринку: він призводить до панування економічно сильних обмеженню або навіть ліквідації конкуренції; задовольняє тільки такі потреби, які виражаються у платоспроможному попиті, і справедливий лише в залежності від результатів стрюваного ним розподілу доходів; прагне не надавати послуг в області інфраструктури (школи, дороги, лікарні) і не задовольняє основні суспільні потреби населення; не гарантує сам по собі ні повної зайнятості, ні стабільності грошового обігу, ні охорони навколишнього середовища. Нерегульований ринок не відповідає потребам і імперативам майбутнього. Ринок орієнтований на досягнення короткострокових, в кращому випадку - середньострокових цілей (поточний попит, прибуток), на ефективність, вимірювану рентабельністю. І в цьому його незамінна роль. Однак ринок сліпий щодо довгострокових цілей суспільства (громадська безпека, соціальна стабільність, здоров'я нації, збереження

навколишнього середовища, збереження природних ресурсів). Соціальні та екологічні витрати господарської діяльності часто сприймаються як «побічні ефекти», якими можна знехтувати, тобто перенести їх на суспільство, якщо цьому не перешкоджає Закон.

СПОЖИВАННЯ

соціально-економічний процес, в якому існує суверенітет (автономія) споживача, який обмежений, як економічними чинниками (ціна товару тощо), так і особистісними, соціальними та культурними чинниками, впливає також культурний капітал.

Багатоступенева модель споживання – притаманна ринковому господарству, в її основі існування майнової нерівності, нерівності в доходах різних соціальних груп. Її формування проходить під впливом змін в економіко-соціологічній структурі суспільства, прискорюється з посиленням поляризації суспільства, ускладнення його соціально-економічної структури та диференціації населення за рівнем доходу. Основні прояви багатоступеневості споживання: якісні відмінності предметів, що входять до споживчого набору окремих категорій населення (відмінності у якості одягу, житла тощо, якими користуються високодоходні, середньо- та низькодоходні групи); відмінності у якості та складі використовуваних ними послуг (освіта, охорона здоров'я, рекреація тощо); відмінності у вимогах, які висувають до споживчих товарів різні групи населення (як правило, виділяється високий рівень вимог – «елітарний попит», середній та невисокий рівень – «хоч би був якийсь товар»).

Виховання споживача – одне з завдань соціальної політики у сфері споживання, мета: допомогти споживачеві охороняти його від необ'єктивної недобросовісної реклами продуктів (послуг); навчити споживача пред'являти запити цивілізованої людини і робити це цивілізовано; сформувати вміння споживача поставити собі розумні межі, ліквідація споживацтва, згубного як

для окремої особистості, так і для екології, - це питання виживання людства у сучасному світі.

Споживачі – відносно стійка сукупність людей, до складу якої входять ті, хто купує споживчі товари (послуги) з метою задоволення своїх потреб у матеріальних благах (реальні споживачі), а також ті, хто виказує бажання придбати той чи інший товар або послугу (потенційні споживачі). Споживачі як соціальна група мають спільні інтереси, цінності, норми свідомості і поведінки. Вони можуть бути роз'єднані просторово і не вступати у безпосереднє міжособисте спілкування, а можуть бути в одному просторі і спілкуватися, можуть як конкурувати між собою за право придбання певного товару (наприклад, у фізичній черзі), так і спільно захищати свої права (наприклад, організація руху споживачів). Особливості споживачів: неоднорідність цієї групи, наявність серед споживачів елітарного прошарку, різноманітність споживчих стратегій і типів поведінки, багатофакторність детермінації цієї поведінки.

Ознаки, які характеризують споживачів як соціальну групу: усвідомлення споживачами своїх потреб, спільних інтересів; організоване представництво своїх інтересів (періодичні видання, товариства споживачів, групи контролю громадськості за якістю товарів, контроль дотримання правил торгівлі тощо); рівень розвитку потреб населення, його окремих груп, ієрархія потреб; інформованість споживачів про свої права; рівень активності споживачів; рівень їх вимогливості і соціальної відповідальності; цивілізованість способів, форм задоволення споживачами своїх потреб; співвідношення між ціннісною структурою і структурою споживчих потреб та інші.

Модель поведінки споживача – це формалізований опис зв'язку між діями людини та мотивами, що обумовлюють ці дії, а також чинниками, що визначають особисті характеристики споживача та особливості розвитку зовнішнього соціального та економічного середовища; наразі у світі актуальна

проблема раціоналізації споживання й виховання споживача, його захисту від «агресивності» організацій-виробників (реклами).

Споживчий попит і типи споживчої поведінки: в залежності від мотивів, що викладають споживчий попит, його класифікують на попит функціональний, нефункціональний, спекулятивний та нераціональний. В споживчій поведінці присутні усі ці умовно виділені типи попиту на товари (послуги). Функціональний попит – зумовлюється якостями, які притаманні самому товару. Типи нефункціонального попиту, які виникають в залежності від реакцій конкретних особистостей, груп на зміни у споживанні інших людей: а) ефект приєднання до більшості як тип споживчої поведінки притаманний переважно тим, хто прагне спожити ті ж самі блага, що й інші з метою відповідати певному колу людей, бути "в ногу" з модою тощо; б) ефект сноба відбиває прагнення деяких людей до власної несхожості з іншими, тому вони несхильні до придбання навіть функціонально корисних речей, як що на них існує значний попит з боку інших; в) ефект Веблена (названий ім'ям Т.Веблена, і який вперше описав це явище) - це споживання показове, розраховане на придбання дорогих речей, що може свідчити про матеріальні можливості споживача, його впливовість тощо. Спекулятивний попит зумовлюється чеканнями людей на те, що ціни на товари, послуги підвищаться. Нераціональний попит пов'язаний з незапланованим придбанням товарів під впливом капризу, раптового бажання. Хоча така споживча поведінка може надати людині тимчасову насолоду, задоволення, вона все-ж є проявом іраціональності.

Стереотип економічної свідомості – це усталена, спрощена оцінка тих чи інших соціально-економічних явищ, їх соціальне сприйняття. Важливо виявити у будь-якому стереотипі соціально-економічної свідомості його зміст; співвідношення істинного і неправдивого в ньому; визначити систему чинників, які сприяють формуванню даного стереотипу; з'ясувати, чому виникають і відтворюються стереотипи соціально-економічної свідомості.

Приклади стереотипів економічної свідомості: догматизм економічного мислення – нездатність критично оцінювати колись засвоєні істини; комплекс патерналізму, що виражається в принизливій залежності «дадуть чи не дадуть», замість економічної залежності – «зароблю чи не зароблю»; урівняльні чекання і настрої (забезпечити всім гарантований мінімум благ, щоб ніхто не відчував психологічного дискомфорту від майнової чи фінансової нерівності); звичка до стабільності, усталеного існування; інертність мислення; стереотип рівності у споживанні; стереотип безуспішності (підтримується міфом, що неможливо власними зусиллями добитися успіху); страх перед невідомістю (наприклад, перед новою формою бізнесу).

Уявлення про економіку і економічну поведінку в соціологічному знанні: рівнопокладеність сфер суспільства, де економіка – лише одна із сфер; ідея розвитку, зміни ресурсної основи економіки й економічної поведінки (аграрне, індустріальне, постіндустріальне суспільство); техніко-технологічні фактори розвитку економіки, залежність економіки від інформаційно-комунікативних технологій (особливо у цифровій економіці); ідея двох світів економіки – реального і віртуального (віртуальні фірми, віртуальні гроші, телеробота, фрілансери у віртуальній економіці); визнання ролі нематеріальних факторів у забезпеченні добробуту й процвітання країни; технологізація знання про економіку, що отримала втілення у маркетингу, рекламі, ПР-діяльності); перехід до сервісної економіки; нові форми, види, характеристики економіки й економічної поведінки у цифровому суспільстві, де віртуальні фірми, віртуальні гроші та ін.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Інструкція до виконання тестових завдань

Тестування з навчальної дисципліни одночасно виступає процедурою оцінювання знань студента/студентки і інструментом оцінювання, тобто засобом вимірювання навчальних досягнень та якості отриманих знань.

За допомогою тестів при вивченні здійснюються такі види контролю, а саме: 1) поточний контроль, який дозволяє відстежувати певні важливі аспекти тем навчання, рівень засвоєння знань і вмінь здобувачів на семінарських заняттях; 2) контроль залишкових знань (під час ректорського контролю), що включає перевірку залишкових знань здобувачів, їх збереженості через деякий час після вивчення розділу або курсу; 3) підсумковий контроль складають тести до залікової роботи (їх кількість зазначається в залікових білетах), вони охоплюють теми всієї навчальної дисципліни і проводяться наприкінці курсу навчання.

Тестування є також засобом самоконтролю здобувачем засвоєння ключових елементів навчального матеріалу кожної теми, дозволяє сконцентрувати увагу на тих моментах, які потребують самостійного доопрацювання або консультування з викладачем (індивідуального чи в групі).

Наведено нестандартизовані тести, складені безпосередньо викладачем відповідно до навчальної програми курсу. Загалом тести орієнтовані, по-перше, на перевірку знання основних термінів і понять дисципліни «Моделі економічної поведінки», по-друге – на перевірку знання здобувачами сутності та вміння ідентифікувати види, форми, елементи культури інтернет-спілкування у цифровому суспільстві.

Використано тестові завдання простого множинного вибору, що передбачають знаходження студентом і студенткою однієї правильної відповіді із запропонованих чотирьох варіантів.

Оцінювання тестів: студент і студентка отримує 1 бал за правильну відповідь на тестове завдання.

Тема 1. Поведінкова економіка в цифровому суспільстві

Яка теорія вивчає вплив соціальних, когнітивних і емоційних чинників на ухвалення економічних рішень окремими особами і установами та наслідки їхнього впливу на ринкові зміни (ціни прибутку, розміщення ресурсів). Вона може бути використана для розробки і ефективних програм і для прийняття важливих економічних рішень?

- a) традиційна економіка
- b) поведінкова економіка
- c) економіка вражень
- d) циклічна економіка

У якій теорії сутність економічної поведінки розкриває теза: підприємствам треба створювати унікальні зв'язки, щоб завоювати прихильність клієнтів, а пам'ять сама стає продуктом — враженнями. Сучасні споживачі прагнуть більшого, їм потрібні емоції та досвід, за якими вони захочуть прийти ще. У боротьбі за свого споживача бізнес має запропонувати унікальну цінність, яка вирізнятиме його з-поміж інших?

- a) традиційна економіка
- b) поведінкова економіка
- c) економіка вражень
- d) циклічна економіка

Що є рисою стандартної моделі економічної поведінки?

- a) досконала раціональність
- b) максимізація очікуваної корисності, очікувана корисність агента не залежить від очікуваної корисності інших агентів (немає альтруїзму, немає заздрості)
- c) рівномірне дисконтування майбутнього. Теперішня вартість завжди перевищує майбутню
- d) усе зазначене вище

Що є рисою поведінкової економічної моделі?

- a) обмежена раціональність (передбачувана ірраціональність)
- b) максимізація соціальної корисності
- c) гіперболічне дисконтування майбутнього, люди диспропорційно оцінюють «майбутнє» порівняно з «сьогодні»; дисконтують майбутнє, нерівномірність дисконтування; часова нестабільність
- d) усе зазначене вище

Кому належать слова про відмінності між економічним і соціологічним підходами до аналізу економічних явищ (процесів): «Вся економічна теорія присвячена тому, як люди роблять вибір; а вся соціологія присвячена тому, чому люди не мають ніякого вибору»?

- a) К. Марксу
- b) Дж. Дьюзенберрі
- c) М. Веберу
- d) Е. Дюркгейму

Соціальний механізм розвитку економіки – це ...

- a) усталена система економічної поведінки соціальних груп, взаємодій їх одна з одною та з державою з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання благ та послуг
- b) система, яка регулюється соціальними інститутами даного суспільства (державою, інститутами культури та ідеології)
- c) система, яка регулюється соціально-економічним положенням і свідомістю самих цих груп

- d) усе зазначене вище

Який елемент методу економічного аналізу використовуються в соціальних науках?

- a) визначення можливих альтернатив.
 b) співставлення результатів і витрат
 c) вирішення задачі про максимізацію цільової функції
 d) усі зазначені вище

У чому проявляється обмеженість чисто економічного підходу до аналізу соціальної реальності?

- a) в абсолютизації автономності і незалежності економіки
 b) в абсолютизації ролі економічних критеріїв серед критеріїв життєвого успіху
 c) в неможливості за допомогою логіки економічного аналізу пояснити виникнення капіталізму
 d) в усьому зазначеному вище

Що об'єднує різні нові напрямки в соціологічного дослідження економіки та економічної поведінки?

- a) домінує аналіз локальних порядків, котрі формують дії акторів в межах певних господарських сегментів
 b) схильність до різних теорій дії (в протилежність жорсткому структуралізму).
 c) змістовна критика економічної теорії (відмова від ігнорування останньої, відмова від вивчення залишених економістами соціальних тем і спроба грати на «чужих» полях
 d) усе зазначене вище

Що є компонентом цифрової економіки?

- a) електронний бізнес
 b) електронна комерція
 c) інфраструктура електронного бізнесу
 d) усе зазначене вище

Хто з соціологів запропонував в якості соціологічних змінних для вивчення взаємодії економічної і неекономічної сфер суспільства такі, як: діючі в економічній і неекономічній сфері спільності, групи, ролі, статуси, форми влади, колективні дії, цінності, мотиви, форми влади, організації, ринки?

- a) М. Вебер b) Г.Зіммель
 c) Т. Парсонс d) Н.Дж. Смелзер

Які з наведених категорій Н. Дж. Смелзер вважає соціологічними ознаками, за допомогою яких соціологи вивчають економічну сферу суспільства?

- a) ролі, статуси
- b) організації
- c) колективні дії, ринки
- d) усі зазначені вище

Який механізм ірраціональної економічної поведінки відображає психологічний вплив на свідомість людини, що сприяє некритичному сприйняттю інформації із зовнішнього середовища. Людина, яка може запропонувати будь-яку інформацію, є безпосереднім авторитетом, і чим вищий її авторитет, тим серйознішими видаються її докази?

- a) навіювання
- b) наслідування
- c) зараження
- d) маніпулювання

Який механізм ірраціональної економічної поведінки полягає в тому, що багато форм поведінки відтворюються без зайвої думки. Споживач поводить ся, «як усі», щоб «не виділятися з натовпу». Часто такі покупки приносять споживачеві набагато більше задоволення, ніж раціональний вибір?

- a) навіювання
- b) наслідування
- c) зараження
- d) маніпулювання

Який фактори зумовлює ірраціональну економічну поведінку?

- a) натовп.
- b) неформальна інформація (чутки, плітки)
- c) групові ефекти
- d) усе зазначене вище

Що є видом групового ефекту, що зумовлює ірраціональну економічну поведінку?

- a) соціальна фасілітація (інгібіція)
- b) належність до групи, ефект Рінгельмана (Max Ringelman)
- c) синергія, групове мислення, конформізм, мода, ореол, ефект «ми – вони»; груповий фаворитизм, егоїзм, маятник, хвилі, пульсар, бумеранг
- d) усе зазначене вище

Який компонент прийняття економічного рішення в економічній поведінці людини включає визначення поточного стану конкретної

проблеми, визначення обсягу подальших змін, а також розробка заходів щодо подолання розриву між ними?

- a) особистісний
- b) процедурний
- c) технологічний
- d) організаційний

Який компонент прийняття економічного рішення в економічній поведінці людини включає визначення результату і його показників, прогнозування наслідків ризику, пошук джерел та ін.?

- a) особистісний
- b) процедурний
- c) технологічний
- d) організаційний

У чому проявляється обмеженість чисто економічного підходу до аналізу соціально-економічної реальності?

- a) в абсолютизації автономності і незалежності економіки
- b) в абсолютизації ролі економічних критеріїв серед критеріїв життєвого успіху
- c) у неможливості за допомогою логіки економічного аналізу пояснити виникнення капіталізму
- d) у всьому зазначеному вище

Кому належить обґрунтування тези «Економічний порядок зазвичай буває функцією від соціального, причому другий забезпечує перший»?

- a) Карлу Поланьї
- b) Г. Беккеру
- c) Н. Смелзеру
- d) Т. Парсонсу

Тема 2. Економічна поведінка, економічна культура і ринок в соціологічному ракурсі

Що відображає специфіку соціологічного підходу до вивчення економічної поведінки?

- a) економічна дія є формою соціальної дії
- b) економічна дія вкорінена в соціальних інститутах;
- c) господарські інститути є соціальними конструкціями.
- d) усе зазначене вище

Яка модель економічної поведінки відображає прагнення людини будь-якими засобами отримати вигоду, економічний прибуток, навіть у збиток соціальним відносинам?

- a) людина економічна
- b) людина соціологічна
- c) людина правова
- d) людина психологічна

Яка модель економічної поведінки відображає прагнення людини завоювати довіру і схвалення оточуючих навіть часто ціною економічних втрат?

- a) людина економічна
- b) людина соціологічна
- c) людина правова
- d) людина психологічна

Що є елементом економічної поведінки, без якого вона не може бути реалізована?

- a) економічні суб'єкти
- b) використовувані ними ресурси та вигоди від їх використання
- c) економічне середовище та певні норми і правила економічної поведінки
- d) усі зазначені вище

Що пояснює відсутність у соціології загально прийнятої класифікації видів соціально-економічної поведінки?

- a) різноманітність макро і мікропідходів при аналізі явищ і рівнів економічного життя суспільства
- b) багатомірність і структурна складність підходів
- c) наявність безлічі теорій в рамках тих чи інших соціологічних та економічних концепцій
- d) усе зазначене вище

Який критерій соціологи використовують для типології економічної поведінки і виділення таких типів економічної поведінки як пристосувальна, заповзятлива, партнерська (корпоративна) і протестна поведінка?

- a) на основі співвідношення витрат і результатів
- b) за ознакою змісту діяльності
- c) за способом самозабезпечення (самовиживання)
- d) за характером сприйняття суб'єктом соціально-економічних змін та інституційного середовища в цілому

Який критерій соціологи використовують для типології економічної поведінки і виділення таких типів економічної поведінки як виробнича, дистрибутивна, обмінна, споживча, трудова, інвестиційна, підприємницька поведінка?

- a) на основі співвідношення витрат і результатів

- b) за ознакою змісту діяльності
- c) за способом самозабезпечення (самовиживання)
- d) за характером сприйняття суб'єктом соціально-економічних змін, інституційного середовища в цілому

Який критерій соціологи використовують для типології економічної поведінки і виділення таких типів економічної поведінки як доринкова, ринкова і псевдоринкова економічна поведінка?

- a) на основі співвідношення витрат і результатів
- b) за ознакою змісту діяльності
- c) за способом самозабезпечення (самовиживання)
- d) за характером сприйняття суб'єктом соціально-економічних змін та інституційного середовища в цілому

Який критерій соціологи використовують для типології економічної поведінки і виділення таких типів економічної поведінки як адаптивна, традиційна (зберігає колишні норми, стереотипи і принципи поведінки) і протестна поведінка?

- a) на основі співвідношення витрат і результатів
- b) за ознакою змісту діяльності
- c) за способом самозабезпечення (самовиживання)
- d) за характером сприйняття суб'єктом соціально-економічних змін та інституційного середовища в цілому

Що характерно для кризового суспільства, де порушується співвідношення у економічній діяльності витрат та результатів?

- a) стає нормою відсутність гарантованості доходу
- b) скорочується свобода вибору легальних форм економічної діяльності, які б забезпечували особистості гідне життя
- c) складаються об'єктивні умови для розповсюдження девіації в економічній поведінці
- d) усе зазначене вище

Який перехід наразі відбувається в моделях економічної поведінки?

- a) від інформаційної економічної моделі до поведінкової економічної моделі
- b) від цифрової економічної моделі до поведінкової економічної моделі
- c) від стандартної економічної моделі до поведінкової економічної моделі
- d) від нестандартної економічної моделі до поведінкової економічної моделі

Який шлях впливу культури на господарське життя виділив Я. Щепанський?

- a) соціалізація і формування окремої особистості

- b) утворення і впровадження цінностей, зразки діяльності (поведінки)
- c) формування моделей інститутів і соціальних систем
- d) усі зазначені вище

На якому рівні економічна культура проявляється через культурні зразки економічні уявлення і економічну поведінку, трудову етику, рівень і структуру, типи і форми споживання?

- a) поведінковому
- b) структурно-функціональному
- c) ментальному
- d) аксіологічному

На якому рівні економічна культура проявляється через національні стереотипи, способи життя?

- a) поведінковому
- b) структурно-функціональному
- c) ментальному
- d) аксіологічному

На якому рівні економічна культура проявляється через організаційні форми існування, ступінь реалізації економічної мети і завершеності самої економічної діяльності, міра інтенсивності освоєння (обробки) економічного простору?

- a) поведінковому
- b) структурно-функціональному
- c) ментальному
- d) аксіологічному

На якому рівні економічна культура проявляється через цінності, норми і зразки соціальної взаємодії господарських суб'єктів, способи відтворення і трансляції цих зразків?

- a) поведінковому
- b) структурно-функціональному
- c) ментальному
- d) аксіологічному

Яка ідеологія щодо економічного життя робить акцент на праві приватної власності?

- a) лібералізм
- b) соціалізм
- c) демократизм
- d) консерватизм

Яка ідеологія щодо економічного життя робить акцент на самоврядуванні і загальних соціально-економічних гарантіях?

- a) лібералізм
- b) соціалізм
- c) демократизм
- d) консерватизм

Яка ідеологія щодо економічного життя робить акцент на нормативному регулюванні економічних дій?

- a) лібералізм
- b) соціалізм
- c) демократизм
- d) консерватизм

Яка ідеологія щодо економічного життя робить акцент на рівності в розподілі умов і результатів виробництва?

- a) лібералізм
- b) соціалізм
- c) демократизм
- d) консерватизм

Що є характерною рисою економічної свідомості?

- a) модальність
- b) це соціально розподілене знання про економічні явища і процеси
- c) економічна свідомість активна
- d) економічна свідомість має певну автономність
- e) усі зазначені вище

На якому рівні відтворюється господарська ідеологія?

- a) на рівні ідеологічних систем
- b) на рівні економічних програм
- v) на рівні масової свідомості
- г) на усіх зазначених вище

Яка форма несвідомого в економічній поведінці відображає здатність людини до осягнення істини шляхом прямого її прийняття без обґрунтування за допомогою доказів?

- a) інтуїція
- b) афекти
- c) паніки (споживчі, біржові тощо)
- d) звичні, рутинні, доведені до автоматизму дії

Хто з науковців відстоював принцип включеності економіки в соціальне життя і вважав, що ключові господарські ресурси - земля, праця і гроші (капітал) - не можуть перетворитися на товар, бо ці об'єкти

за своєю природою противляться товаризації, навіть якщо і втягуються в ринковий оборот?

- a) Фрідріх Август фон Хайєк
- b) Карл Поланьї
- c) Джон Мейнард Кейнс
- d) Пол Дімаджіо

Хто з науковців вважав, що необхідно відмовитися від теорій саморегульованого ринку, ринкової рівноваги та досконалої конкуренції на користь теорії регульованого державою ринку?

- a) Фрідріх Август фон Хайєк
- b) Карл Поланьї
- c) Джон Мейнард Кейнс
- d) Пол Дімаджіо

Яка характеристика відображає функціональну слабкість ринку?

- a) ринок призводить до панування економічно сильних і ліквідації конкуренції
- b) ринок задовольняє тільки такі потреби, які виражаються у платоспроможному попиті, і справедливий лише в залежності від результатів створюваного ним розподілу доходів
- c) ринок прагне не надавати послуг в області інфраструктури, не задовольняє основні суспільні потреби населення і не гарантує сам по собі ні повної зайнятості, ні стабільності грошового обігу, ні охорони навколишнього природного середовища
- d) усі зазначені вище

Який підхід до вивчення ринку ґрунтується на тому, що ринкові інститути отримують підкріплення і обґрунтування в певній культурі?

- a) структурний (мережевий) підхід.
- b) неінституціональний підхід
- c) соціо-культурний підхід
- d) маркетинговий підхід

У чому полягає, за К. Поланьї, головний наслідок впливу ринку на суспільне життя?

- a) у збільшенні бідності у суспільстві
- b) у збільшенні експлуатації
- c) у руйнуванні соціальної тканини суспільства, його соціальної організації
- d) у збільшенні соціально-економічної нерівності

До яких довгострокових цілей суспільства ринок сліпий?

- a) громадська безпека
- b) соціальна стабільність, здоров'я нації

- c) збереження навколишнього середовища, збереження природних ресурсів
- d) до всіх зазначених вище

Що виступає фактором сегментації ринку праці?

- a) освітні, вікові, професійні відмінності між працівниками
- b) гендерна, етнічна і релігійна дискримінація
- c) способи територіального розселення
- d) усе зазначене вище

Хто із вчених обґрунтував ідею, що знищення ринку означає і знищення індивідуальної свободи?

- a) К. Маркс
- b) Ф. Хайєк
- c) М. Вебер
- d) Г. Зіммель

Тема 3. Гроші в економічній поведінці

У чому проявляються соціокультурні особливості ставлення людей до грошей?

- a) у структурі витрат домогосподарств; у способах збереження грошей
- b) у ставленні до гостей; у проблемах зрівняльного розподілу благ
- c) у почуттях, які люди відчувають до більш багатих або бідних співгромадян
- d) у всіх названих вище проявах

Що відноситься до соціальних умов функціонування грошей?

- a) обмінні контури
- b) соціальні мережі
- c) підтримуюча сила владних структур
- d) усе зазначене вище

До соціальних функцій грошей відносяться ...

- a) статусні, дисциплінарні
- b) політичні
- c) естетичні; сакральні
- d) усі зазначені вище

У концепції множинності грошей представлені такі процеси ...

- a) випуск різних грошових одиниць
- b) використання грошових сурогатів
- c) цільовий розподіл грошей
- d) усе зазначене вище

Який процес виражає «соціальне виробництво» грошей?

- a) гроші по-різному називаються в залежності від джерела їх отримання
- b) гроші різняться в залежності від того, ким вони використовуються
- c) гроші відрізняються в залежності від свого цільового призначення
- d) усі зазначені вище процеси

Чим визначається розподіл грошей в домашньому господарстві?

- a) міркуваннями економічної ефективності
- b) приналежністю до соціального класу
- c) взамовідносинами статей
- d) усіма зазначеними вище чинниками

У разі втрати контролю над своїм фінансовим становищем окремі особистості (групи) можуть відчувати негативні емоції у вигляді ...

- a) почуття провини
- b) тривоги; наруженості; дискомфорту
- c) страху перед безробіттям
- d) усі зазначені вище емоції

Які групи функцій грошей виділяють в сучасному науковому знанні?

- a) економічні
- b) культурні
- c) соціальні
- d) усі зазначені вище

Яку лінію впливу грошової культури на особистість і суспільство виокремив Г. Зіммель?

- a) раціоналізація існування людини, зміна психології; цинізм
- b) особливі критерії розподілу людей на багатих і бідних; екстравагантність
- c) людина опускається до рівня посередника грошей і навіть стає об'єктом грошової оцінки
- d) усе зазначене вище

Кому належить така характеристика грошей: “Гроші – це шосте почуття, без якого всі інші почуття не діють”?

- a) М. Веберу
- b) Г. Зіммелю
- c) Г. Форду
- d) С. Моему

Кому належить такі слова щодо дослідження теми грошей: «Та людина, котра вирішить проблему грошей, зробить для людства більше, ніж полководці усіх часів»?

- a) М. Веберу
- b) Г. Зіммелю
- c) Г. Форду
- d) С. Моему

Кому з вчених належить праця «Філософія грошей», у якій дається соціальний аналіз ролі грошей у розвитку різноманітних відносин між людьми, а також визначаються соціологічні наслідки пов'язаної з появою грошей раціоналізації?

- a) М. Веберу
- b) К. Марксу
- c) Е. Дюкгейму
- d) Г. Зіммелю

Від якої залежності людина вивільняється за допомогою грошей?

- a) від речей – може купити все, чого забажає
- b) від особистостей – може змінювати роботодавців тощо
- c) від власності – наявність грошей не зв'язує життя з необхідністю захищати власність
- d) від усього зазначеного вище

Що відноситься до ознак грошової культури у споживанні?

- a) більша цінність вирощених квітів, порівняно з природними
- b) демонстрація неробочих якостей одяжі (високий каблук, довгі рукава тощо)
- c) більша цінність рідкісних, але даремних, некорисних порід домашніх тварин
- d) усе зазначене вище

Коли у людини, за даними досліджень, з'являються елементарні поняття про гроші?

- a) у 4-6 років
- b) у 6-9 років
- c) у 10-12 років
- d) у 12-15 років

У якій сфері гроші виступають чинником нерівності, поляризації людей?

- a) у сфері соціального розшарування
- b) у сфері матеріального добробуту
- c) у сфері духовних цінностей
- d) у всіх зазначених вище

Що є перевагою використання криптовалют?

- a) конфіденційність
- b) безпека даних власників
- c) незалежність від держави, відсутність часових або територіальних обмежень у проведенні фінансових транзакцій
- d) усе зазначене вище

Яка якість характеризує гроші як особливий товар?

- a) особливість споживчої цінності грошей полягає в тому, що вони, на відміну від усіх інших товарів, не можуть споживатися безпосередньо під час особистого споживання
- b) особливість споживчої цінності грошей полягає в тому, що вони, на відміну від усіх інших товарів, не можуть споживатися безпосередньо під час виробничого споживання
- c) мінова цінність грошей визначається у вигляді коефіцієнта обміну (ціни) на окремий товар першої або другої групи
- d) усе зазначене вище

Який тренд відображає практика витрат грошей в економічній поведінці?

- a) «легкі» та «брудні» гроші витрачаються швидше і більш «легковажно» - їхні власники як би намагаються їх швидше позбутися
- b) ставлення до грошей залежить від їхньої фізичної форми (невидимі «електронні» гроші з кредитної картки витрачаються легше, ніж готівка)
- c) засоби витрачання грошей можуть залежати від того, хто їх заробив, існує різниця і між грошима залежно від того, хто їх використовує
- d) усі зазначені вище

Яку назву має процес зниження купівельної спроможності грошей?

- a) інфляція
- b) дефляція
- c) фінансова криза
- d) банківська криза

Тема 4. Моделі поведінки у сфері доходів і споживання

Представники якого напрямку розглядали добробут населення переважно як процес створення багатства, складовими якого є продукти необхідні для життєдіяльності, а також капітал, який використовується під час їх виробництва і складається з усього того, що необхідно для приведення в рух праці; вони розглядали добробут суспільства в цілому (суспільний, загальний добробут або загальне благополуччя)?

- a) економісти класичної школи

- b) представники маржинальної теорії
- c) розробники концепції держави загального добробуту
- d) представники «нової» теорії добробуту

З ім'ям якого науковця пов'язаний початок «нової» теорії добробуту. Цей вчений як спосіб виявлення індивідуальних корисностей, запропонував шкалу переваг, тобто ранжування благ індивідом за ступенем переваги. При такому підході важливішим є сукупне задоволення, яке отримує від придбаних благ людина, ніж можливі кількісні зміни в ступені його задоволення (приріст граничної корисності)?

- a) В. Зомбарта
- b) М. Вебера
- c) Г. Зіммеля
- d) В. Парето

Ідея держави загального добробуту покликана впливати на добробут громадян в ситуації негараздів ринку. Що є проявом цих негараздів ринку?

- a) ринки не забезпечують страхування від багатьох важливих ризиків, з якими стикаються окремі особи (безробіття, страхування здоров'я, інвалідності, пенсійного забезпечення);
- b) цінні папери, які були доступні, є досить дорогими, і жоден з них не покриває важливі ризикові ситуації, такі як ризики інфляції;
- c) відсутність ринків страхових послуг має глибокі наслідки як для ефективності, так і для індивідуального добробуту
- d) усе зазначене вище

Яку соціальну проблему породжує бідність як загрозливе соціальне явище?

- a) є негативним «фоном», що змушує населення мігрувати в пошуках заробітку
- b) зумовлює вилучення бідних та зубожілих верств населення з груп населення, які мають суспільно прийнятний рівень життя не лише за рівнем доходу, але і за освітнім, культурним та іншими соціально значимими ознаками
- c) бідність населення – один із індикаторів ефективності соціальної політики держави
- d) усі зазначені вище

У якому контексті досліджують бідність соціологи?

- a) поколінському
- b) поселенському
- c) професійному
- d) у всіх зазначених вище

Що є причиною бідності у країнах, що розвиваються, за Д. Хайном?

- a) експлуатація, слабкий характер бідних
- b) природничі причини
- c) конфлікти, «бідні» уряди
- d) усі зазначені вище

Що є проявом бідності у документах ООН?

- a) коротка тривалість життя
- b) низька професійно-освітня підготовка та усунення від суспільного життя
- c) позбавлення економічної бази нормального життя (чистої питної води, медичних послуг, якісного харчування)
- d) усе зазначене вище

Яким державам притаманна бідність населення?

- a) лише державам, які мають низький рівень економічного розвитку
- b) лише державам, які мають середній рівень економічного розвитку
- c) лише державам, які мають високий рівень економічного розвитку
- d) усім зазначеним вище

Щорічно з ініціативи ООН у більшості країн світу відзначається Всесвітній день захисту прав споживачів. Коли саме це відбувається?

- a) 15 січня
- b) 15 лютого
- c) 15 березня
- d) 15 квітня

Які суспільства, як правило, супроводжує міфологізація споживання, зростання споживчих настроїв?

- a) тільки суспільства, економіка яких тривалий час орієнтується на виробництво, без урахування потреб споживачів
- b) переважно суспільства з розвинутою ринковою економікою
- c) переважно суспільства з перехідною економікою
- d) може супроводжувати різні суспільства

У якій праці Т. Веблен вперше у науковій літературі описав демонстративний тип споживання, названий пізніше «ефектом Веблена»?

- a) «Теорія бездільного класу» (1889 р.)
- b) «Інстинкт трудової майстерності» (1914 р.)
- c) «Підприємство за відсутністю хазяїв» (1923 р.)
- d) «Інженери і система цін» (1921 р.)

Що є характерною рисою демонстративного споживання?

- a) надлишок споживання

- b) споживання високоякісних, рідкісних продуктів споживання
- c) споживання предметів розкоші – прикрас, зброї тощо
- d) усе зазначене вище

На які верстви населення поширюються практики демонстративного споживання у сучасному суспільстві?

- a) лише на вищі класи
- b) на вищі і середні класи
- c) лише на нижчі класи
- d) поширюються на всі прошарки населення

Який вид попиту пов'язаний з незапланованим придбанням товарів під впливом капризу, раптового бажання?

- a) спекулятивний
- b) нераціональний
- c) функціональний
- d) нефункціональний

Який вид попиту зумовлюється чеканнями людей на те, що ціни на товари, послуги підвищаться?

- a) спекулятивний
- b) нераціональний
- c) функціональний
- d) нефункціональний

Що відноситься до нефункціонального попиту, який виникає в залежності від реакцій конкретних особистостей, груп на зміни у споживанні інших людей?

- a) ефект приєднання до більшості
- b) ефект сноба
- v) ефект Веблена
- г) усе зазначене вище

Який тип споживчої поведінки притаманний переважно тим, хто прагне споживати ті ж самі блага, що й інші з метою відповідати певному колу людей, бути «в ногу» з модою тощо?

- a) ефект приєднання до більшості
- b) ефект сноба
- c) ефект Веблена
- d) ефект Моргана

Який тип споживчої поведінки відбиває прагнення деяких людей до несхожості з іншими, тому вони несхильні до придбання навіть функціонально корисних речей, якщо на них існує значний попит з боку інших?

- a) ефект приєднання до більшості
- b) ефект сноба
- c) ефект Веблена
- d) ефект Моргана

У чому проявляється інституціоналізація споживання?

- a) в утворенні в суспільстві організаційних форм, які сприяють процесу споживання (торгівля; громадське харчування; контроль якості продуктів та послуг товариствами захисту прав споживачів; реклама як засіб організації споживання тих чи інших благ та послуг тощо);
- b) в наявності стійких, тривалих зв'язків та відносин між організаціями-виробниками продукції й тими, хто її реалізує, та споживачами;
- c) в розробці організаційних, нормативних, правових та інших механізмів закріплення їх поведінки з метою надання процесу споживання цивілізованих форм, прогнозованості розвитку
- d) у всьому зазначеному вище

Що є особливістю споживачів як соціальної групи?

- a) неоднорідність цієї групи, наявність серед споживачів елітарного прошарку,
- b) різноманітність споживчих стратегій і типів поведінки споживачів
- c) багатофакторність детермінації поведінки споживачів
- d) усе зазначене вище

Що є метою виховання споживача як одного з завдань соціальної політики у сфері споживання?

- a) допомогти споживачеві охороняти його від необ'єктивної недобросовісної реклами продуктів (послуг)
- b) навчити споживача пред'являти запити цивілізованої людини і робити це цивілізовано
- c) сформувати вміння споживача поставити собі розумні межі, ліквідація споживацтва, згубного як для окремої особистості, так і для екології, - це питання виживання людства у сучасному світі
- d) усе зазначене вище

Тема 5. Моделі підприємницької поведінки

Хто із вчених вважав, що підприємець має бути триєдиним, маючи якості: а) завойовника, б) організатора; в) торговця?

- a) К. Маркс
- b) В. Зомбарт
- c) А. Сміт
- d) Й. Шумпетер

Який мотив підприємницької діяльності виділив Й. Шумпетер?

- a) потреба в пануванні, владі, що знаходить реалізацію в накопиченні матеріальних цінностей;
- b) воля до перемоги, прагнення до успіху, досягнутого в боротьбі з суперником і з самим собою, або потреба в досягненнях;
- c) радість творчості, яку дає самостійне ведення справ.
- d) усі зазначені вище

Й. Шумпетер вважав, що функція підприємця пов'язана із створенням та втіленням нових комбінацій. Яку «нову комбінацію» виділив цей вчений?

- a) виробництво нового, ще невідомого споживчого товару
- b) впровадження нового методу виробництва
- c) освоєння нових ринків збуту; отримання нового джерела сировини
- d) усі зазначені вище

Хто з науковців запропонував таку класифікацію підприємців: фабрикант - торговець - капіталіст - власник засобів виробництва; «капітани індустрії», які володіють контрольним пакетом акцій (розпоряджаються власністю) і займаються управлінням компанією; директора-менеджери, які здійснюють нові комбінації чинників виробництва; засновники фірм?

- a) К. Маркс
- b) В. Зомбарт
- c) А. Сміт
- d) Й. Шумпетер

Яка відмінність інтелектуального підприємництва від класичного?

- a) інтелектуальне підприємництво визначає ефективність впровадження в підприємницьку структуру не тільки нових продуктів і технологій, а й прийняття і реалізацію адекватних стратегічних рішень, що визначають довгострокову конкурентоспроможність компанії на ринку.
- b) інтелектуальний продукт, отриманий в результаті інтелектуальної діяльності, має особливість, де придбання кожним наступним споживачем продукту приносить велику цінність для всіх споживачів.
- c) інтелектуальне підприємництво обумовлює домінування цілей самовираження і соціальної орієнтації діяльності над цілями збагачення (максимізації прибутку)
- d) усі зазначені вище

Яка риса характеризує соціальне підприємництво?

- a) використання стартапів та інших засобів підприємництва для розробки, фінансування та реалізації рішень соціальних, культурних чи екологічних проблем. У цьому аспекті соціальне підприємництво зближується із третім сектором

- b) це підприємництво, підприємство, підприємницька діяльність, покликані вирішити соціальні проблеми та задовольнити потреби суспільства
- c) це унікальна можливість поєднання соціальної місії з бажанням заробити гроші, надати певні послуги та продати товари
- d) усі зазначена вище

Який вид підприємництва пов'язаний з виробництвом нових знань і втіленням їх у конкретні життєві блага за допомогою механізмів співпраці та взаємодії економічних агентів, які набувають на практиці форму різних інтелектуальних спільнот?

- a) соціальне підприємництво
- b) інтелектуальне підприємництво
- c) класичне підприємництво
- d) стартове підприємництво

Яка модель підприємницької поведінки (за критерієм: цінності і пріоритети) базується на форсуванні особистісних ресурсів, орієнтована на досягнення успіху (максимальний прибуток або багатство, імідж переможця, який обіграв конкурента в ринковій боротьбі, успіх маргінала, який подолав всупереч всім обставинам безлічі перешкод, виконання своєї місії і тощо)?

- a) модель особистісної самореалізації
- b) стратифікаційна модель
- c) традиційна модель
- d) стартова модель

Яка модель підприємницької поведінки (за критерієм: цінності і пріоритети) є базовою цінністю підприємницької поведінки, процесом переміщення по соціальних сходах і досягнення престижного статусу, найбільш типова для індивідів, які перебувають на нижніх поверхах соціальної структури - аутсайдерів і маргіналів (етнічних і соціальних), які, володіючи «пасіонарним імпульсом», роблять спроби змінити своє соціальне і економічне становище і прагнуть реалізувати себе в різних областях діяльності, в тому числі у сфері підприємництва?

- a) модель особистісної самореалізації
- b) стратифікаційна модель
- c) традиційна модель
- d) стартова модель

У якій моделі підприємницької поведінки (за критерієм: цінності і пріоритети) у своїх діях підприємець базується на традиціях, стандартах і цінностях певної підприємницької культури, яка сформувалася в результаті життя декількох поколінь (у процесі «трансмисії», передачі цих цінностей виникають династії підприємців, що накопичують специфічні

навички, технологічні рецепти і методи досягнення професійних цілей, що передаються у спадок)?

- a) модель особистісної самореалізації
- b) стратифікаційна модель
- c) традиційна модель
- d) стартова модель

Яка модель підприємницької поведінки (за критерієм: сфера і вид економічної діяльності) забезпечує професійну підтримку з широкого кола питань економічної діяльності?

- a) кон'юнктурно-ігрова модель
- b) консалтингова модель
- c) комерційна модель
- d) інвестиційна модель

Яка модель підприємницької поведінки (за критерієм: сфера і вид економічної діяльності) заснована на венчурних методах комбінування цінової та іншої конфіденційної інформацією з метою отримання переваг в порівнянні з іншими агентами ринку?

- a) кон'юнктурно-ігрова модель
- b) консалтингова модель
- c) комерційна модель
- d) інвестиційна модель

Яка модель підприємницької поведінки (за критерієм: сфера і вид економічної діяльності) спрямована на створення нових нестандартних каналів обміну (купівлі-продажу) благ, послуг і інформації, що дозволяють різко підвищити норму прибутку?

- a) кон'юнктурно-ігрова модель
- b) консалтингова модель
- c) комерційна модель
- d) інвестиційна модель

Яка модель підприємницької поведінки (за критерієм: сфера і вид економічної діяльності) базується на організації та впровадженні венчурних інвестиційних проектів, які здійснюються власниками вільних або користувачами позикових капіталів на свій страх і ризик?

- a) кон'юнктурно-ігрова модель
- b) консалтингова модель
- c) комерційна модель
- d) інвестиційна модель

Яка модель підприємницької поведінки (за критерієм: сфера і вид економічної діяльності) характеризує дії ринкових суб'єктів, що встановлюють контроль над економічними ресурсами інших власників з

метою їх концентрації в своїх руках і подальшого запуску в «підприємницький оборот»?

- a) посередницька модель
- b) аквізиційна модель
- c) організаційна модель
- d) інвенторна модель

Яка модель підприємницької поведінки (за критерієм: сфера і вид економічної діяльності) забезпечує інтеграцію економічних інтересів і отримання додаткової вигоди, що виникає як наслідок нестандартних арбітражних угод?

- a) посередницька модель
- b) аквізиційна модель
- c) організаційна модель
- d) інвенторна модель

Яка модель підприємницької поведінки (за критерієм: сфера і вид економічної діяльності) описує дії ринкових суб'єктів, що реалізують інноваційні методи інтегрування та комбінування людських ресурсів з метою максимізації нестандартних управлінських рішень?

- a) посередницька модель
- b) аквізиційна модель
- c) організаційна модель
- d) інвенторная модель

Яка модель підприємницької поведінки (за критерієм: сфера і вид економічної діяльності) характеризує поведінку продуцента і власника інноваційних продуктів і процесів, що самостійно просуває товари на ринок або передає на контрактній або іншій основі своє ноу-хау іншим агентам?

- a) посередницька модель
- b) аквізиційна модель
- c) організаційна модель
- d) інвенторна модель

Чому сприяє цифрова трансформація підприємництва?

- a) створенню інноваційних видів діяльності у бізнесовому середовищі,
- b) налагодженню внутрішніх і зовнішніх зав'язків підприємства
- c) є важливим фактором для підвищення конкурентоспроможності компанії у міжнародному економічному просторі
- d) усьому зазначеному вище

Що є характеристикою цифрової бізнесової моделі?

- a) оптимізація виробництва відповідно до споживчого попиту та залишків продукції на складах у режимі реального часу
- b) контроль доставки в режимі реального часу і прогнозування процесів, прямі продажі споживачам
- c) аналіз даних щодо виявлення трендів на підставі великих даних і машинного навчання
- d) усе зазначене вище

Що характеризує індекс цифровізації бізнесу BDI (Business Digitalization Index)?

- a) швидкість адаптації до цифрової трансформації
- b) рівень використання широкосмугового Інтернету, хмарних сервісів, RFID-технологій, ERP-систем
- c) залученість до електронної торгівлі організацій підприємницького сектора
- d) усе зазначене вище

Що є ключовим аспектом соціального підприємництва?

- a) участь у безперервній економічній діяльності
- b) виразна соціальна мета
- c) наявність механізмів управління, що забезпечують пріоритетність соціальної мети та врахування інтересів різних зацікавлених сторін
- d) усе зазначене вище

Тема 6. Моделі трудової поведінки і поведінки на ринку праці

Що є критерієм розвинутого ринку праці?

- a) інституційна, закріплена відповідними економічними і правовими нормами рівність сторін щодо «працівник – роботодавець»
- b) розвиток спеціальних заходів захисту від безробіття
- c) наявність соціальних інститутів, що регулюють формування трудового потенціалу та його використання і відтворення
- d) усе зазначене вище

Яка ознака характеризує категорію прихованих безробітних?

- a) не мають роботи, бажають працювати і готові приступити до роботи, але активно не шукають роботу
- b) не мають роботи, шукають її і готові приступити до роботи, або мають лише випадкові заробітки
- c) зайняті тимчасово або не зайняті через відсутність постійної роботи
- d) усі зазначені вище

Яка ознака є проявом гендерної нерівності у сфері праці та зайнятості?

- a) різниця в оплаті чоловічої і жіночої праці

- b) розподіл професій на «чоловічі» і «жіночі»
- c) розподіл на висококваліфіковану і низькокваліфіковану працю, при якому велика кількість жінок, порівняно з чоловіками, виконує роботу, яка не потребує високої кваліфікації
- d) усе зазначене вище

Як називається особливий вид участі людей у суспільно-корисній праці, заснований на їх особистій ініціативі, самостійності і відповідальності, спрямований, як правило, на отримання трудового доходу, що забезпечує самореалізацію і самоствердження?

- a) постійна зайнятість
- b) тимчасова зайнятість
- c) самозайнятість
- d) гнучка зайнятість

Який атрибут притаманний цифровій організації праці?

- a) запровадження системи мотивації, що враховує умови цифровізації та цифрової економіки в цілому
- b) введення адекватних умовам цифрової економіки форм навчання та підвищення кваліфікації з метою формування нового типу креативних працівників
- c) розробка і запровадження мережевих форм поділу та кооперації праці
- d) усі зазначені вище

Як називається безстрокова повна зайнятість, що характеризується взаємовідносинами підпорядкування працівника роботодавцеві?

- a) стандартна зайнятість
- b) самозайнятість
- c) нестандартна зайнятість
- d) диверсифікована зайнятість

Яка ознака характерна для прекарної зайнятості?

- a) робота, що дає змогу роботодавцям перекладати ризики і відповідальність на працівників
- b) робота, що характеризується різноманітними рівнями і ступенями об'єктивних і суб'єктивних показників невизначеності та незахищеності
- d) усі зазначені вище

Що характеризує формування моделі цифрової зайнятості?

- a) формування специфічних відносин в цифровому сегменті ринку праці
- b) виникнення цифрових робочих місць
- c) затребуваність працівників з цифровими компетенціями
- d) усе зазначене вище

У яких країнах світу спостерігається тенденція до прискореного зростання чисельності груп із проміжним статусом, які за своїм станом перебувають на межі між зайнятістю, безробіттям та економічною неактивністю?

- a) у високорозвинених
- b) у низькорозвинених
- c) в країнах з перехідною економікою
- d) у всіх зазначених вище країнах

Що є причиною розвитку нової платформи соціально-трудового розвитку?

- a) новий формат глобалізації світової економіки (так зване друге і третє роз'єднання), втрата і / або не набуття національною економікою конкурентних переваг і домінування неолібералізму як теорії та ідеології сучасного глобального, кланового, олігархічного капіталізму у світовому вимірі
- b) формування нової економіки, для якої характерні технології, ресурси, пріоритети, мотивації, цінності та утвердження на тривалий період примату економічного над соціальним
- c) новий формат суспільного поділу праці у глобальному вимірі, який є симбіозом новітньої глобалізації світової економіки та нової економіки, що формується у межах національних держав
- d) усе зазначене вище

Що є ознакою дискримінації за віком на робочому місці?

- a) вікові коментарі чи жарти на робочому місці
- b) літніх працівників не розглядають на предмет підвищення або призначення на нові посади
- c) різниця в оплаті праці, стереотип про те, що літні працівники повільніші або менш здібні
- d) усе зазначене вище

Який вид дискримінації працівників за віком домагання трапляється, коли хтось змушує особу почуватися приниженою або ображеною?

- a) знущання
- b) домагання
- c) прихована дискримінація за віком
- d) переслідування, пов'язане з віком

Яку назву має прояв дискримінації за віком, що буде тоді, коли з особою поведуться погано, тому що вона подала скаргу стосовно дискримінації за віком згідно із Законом про рівність. Це також може статися, якщо будь-яка інша особа підтримує когось, хто подав скаргу стосовно дискримінації за віком?

- a) знущання
- b) домагання
- c) прихована дискримінація за віком
- d) переслідування, пов'язане з віком

Як називається безстрокова повна зайнятість, що характеризується взаємовідносинами підпорядкування працівника роботодавцеві?

- a) стандартна зайнятість
- b) нестандартні форми зайнятості
- c) тимчасова зайнятість
- d) гнучка зайнятість

За яким критерієм виділяють нестандартні форми зайнятості?

- a) тимчасова (термінова) зайнятість, робота на умовах неповного робочого часу
- b) тимчасова позикова праця та інші багатосторонні трудові відносини
- c) замасковані трудові відносини, залежна самостійна зайнятість
- d) за усіма зазначеними вище

Що є соціально-економічним ризиком цифровізації сфери праці й зайнятості?

- a) ризик втрати роботи і основних джерел життєзабезпечення
- b) втрати можливості соціального захисту та соціального забезпечення і втрати соціального статусу та можливості його підвищення;
- c) ризик формування психологічної залежності та деградації особистості, ризики соціального відторгнення та дезадаптації людини в суспільстві
- d) усе зазначене вище

Який тренд свідчить про те, що стандартна зайнятість перестає бути єдиною у соціально-трудових відносинах?

- a) від постійної зайнятості до тимчасової, від роботи у штаті – до роботи поза штатом
- b) від роботи в головному офісі фірми – до роботи у філіалі
- c) від праці на великому підприємстві – до роботи на малому
- d) усі зазначені вище

Яке поняття описує специфічний сегмент глобального ринку праці, на якому формуються дистанційно попит і пропозиція на трудові цифрові послуги, при цьому взаємодія його суб'єктів відбувається винятково з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій?

- a) цифрова зайнятість
- b) цифровий ринок праці
- c) роботизація

- d) автоматизація

Яку назву має корисна і доцільна діяльність економічно активного населення за допомогою використання інформаційно-комп'ютерних технологій, результатом якої є інформаційний продукт, а сама діяльність спрямована на задоволення суспільних і особистих потреб і є економічно вигідною як для працівників, так і роботодавців?

- a) цифрова зайнятість
- b) цифровий ринок праці
- c) роботизація
- d) автоматизація

В умовах цифрової зайнятості пропозиція робочої сили і попит на неї фіксується на спеціальних онлайн-платформах. Який елемент на цих платформах формується?

- a) умови найму
- b) умови оплати праці
- c) оцінка результатів праці
- d) усі зазначені вище

Тема 7. Неправові економічні практики: поведінковий вимір

Про який тип неправових трудових практик йдеться, коли протизаконні дії приносять безпосередню вигоду працівникам за рахунок держави, роботодавці ж солідаризуються з працівниками, прагнучи компенсувати низький рівень їх зарплати і / або важкі умови праці?

- a) конфліктний
- b) взаємовигідний
- c) солідаристичний
- d) антагоністичний

Що сприяє подоланню корупційних економічних практик?

- a) єдина, законодавчо затверджена антикорупційна стратегія
- b) єдиний спеціалізований орган, який би відповідав за формування та реалізацію державної політики у сфері антикорупції
- c) повноцінне антикорупційне законодавство
- d) усе зазначене вище

У яких країнах існує неформальна економічна діяльність?

- a) у країнах з плановою економікою
- b) у високорозвинених країнах
- c) у країнах з низьким рівнем економічного розвитку
- d) у всіх зазначених вище

Що можуть неформальні економічні практики в сучасному суспільстві?

- a) порушувати «не норми, але дух закону», використовуючи нормативно-правові документи як інструмент досягнення неформальних домовленостей
- b) займати сфери, що знаходяться поза офіційним регулюванням
- c) витіснити формальні правила, підмінюючи їх
- d) усе зазначене вище

Що є ознакою дискримінації за віком на робочому місці?

- a) вікові коментарі чи жарти на робочому місці
- b) літніх працівників не розглядають на предмет підвищення або призначення на нові посади
- c) різниця в оплаті праці, стереотип про те, що літні працівники повільніші або менш здібні
- d) усе зазначене вище

Чим є неформальні обмеження в економічній поведінці?

- a) продовженням, розвитком і модифікацією формальних правил;
- b) соціально санкціонованими нормами поведінки;
- c) внутрішньо обов'язковими для людини стандартами поведінки
- d) усім зазначеним вище

Що є характеристикою неформальних правил в економічній поведінці?

- a) можуть не мати конкретних «авторів», їх зміст не фіксується в документальній формі; якщо учасники ринку є чужинцями, посягають на ресурси та прибутки без знання неформальних правил взаємодії, то високою є ймовірність дезавуальованості їх претензій
- b) процес їх виконання базується не на примусовій дії держави, а, скоріше, на соціальному капіталі, основою якого є довіра і репутація учасників взаємодії та впевненість в обізнаності про їх зміст
- c) неформальні правила, інститути є складнішими, ніж офіційні приписи, менш визначені, можуть піддаватись різним поясненням та інтерпретаціям піддаються свідомому впливу і не здатні піддаватись істотним змінам за бажанням окремих впливових суб'єктів (особливо за короткий період часу)
- d) усе зазначене вище

Що є проявом подвійної інституціоналізації економічних практик в Україні (Є.Головаха, Н.Паніна)?

- a) системотворчі інститути минулого суспільства (державний патерналізм, наявність пільг для правлячої еліти...), утративши свою легальність, не втратили своєї легітимності

b) нелегальні (тіньові) інститути минулого (тіньовий, неформальний ринок праці, блат і корупція) «трансформувались» в легальні інститути «перехідного суспільства», але не здобули потрібної легітимності в силу їх масового сприйняття в якості «узаконеного беззаконня»

c) частина громадян України знаходяться в стані амбівалентності, що проявляється в масовій згоді жити в такому інституційному просторі, де легальність забезпечується самим фактом узаконеного існування нових інститутів, і легітимність – збереження старих інститутів, що піддалися мімікрії

d) усе зазначене вище

Що є ознакою неформальної економіки?

a) багатоманітність якісно різнорідних видів діяльності, які повністю чи частково знаходяться поза формальними нормами господарювання, не підкріплюються контрактами і не фіксуються статистичними рахунками

b) неформальну економіку конструює не виконання або відхід від встановлених правил економічної поведінки, у формі комерційного ліцензування і реєстрації, процедури кредитування, соціального страхування і т. д.

c) неформальна зайнятість та неформальна економіка не підпорядковані формальним інститутам економічного життя, а регулюються її неформальними нормами і правилами суспільного життя

d) усе зазначене вище

Яку назву мають, за К. Хартом, такі доходи громадян від послуг як праця нелегальних продавців наркотиків, проститутток, рекетирів, контрабандистів?

a) законні неформальні доходи

b) незаконні неформальні доходи

c) формальні доходи

d) доходи з нелегальної економічної діяльності

Яким чинником обумовлено те, що неформальні компоненти економіки різного типу мають свої особливості?

a) рівнем економічного розвитку

b) характером інституційного середовища

c) роллю держави в регулюванні економіки

d) усім зазначеним вище

Що сприяє подоланню корупційних економічних практик?

a) єдина, законодавчо затверджена антикорупційна стратегія

b) єдиний спеціалізований орган, який би відповідав за формування та реалізацію державної політики у сфері антикорупції

c) повноцінне антикорупційне законодавство

d) усе зазначене вище

Що є елементом алгоритму дій щодо заходів антикорупційної політики?

- a) діагностика та розробка і вживання заходів
- b) моніторинг заходів і їх подальше вдосконалення. Виняток - екстремальна ситуація, коли потрібне термінове вживання заходів для уникнення політичної дестабілізації і колапсу інститутів, але надалі
- c) перехід до алгоритмичної послідовності дій
- d) усе зазначене вище

Як називається наведене нижче правило успішного подолання корупції, що допоможе збудувати цілісну і послідовну антикорупційну політику: «антикорупційна політика повинна переслідувати не популістські політичні цілі, а має бути спрямована на дійсне і безкомпромісне зниження обсягів корупції в довгостроковому періоді, що має на увазі прийняття стратегій протидії корупції і їх постійне вдосконалення»?

- a) цілеспрямованість
- b) цілеспрямованість
- c) безперервність
- d) багаторівневість і горизонтальні зв'язки

Як називається наведене нижче правило успішного подолання корупції, що допоможе збудувати цілісну і послідовну антикорупційну політику: «антикорупційна політика не може бути фіксованою в часі. Для успішної протидії необхідно вживати заходи постійно, розрізняючи лише фази протидії по активності»?

- a) цілеспрямованість
- b) цілеспрямованість
- c) безперервність
- d) багаторівневість і горизонтальні зв'язки

Як називається наведене нижче правило успішного подолання корупції, що допоможе збудувати цілісну і послідовну антикорупційну політику: «ефективна антикорупційна політика неможлива за наявності протидії лише на одному з рівнів»?

- a) цілеспрямованість
- b) цілеспрямованість
- c) безперервність
- d) багаторівневість і горизонтальні зв'язки

Що є ознакою нелегального працевлаштування за кордоном як неправової економічної практики?

- a) вимога надати оригінал паспорту
- b) байдужість до професійних навичок потенційного працівника.

- c) інша віза (пропонують зробити туристичну, культурну або будь-яку іншу візу) та сумнівний трудовий договір
- d) усі зазначені вище

Що є ознакою нового рабства в трудових відносинах, за К. Бейлзом?

- a) офіційно неоформлене право власності
- b) ціна рабів надзвичайно низька і прибуток максимально високий
- c) раби замінні, етнічні відмінності в більшості випадків не мають значення, короткочасні трудові відносини
- d) усі зазначені вище

Що є ознакою старого рабства в трудових відносинах, за К. Бейлзом?

- a) офіційно оформлене право власності
- b) ціна рабів висока і прибуток малий
- c) нестача потенційних рабів, етнічні відмінності між рабами важливі, життя рабів є предметом турботи господаря, довгострокові трудові відносини
- d) усі зазначені вище

Який вид корупції передбачає взаємодію пересічних громадян і чиновників (це можуть бути подарунки чи послуги посадовій особі чи наближеним до неї особам)?

- a) ділова корупція
- b) побутова корупція
- c) політична корупція
- d) епізодична корупція

Який вид корупції стосується політичного керівництва та верховних суддів у демократичних системах (це посадові зловживання, спрямовані на досягнення політичних цілей - утримання та зміцнення влади, розширення владних повноважень - та/або з метою власного збагачення)?

- a) ділова корупція
- b) побутова корупція
- c) політична корупція
- d) епізодична корупція

Що є елементом соціальної конструкції корупції?

- a) масові факти корупційних дій і сприйняття таких фактів в якості соціальної проблеми
- b) наявність негативної реакції на корупцію, її засудження, неприйняття з боку державних і громадських інститутів, громадськості
- c) перетворення форм корупційної діяльності в кримінальні
- d) усі зазначені вище

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ (ЕКЗАМЕНУ)

Економіка в міждисциплінарному дискурсі і соціологічній уяві: еволюція підходів.

Людиноцентрична сутність економічного розвитку.

Економіка як соціальний інститут: трансформація в цифровому суспільстві. Поведінкові інститути цифрової економіки.

Раціональне та ірраціональне в економічній поведінці.

Економіка вражень і циркулярна економіка в соціологічному дискурсі.

Вплив держави на економічну поведінку різних соціально-економічних груп.

Економічна поведінка в науковому дискурсі. Чотири основні моделі економічної поведінки: сутність, специфіка.

Модель економічної людини: сутність, переваги, вади та обмеження.

Модель соціологічної людини: сутність, переваги, вади та обмеження.

Економічна поведінка в моделі людини психологічної: сутність, переваги, вади та обмеження.

Економічна поведінка в моделі людини правової: сутність, переваги, вади та обмеження.

Параметри економічної поведінки.

Типи економічної поведінки.

Роль культурних факторів у розвитку економіки. Економічна культура: поняття, функції, методи вивчення.

Економічна культура: поняття, рівні реалізації, соціальні регулятори.

Довіра як чинник економічної культури.

Принцип справедливості а соціально-економічній сфері: сутність, вплив на економічну поведінку.

Характеристика економічної культури економічно розвинених країн.

Тренди розвитку економічної культури в сучасному суспільстві.

Характерні риси економічної культури розвинених країн світу.

Економічна свідомість: визначення, функції, характерні риси.

Свідоме і несвідоме в економічній поведінці.

Стереотипи економічної свідомості.

Соціологія ринку як напрямок економіко-соціологічних досліджень.

Економічна поведінка й еволюція ставлення до ринку.

Функціональні слабкості ринку: сутність, види та шляхи подолання негативних соціальних наслідків.

Г. Зіммель про гроші і грошову культуру.

Сутність, еволюція становлення, розвитку і перспективи грошової культури в українському суспільстві.

Грошові типи особистостей в поведінковому контексті.

Гроші як соціальний інститут і регулятор економічної поведінки.

Електронні гроші в моделях економічної поведінки. Соціальні функції криптовалют.

Доходи в ракурсі соціальної нерівності й економічної поведінки.

Політика і поведінка у сфері доходів в концепції держави загального добробуту.

Бідність як глобальна проблема сучасного соціально-економічного розвитку.

Споживча поведінка: поняття, сутність, види, форми, чинники.

Багатоступеневість споживання як соціально-економічна проблема.

Харчова поведінка в сучасному суспільстві: сутність, чинники, ризики.

Соціальна політика захисту прав споживачів та її соціологічне забезпечення.

Соціологія підприємництва як наукова і практична проблема.

Й.Шумпетер про інновації в економіці, підприємництво і підприємців.

Ідеальний образ підприємця в трактовці Й.Шумпетера і сучасність в Україні.

Підприємництво і підприємець в поведінковому контексті.

Цифрова трансформація підприємницької діяльності.

Бізнесові спільноти в соціальному розвитку сучасного суспільства.

Моделювання підприємницької поведінки: сутність та роль соціологічної аналітики.

Соціальне підприємництво: сутність, затвебуваність, проблеми розвитку.

Бізнесові еліти в поведінковому контексті.

Світ праці і трудова поведінка у цифровому суспільстві.

Трудова поведінка і нерівності у сфері праці.

Цифрова зайнятість як виклик і ресурс цифрового суспільства.

Цифровий ринок праці: сутність, характеристики.

Цифровий ринок праці: тренди розвитку, захист даних.

Формальне і неформальне конструктивне і деструктивне в економічній поведінці.

Державне регулювання ринку праці в контексті реалізації принципів соціальної держави.

Активне і пасивне регулювання зайнятості різних соціально-демографічних груп.

Неправові економічні практики: сутність, ідентифікація, соціальні наслідки, запобігання руйнівного впливу на суспільство.

Трудове рабство в системі глобальної економіки: сутність, соціальні наслідки та шляхи подолання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

Від економіки до соціально-трудо­вих відносин // Соціологія: теорії середнього рівня. Навчальний посібник. За ред. Ю. Ф. Пачковського. Львів: «Каравела», 2020. С. 172-341.

Івасюк Ю. Б. Економічна соціологія: Конспект лекцій: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Львів: Новий Світ-2000, 2020. 116 с.

Банерджі А., Дюфло Е. Дієва економіка для важких часів; пер. з англ. Київ: Наш Формат, 2021. 416 с.

Талер Р. Поведінкова економіка. Як емоції впливають на економічні рішення. Київ: Наш формат, 2017. 464 с.

Бергер Йона. Невидимий вплив. Приховані сили, які формують поведінку. Київ: Наш Формат, 2018. 240 с.

Бурлай Т. В. Соціально-економічна конвергенція: теорія та практика: монографія / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2019. 364 с.

Поведінка споживачів: навч. посібник / Замкова Н. Л. [та ін.]; Київ. нац. торг.-екон. ун-т, Вінниц. торг.-екон. ін-т. Вінниця: ВТЕІ КНТЕУ, 2018. 200 с.

Schwab Klaus. The Fourth Industrial Revolution. Crown Business, 2017. 184 p.

***

Вебер Макс. Протестантська етика і дух капіталізму. Київ: Наш формат, 2018. 216 с.

Шумпетер Йозеф. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 244 с.

Допоміжна

Наукові журнали

Журнал європейської економіки. – <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/index>

Економіка та держава. – <http://www.economy.in.ua/>

Економіка і суспільство. – <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/index> / Електронний журнал, заснований у 2015 році Мукачівським державним університетом.

Економіка: реалії часу. Науковий журнал (електронний). – <https://economics.net.ua/>

Стратегія економічного розвитку України. – <http://sedu.kneu.edu.ua/about>

Хрестоматія

Економічна соціологія. Соціологія праці і управління // Гуменюк Л. Й. Соціологія: Хрестоматія (від першоджерел до сучасності). У 2-х томах. Т.2. Львів: ЛьвДУВС, 2019. [Електронний ресурс]. С. 362–425. [http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1/2/соціологія 2.pdf](http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1/2/соціологія%202.pdf)

Наукові доповіді

Війкман Андрес, Сконберг Крістіан. Циркулярна економіка та переваги для суспільства. Звіт про дослідження на вимогу Римського клубу за підтримки Фонду MAVA. С. 3-9. URL: http://www.clubofrome.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/The-Circular-Economy-CoR_UA-2.pdf.

Шелест О., Кутовий Я., Самоходський І. Розвиток української ІТ-індустрії: аналіт. звіт. Київ: Асоціація "IT Ukraine", BRDO, 2018. 68 с. URL: https://ko.com.ua/files/u125/Ukrainian_IT_Industry_Report_UKR.pdf

Статті. Монографії

Антонюк К. І. Забезпечення безпеки споживання в Україні в процесі євроінтеграції: теоретико-методологічні основи та прикладні аспекти: монографія. Запоріжжя: ФОП Мокшанов В. В., 2020. 452 с.

Артем'єва І. О. Виклики та можливості цифрової трансформації економіки. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2019. № 4. С. 66-73.

Артюмова Т. І. Ціннісні засади рівноважного економічного розвитку в умовах новітніх глобальних викликів. *Український соціум*. 2021. № 3. С. 88-106.

Асєєв Р. О., Щербань А. В. Проблеми запобігання та протидії корупції в Україні. *Соціологія права*. 2020. Вип. 4 (35). С. 7-11.

Базилевич В. Д. Новаторські історико-економічні дослідження фундаментальних проблем українського соціуму. *Український соціум*. 2021. № 3. С. 170-174.

Байгушев В. Формування інтерактивних конфігурацій стану ринкового середовища. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 2. С. 7-17.

Борданова Л. С., Рощина Н. В., Наверська В. В. Порівняльний аналіз ринку праці України та країн ЄС. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. Випуск 4. С. 98-104.

Бричко М. М. Довіра та ефективність державного сектору економіки: теоретичні аспекти взаємозв'язку. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Економічна»*. 2021. Випуск 100. С. 22-33.

Буряк А. В. Сучасний стан довіри до фінансового сектора: міжнародний та вітчизняний огляд / А В. Буряк, Я. М. Кривич, В. В. Сердечна В. В. *Бізнес Інформ*. 2018. № 10. С. 314-320.

Бутенко Н. В., Кошук А. Г. Цифрова трансформація підприємницької діяльності в розрізі реалізації концепції «Індустрія 4.0». *Проблеми економіки*. 2018. № 4. С. 7-12.

Буткалюк В. Нерівність у сфері праці: глобальний вимір. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2021. № 2. С. 75–93.

Буткалюк В. Нерівність за умов економічної глобалізації: емпіричний соціологічний вимір. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 1. С. 66-85.

Варга Н., Гвоздецька Б. Соціальні практики неформальної зайнятості населення: концептуалізація поняття. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2021. № 24(2). С. 24-30. <https://doi.org/10.15421/172111>

Верховод Л. Особливості інтерпретації корупції та хабарництва в науковому та суспільному дискурсі сучасної України. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2019. № 22(1). С. 86-94.

Верхоглядова Н. І. Формування та розвиток цифрової економіки. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2023. № 2 (39). С. 91-95.

Відтворювальна динаміка економічних систем: інститути та діяльність: монографія / за ред. Гриценка А. А.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електрон. дані. К., 2018. 524 с.

Вітюк І. А. Злочини у сфері підприємницької діяльності. *Соціологія права*. 2018. № 3-4. С. 24-28.

Гармаш А. О. Аналіз сучасних бізнес-моделей в ІТ-секторі. *Статистика України*. 2021. № 3. С. 39-46.

Гарфорд Т. Речі, що змінили світ: історія економіки в 50 винаходах; пер. з англ. Київ: Наш формат, 2018. 345 с.

Гончарук В. В. Управлінсько-регуляторні аспекти збалансування соціального і економічного розвитку в Україні: монографія / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетров. регіон. ін-т держ. упр. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. 159 с.

Горбаль Н. І., Мазурик М. М., Микитин О. З. Впровадження циркулярної економіки на основі європейського досвіду. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2021. № 2. С. 280-289.

Гоць А. Бізнес у дзеркалі соціологічного теоретизування. *Грані*. 2021. Том 24. № 3. С. 9-24.

Гринько П. Л. Управління інноваційним розвитком бізнесу в умовах цифрової економіки: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2020. 342 с.

Гриченко А. А. Архітекtonіка економічної безпеки: монографія / НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". К., 2017. 224 с.

Демченко М. В. Кількісні методи вивчення потреб та поведінки споживачів у контексті сучасних маркетингових комунікацій. *Communications and Communicative Technologies*. 2019. Вип. 19. С. 41-47.

Дергачова Г.М., Колешня Я. О. Цифрова трансформація бізнесу: сутність, ознаки, вимоги та технології. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2020. № 17. С. 280–290.

Дзюблюк Олександр. Сутнісні аспекти електронних грошей в умовах цифровізації банківського бізнесу. *Вісник економіки*. 2020. № 2. С. 76-92.

Домбровський О. І., Подолян А. В. Проблема класифікації засобів протидії та запобігання корупції в державних органах. *Соціологія права*. 2020. Випуск 4 (35). С. 22-25.

Енаф Марсель. Ціна істини: дар, гроші, філософія. Видавництво Дух і Літера, 2019. 512 с.

Слісєєва Л. В. Роль соціального капіталу в економічному розвитку:

монографія / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2019. 356 с.

Жовтяк Г. А. Формування бренда роботодавця на ринку праці. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. № 3 (30). С. 74-78.

Касьянова Н. В., Бут-Гусаїм Є. С. Модель поведінки клієнта як основа управління споживчою лояльністю. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. № 3 (36). С. 57-62.

Костенюк Ю. Б. Оцінювання потенціалу розвитку малого підприємництва України. *Статистика України*. 2023. Том 100. № 1. С. 45-56.

Новікова О., Шамілева Л., Хандій О. Оцінка якості трудового життя за умов цифровізації економіки: стан та тенденції розвитку. *Журнал європейської економіки*. 2021. Том 20 № 3. С. 387-408.

Оніщик А. В. Концепція протидії тіньовій економіці. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. № 1 (34). С. 31-37.

Пасмор Ю. В. Світові тренди залучення цифрових сервісів віртуального середовища до стимулювання економіки Індустрії 4.0 // Конституційні засади розвитку інноваційного суспільства: зб. наук. пр. за матеріалами інтернет-конференції, 25 червня 2021 року. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 150-158.

Петков С. В. Цифрова валюта у світі та в Україні: правове регулювання, судова практика, цифрові валюти, е-гривня / С. В. Петков, Д. В. Журавльов, О. Ю. Дрозд, В. Г. Дрозд. Видавництво ЦУЛ, 2022. 298 с.

Сірий Є. В., Заславська Л. В. Оцінка інституційної підтримки підприємницької самозайнятості молоді в Україні в умовах євроінтеграції (за результатами соціальних обстежень 2020/2021 рр.). *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2022. № 9. С. 220-235.

Тридцять років Незалежності України: соціально-економічні підсумки та стратегічні візії майбутнього: аналіт. доп. / [Я. А. Жаліло, Я. Б. Базилюк, О. О. Коломієць та ін.] ; (за наук. ред. Я. А. Жаліла). Київ: НІСД, 2021. 324 с.

Фісуненко Н. О. Проблеми цифровізації економіки і використання цифрових платформ: практичні аспекти та рекомендації. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2023. Випуск 2 (39). С. 116-121.

Хижняк Л. М. Феномен бідності в оптиці соціології і соціальної статистики: теоретичний аспект. *Габітус*. 2020. № 12. С. 127-131.

Юрчик Г. М. Вплив тіньової економіки на соціальну безпеку в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Випуск 4 (21). С. 436-445.

Якімова Н. С. Економічні індикатори трансформації поведінкових моделей суб'єктів ринку праці. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 10. С. 148-153.

Яхно Т. П. Теорії добробуту як теоретичне підґрунтя для визначення сутності сучасного споживчого ринку / Т. П. Яхно, Л. М. Шимановська-Діанич. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 3. С. 140-146.

Astrachan C. B. Family Business Branding. Leveraging stakeholder trust / C. B. Astrachan, J. H. Astrachan. London: IFB Research Foundation, 2015. 46 p.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Сайт про соціальне підприємництво в Україні. (2020).
<https://socialbusiness.in.ua/>

***

Батракова Т. І., Турубарова Я. О. Криптовалюта в світі: стан, регулювання та перспективи. *Економічні студії*. 2018. № 3 (21). С. 69-72.
<https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/623706.pdf>

Жмурко Д. С., Дорошенко Г. О., Бабич С. М. Вплив тіньового сектору на стан української економіки. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 19. С. 157-165.

Кожухівська Р. Б. Управління поведінкою споживачів на засадах клієнтоорієнтованості. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 3. С. 249-253.

Козин Л. В. Дослідження сприйняття споживачами відповідальної поведінки виробників товарів/послуг. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 4. С. 231-238.

Комплементарність інформаційно-цифрових і соціально-економічних перетворень як умова стабільного розвитку суспільства: монографія / за ред. А.А. Гриценка; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2021. 400 с.

Коннова Н. Економіка цінностей та філософія економіки. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2020. № 23(3). С. 27-37.

Кононович Т. О. Економічна поведінка і прийняття рішення: Case Study / Т. О. Кононович, Т. А. Непокупна, К. П. М'ясоїд. *Психологія і особистість*. 2019. № 1. С. 192-210.

Конохов С. В. Сучасні імперативи глобалізації ринку праці: форми і структура. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2023. № 2 (39). С. 10-15.

Костира І. О., Білецька О. О. Гастрономічний туризм як інструмент культурного брендингу України. *Питання культурології*. 2021. № 38. С. 301-313.

Кричевська Т. О. Довіра у грошово-кредитній сфері: логіко-історичне дослідження: монографія / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2020. 504. с.

Кудринська, А., Лапан, Т., Химович, О. Мілітарна проблематика: соціологічний дискурс. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2022. № 25(5). С. 53-61. <https://doi.org/10.15421/172261>

Курінько Р. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні: проблеми прийняття та становлення. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2020. № 23(12). С. 38-46. <https://doi.org/10.15421/1720110>

Кухарик В., Фаримець В. Сучасний стан розвитку офшорного бізнесу у світі. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020.

№ 1. С. 21-40.

Линник О. І., Єршова Н. Ю. Проблеми функціонування та розвитку мікро-, малого та середнього бізнесу сфери послуг в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. № 2 (329). С. 74-80.

Лісова Р. М. Вплив діджиталізації на бізнес-моделі: етапи та інструменти цифрової трансформації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Випуск 24. Частина 2. С. 114-118.

Маткевич Ю. Ю. Проблеми протидії контрабанді в Україні. *Соціологія права*. 2018. № 3-4. С. 58-62.

Мейсон П. Посткапіталізм. Путівник у майбутнє. Київ: Наш Формат, 2019. 360 с.

Микитюк С. О., Микитюк В. О. Продуктивна зайнятість і продуктивність праці як умови реалізації концепції гідної праці. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. 2021. № 1 (49). С. 151-155.

Милосердна І. М. Антикорупційна політика: міжнародні стандарти та досвід країн Східної Європи. *Політичне життя*. 2020. № 4. С. 30-38.

Милосердна І. М. Участь громадянського суспільства у протидії корупції: досвід країн Центрально-східної Європи. *Політичне життя*. 2019. № 3. С. 37-43.

Мостова А. Д. Загрози продовольчій безпеці держави. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 4. С. 100-107.

Мур Кен, Крейг Джастін Б. Сімейний бізнес. Найкращі практики для перспективного наставництва та довгострокового управління. Видавництво Баланс Бізнес Букс, 2020. 280 с.

Настояща В. К. Практики споживання в фокусі глобальних трансформацій: споживання емоцій замість споживання речей. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2019. № 4 (43). С. 106-118.

Никифорок О. І., Бережницька У. Б. Трансформації інституціонального середовища розвитку малого та середнього підприємництва. *Український соціум*. 2021. № 4. С. 64-84.

Оленцевич Н. В., Фоміна О. О. Корупція як глобальний виклик сталому розвитку. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Випуск 4 (21). С. 3-10.

Оніщик А. В. Концепція протидії тіньовій економіці. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. № 1. С. 31-37.

Остервальдер О., Піньє Ів. Створюємо бізнес-модель. Київ: Наш формат, 2017. 288 с.

Пайн П. Б., Джозеф, Гілмор Джеймс Г. Економіка вражень: битва за час, увагу та гроші клієнта. Видавництво: Vivat, 2021. 416 с.

Перкінс Джон. Нові зізнання економічного вбивці. Видавництво Фабула, 2019. 368 с.

Петрушина Т., Арсеєнко А. Соціологічний вимір економічної глобалізації: світові тренди та українські реалії. Перша частина. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 3. С. 51-79.

Петрушина Т. Множинні чинники бідності у ХХІ столітті. Методологічні аспекти. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2021. № 1. С. 42-59.

Підприємництво в Україні: історико-інституційний аналіз: монографія / за ред. В.В. Небрат. Київ: НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України", 2019. 532 с.

Попович, А., Кацьора, О. Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. Науково-теоретичний альманах *Грані*. 2020. № 23(5). С. 39-44. <https://doi.org/10.15421/172051>

Пугачова О. Г. Агентне моделювання політики перерозподілу доходів. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*. 2019. Том 2. С. 16-22.

Рэворт Кэйт. Економіка пончика. Як економісти ХХІ століття бачать світ. Київ: Наш Формат, 2019. 296 с.

Романов А. Асиметрії ринку праці та механізми їх регулювання в умовах досягнення цілей сталого розвитку. *Економічний аналіз*. 2019. Том 29. № 4. С. 58-66.

Руда М. В., Мирка Я. В. Циркулярні бізнес-моделі в Україні. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2020. Випуск 2. № 1. С. 107-121.

Рудан Н. С. Генезис та еволюційні трансформації економічної культури: соціально-філософський аналіз. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2018. № 3. С. 124-131.

Середа О. Г., Борисенко А. І. Актуальні питання встановлення галузевої належності договорів про працю в умовах цифрової трансформації суспільства. *Соціологія права*. 2020. С. 34-38.

Сірий Є. В. Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2020. № 6. С. 107-124.

Станіславенко Л. А. Соціальні та економічні цінності українського суспільства. *Політичне життя*. 2021. № 1. С. 103-111.

Судаков М. В. Проблема ідентифікації новітніх соціальних змін на національних ринках праці. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2018. № 2 (37). С. 59-65.

Сфера зайнятості і доходів в умовах цифрової економіки: механізми регулювання, виклики та доміанти розвитку : зб. тез доповідей учасників Міжнар. наук.-практ. конф. ; 23-24 жовт. 2019 р. Київ: КНЕУ, 2019. 341 с.

Теоретико-методологічні трансформації економічної науки у ХХІ ст.: перспективи нової парадигми: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28-29 трав. 2019 р.). Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 344 с.

Толстих Н. Малозабезпеченість як системний бар'єр на шляху соціально-економічного розвитку України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2020. № 3. С. 99-109.

Тріпак М. Психологія фінансів та стресу суб'єктів соціуму в умовах світової пандемії. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 1. Частина 1. С. 210-216.

Трубін І. О., Трубіна М. В. Правові засади захисту персональних даних в

умовах формування цифрової економіки. *Соціологія права*. 2019. С. 63-67.

Фоміна О. О., Гоголева Н. Ф. Нерівність доходів населення в Україні: особливості економічної поведінки домогосподарств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2021. Випуск 42. № 6. С. 5-11.

Хижняк Л. М. Феномен бідності в оптиці соціології і соціальної статистики: теоретичний аспект. *Габітус*. 2020. № 12. С. 127-131.

Хижняк Л. М., Хижняк К. В. Грошова культура у взаємодії "Суспільство – Інформація – Природа". *Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії та практики: збірник наукових праць*. Вип. 83. 2019. С. 165-173.

Цвігун Т. В., Нечипорук О. І. Тінізація економіки: причини та особливості впливу на економічний розвиток. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 19. С. 251-254.

Чумаченко Д. С. Корупція як соціальне явище у вимірі соціологічного аналізу. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2018. № 21(2). С. 37-43.

Шадура-Никипорець Н. Т., Мініна О. В. Основні підходи до змістовного наповнення категорії «риннок». *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 19. С. 35-40.

Шаров О. М. Грошова глобалізація. Історіософський трактат з питань геоекономічного поширення грошових відносин: монографія / НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». К., 2020. 680 с.

Шаров О. Міжнародний досвід монетарної політики в умовах війни: уроки для України. *Журнал європейської економіки*. 2022. Том 21. № 3. С. 174-189.

***

Аксьонова І. Структурно-динамічний аналіз ринку праці України: виклики сьогодення. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-20>

Аровіна М. Експорт молодшої робочої сили з України до Польщі: основні економічні фактори та ризики. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 30. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-3>

Бавико О. Є. Глобальна ентропія та поведінкові реакції економічних агентів в умовах пандемії COVID-19 / О. Є. Бавико, О. О. Бавико. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2020. № 6 (52). С. 5-14. <https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No6/5.pdf>.

Бакуліна О. С. Формування людиноцентричної моделі соціального розвитку підприємств. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 2 (19). С. 99–103.

Бойченко, К., Метьюлкін, В. Діагностика ефективності інтегрованої бізнес-моделі компанії. *Економіка та суспільство*. 2023. № (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-50>

Ванькович Ю. М. Фактори виникнення тіньової діяльності підприємств. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2019. № 6. С. 47-52. <https://economics.opu.ua/files/archive/2019/No6/47.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.3877355

Варфоломєєв М. О., Чуріканова О. Ю. Циркулярна економіка як невід'ємний шлях українського майбутнього в аспекті глобалізації. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2020. 11 с. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/202.pdf

Герасименко Г. Дослідження «Корупція очима жінок і чоловіків». 2018 Програма розвитку ООН в Україні. 68 с. https://idss.org.ua/monografii/Gender_corruption_report-UA.pdf

Голобородько А. Ю. Електронні гроші як нова форма фінансово-економічних відносин в умовах цифровізації економіки та суспільства / А. Ю. Голобородько, С. В. Легомінова. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2020. № 4. С. 28–34. <https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No4/28.pdf>

Даниліна С., Коцюрубенко Г., Шикіна О. Соціально-економічні наслідки впливу пандемії на стан безробіття в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-22>

Дериховська В. Моделювання внутрішньорегіональних диспропорцій на ринку праці України. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 23. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23->

Джафарова Е., Карпенко М. Особливості та проблеми впровадження Індустрії 4.0 в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 32. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-19>

Дзюба О., Берідзе К. Розвиток соціального підприємництва в Україні та зарубіжних країнах під впливом кризи, спричиненої пандемією Covid-19. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-29>

Дмитренко Г., Головач Н. Людиноцентрична сутність економічного розвитку. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-8>

Колачинська О. Г. Специфіка програм на споживчу тематику в українському медіапросторі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації»*. 2019. № 15. <https://periodicals.karazin.ua/sc/article/view/15103>

Колот А. М., Герасименко О. О. Праця XXI: філософія змін, виклики, вектори розвитку: монографія. Київ: КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2021. 487 с. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/36870/Pfzvvr_2021.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Лінькова О. Виклики для економіки України за умов європейської інтеграції. *Економіка та суспільство*. 2020. Випуск 21. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/30>

Людський розвиток в Україні. Пріоритети національної політики мінімізації асиметрії українського ринку праці / кер. авт. кол. О.І. Цимбал; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Київ: Академ-періодика, 2021. 210 с. https://idss.org.ua/arhiv/Block_Libanova_Ludskij_rozvytok_web.pdf

Майданік І. П. Темпоральні характеристики зовнішньої трудової міграції

в Україні / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К. 2020. 255 с. [https://idss.org.ua/arhiv/Темпоральні характеристики зовнішньої трудової міграції в Україні.pdf](https://idss.org.ua/arhiv/Темпоральні_характеристики_зовнішньої_трудової_міграції_в_Україні.pdf)

Мирошниченко Ю. О. Корупція та підприємницька діяльність в Україні: інституційний вимір. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 2. С. 81-87.

Назарова Г. Паттерни споживчої поведінки в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-59>

Наумова М., Гончарук Н. Системно-динамічне моделювання рівня тіньової економіки України. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-6>

Пачковський Ю., Дячук О. Електронна комерція в теоретичному полі соціології. *Соціологічні студії*. 2021. №1. С. 14–23. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2021-01-14-23>

Петровська О., Бродар М. Конфлікт інтересів між роботодавцем та співробітниками в умовах карантину. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 23. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23-19>

Пікулик О. Причини, особливості та наслідки трудової міграції в Україні. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 21. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/24>

Проскурніна Н., Бестужева С., Козуб В. Аналітичні аспекти дослідження поведінки споживачів в умовах цифровізації економіки України. *Економіка і суспільство*. 2022. Вип. 36. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1149/1107>

Ксендзук В. В. Окремі питання в сфері запобігання економічній злочинності в Україні / В. В. Ксендзук, Д. О. Бондаренко. *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. 2020. № 2. С. 44-50. <https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No2/44.pdf>

Данілкова А., Шелест Є., Глушко Т. Дистанційна робота: особливості організації та оформлення в сучасних умовах карантинних обмежень. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 33. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-17>

Дзюба О., Левіщенко О., Величко А. Нове економічне рабство у практиці сучасних компаній та протидія йому в рамках соціальної відповідальності бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 35. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-46>

Інституційні засади розвитку ринку праці в Україні: колективна монографія / за наук. ред. І.Л. Петрової, В.В. Близнюк; НАН України, ДУ «Ін-текон. та прогнозув. НАН України». Електрон. дані. К., 2021. 472 с. Режим доступу: <http://ief.org.ua/docs/mg/360.pdf>

Литвишко Л., Марченко П. Технології мотивації персоналу підприємств у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31->

Лінькова О. Виклики для економіки України за умов європейської інтеграції. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 21. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/30>

Лола Ю. Наслідки глобальної кризи: світові тенденції. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-38>

Маршук Л., Поліщук К. Особливості заощаджувальної поведінки домогосподарств України в умовах пандемії. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-87>

Маршук Л., Складанюк М. Фінансове шахрайство з банківськими рахунками в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 32. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-55>

Мельничук Н. Ю., Залюбовська С. С., Колупаєв Ю. Б. Страховий ринок України: стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. №1-2. С. 82-90.

Микуланинець С. Порівняльний аналіз типів ринкових структур. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-23>

Мульська О. Концептуальна сутність зв'язку економічної поведінки домогосподарств і розвитку територій. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 24. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-16>

Назарова Г. Паттерни споживчої поведінки в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-59>

Пищуліна О. Економічна модель «безумовного базового доходу»: нова соціальна альтернатива. <https://razumkov.org.ua/statti/ekonomichnamodelbezumovnohobazovohodokhodunovasotsialnaalternatyva>

Підприємництво в Україні: історико-інституційний аналіз: монографія / [В.В.Небрат, Н.А.Супрун та ін.]; за ред. В.В. Небрат; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Електрон. дані. К., 2019. 532 с. Режим доступу: <http://ief.org.ua/docs/mg/314.pdf>

Пікулик О. Причини, особливості та наслідки трудової міграції в Україні. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 21. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/24>

Прус Ю. І. Еволюція інститутів та механізмів просторового розвитку економіки. *Соціальна економіка*. 2019. № 56. С. 56-68. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2018-56-6>

Пугачова О. Г. Агентне моделювання політики перерозподілу доходів. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*. 2019. Том 2. С. 16–22.

Ринок праці та професійно-технічна освіта: особливості взаємодії: монографія / за наук. ред. В.В. Близнюк; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Електрон. дані. К., 2021. 297 с. <http://ief.org.ua/docs/mg/359.pdf>

Руцишин Н., Мульська О. Механізм забезпечення соціальної стабільності в умовах інтенсифікації міграційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-41>

Самодай В., Ковтун Г. Корупція: загрози та наслідки для соціуму. *Економіка та суспільство*. 2023. № (49). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-67>

Синегуб П. Концепції створення та призначення бізнес-спільнот в економічному просторі. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 35. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-32>

Слободянюк О., Шостак Л. Створення та розвиток вітчизняного соціального бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-69>

Смолій Л., Осіпова А., Костюк, В. Тенденції трансформації міжнародного бізнесу під впливом глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-6>

Соціальне підприємництво: досягнення соціальних змін за ініціативою «знизу». URL: <https://socialbusiness.in.ua/>

Тарасенко О., Перетятко В. Детінізація економіки як спосіб збільшення податкових надходжень до бюджету. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-75>

Трайно В. Особливості поведінки споживачів в умовах COVID-19. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-20>

Тютюник І. В. Сучасний стан та тенденції розвитку тіньового сектору економіки / І. В. Тютюник, А. О. Золковер, О. В. Люльов, С. В. Леонов. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2020. № 3. С. 47–54. <https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No3/47.pdf>

Україна 2030. Е – країна з розвинутою цифровою економікою // Український Інститут майбутнього. [Електронний ресурс]. <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoju.html>.

Фарат О., Косовська В., Кедебец К. Проблеми соціального підприємництва під час пандемії. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-64>

Фролова Л. В., Бойко І. М. Трансформація підприємництва в умовах цифрової економіки. *Економіка: реалії часу*. 2021. № 2. С. 47–56. <https://economics.net.ua/files/archive/2021/No2/47.pdf>

Хмілевська А., Войтко С. Формування індексу циркулярної економіки для порівняльного аналізу переходу країн Європи до циркулярної економіки. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 32. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-58>

Цифрові технології в інноваційній трансформації економіки України: колективна монографія / Єгоров І.Ю., Никифорок О.І. та ін.; за ред.: Єгорова І.Ю., Никифорок О.І., Ліра В.Е.; НАН України, ДУ «Ін-т. екон. та прогнозув. НАН України». Електрон. ресурс. К., 2020. 308 с. <http://ief.org.ua/docs/mg/321.pdf>

Ціннісна складова економічних орієнтацій та поведінки : наукова доповідь / за ред. канд. пед. наук Р.Я. Левіна ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електрон. дані. Київ, 2022. 152 с.:

<http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Cinnisna-skladovaeconomicchnyh-orijentaciy.pdf>

Чалюк Ю. Глобальний соціально-економічний розвиток в умовах *visa, spod, dest* та *banі* світу. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 36. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-21>

Черьомухіна О., Чалюк Ю., Кириленко, В. Сучасний вимір ринку праці в умовах цифровізації. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-85>

Шебанова В., Яблонська Т. Особливості Інтернет-самопрезентації осіб із розладами харчової поведінки. *Проблеми сучасної психології*. 2022. № 55. С. 150–172. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2022-55.150-172>

Шталь Т., Бунчикова Т. Аналіз теоретичних підходів до визначення сутності зовнішнього середовища міжнародного бізнесу підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 31. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-59>

Юрчик Г. Теоретико-методологічні аспекти виміру бідності населення як індикатора ефективності соціальної політики. *Соціальна економіка*. 2021. № 62. <https://periodicals.karazin.ua/socseconom/article/view/18241>

Якимова Н., Панченко І. Концептуальні засади державної політики регулювання поведінкових моделей суб'єктів ринку праці. *Економіка та суспільство*. 2020. Випуск 22. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-55>.

***

Deloitte (2020). Споживацькі настрої українців у 2020 році. URL: <https://www.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ua/Documents/Pressrelease/RWD%202020%20UA.pdf>

Employment and Social Developments in Europe. *Annual Review* 2018. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8110>

Mandl I. (2020). New forms of employment in Europe—how new is new? URL: <https://socialeurope.eu/new-forms-of-employment-in-europe-how-new-is-new>

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати у локальному та мережному режимі

Хижняк Лариса Михайлівна
Погарська Наталія Василівна

МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

Методичні матеріали
для самостійної роботи для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня освітніх програм «Соціологія комунікацій, реклами та зв'язків
з громадськістю», «Соціально-політичні та маркетингові дослідження»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 21.05.2025. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 4,84. Обсяг 1,515 Мб. Зам. № 422/25.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна